

1186

**Turun Akatemian väitöskirjojen latinan- ja kreikkankielisestä
urhellutermnologista 1697-1813**

Pro gradu-tutkielma latinan
kielessä filosofian
kandidaatin tutkintoa
varten.
Toukokuu 1997

Juha Tahvanainen

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta	Laitos
HUMANISTINEN	Rom&klass. kielet
Tekijä	
Juha Tahvanainen	
Työn nimi	
Turun Akatemian väitöskirjojen latinan- ja kreikankielisestä urheiluterminologiasta 1697-1813	
Oppiaine	Työn laji
latina	pro gradu-tutkielma
Aika	Sivumäärä
kevätlukukausi 1997	62
Tiivistelmä - Abstract	
<p>Esittelen ^V Turun Akatemiassa ilmestynyttä urheiluaiheista väitöskirjaa, joista olen poiminut latinalaisen ja kreikkalaisen urheiluterminologian ja esitellyt ne taulukoiden muodossa: I urheilusta käytetyt nimitykset, II-III urheilulajeista käytetyt nimitykset, IV-V urheilijoiden nimitykset; VI urheilusuoritukset, VII urheiluvälineet ja suorituspaikat.</p> <p>Edelleen tarkastelen termien merkitystä ja kääntämistä, joka ei aina ole ongelmaton; esim 'hiihto' (s. 46), josta käytetään mm. termejä <u>cursus/ludus/ usus xylosolearum</u> sekä <u>super nives currendi methodus</u>.</p> <p>Työn lopussa on ko. väitöskirjoista koottu latinalais-suomalainen ja suomalais-latinalainen urheilusanasto, sekä erillinen kreikankielisten termien luettelo.</p>	
Asiasanat	
Turun Akatemia, urheiluterminologia	
Säilytyspaikka	
Aallon kirjasto	
Muita tietoja	

Sisällysluettelo

Tehtävän esittely	1
Turun Akatemian väitöskirjoista	1
Urheilu Turun Akatemian väitöskirjoissa	3
Vähän urheilun historiasta	6
Urheilu Kreikassa	6
Urheilu Roomassa	8
Urheilu myöhempinä aikoina	9
Urheilusanastosta	11
Tehtävän asettelu	13
Taulukot	
I Urheilu	15
II Urheilulaji	21
III Yksittäisten urheilulajien nimitykset	25
IV Urheilija	30
V Yksittäisen urheilulajin harjoitaja	32
VI Urheilusuurituksista käytetyt verbit	33
VII Urheiluvälineet ja suorituspaikat	36
Kommentaari	39
Yleistä	39
Latinan- ja kreikankielisestä urheilu-terminologiasta Turun Akatemian väitöskirjoissa 1697-1813	39
Kolmessa väitöskirjassa esiintyvät termit	41
Kahdessa väitöskirjassa esiintyvät termit	42
Termien merkityksestä ja kääntämisestä	44
Laji, urheilija ja väline	45
Yhteenveto	50
Latinalais-suomalainen sanasto	52
Suomalais-latinalainen sanasto	55
Kreikkalaiset termit	59
Kirjallisuus	61
Liite: Tehtävässä käytetyt väitöskirjat	

Tehtävän esittely

Turun Akatemian väitöskirjoista

Se, mitä seuraavassa sanotaan Turun Akatemian väitöskirjoista, perustuu lähinnä J. Vallinkosken bibliografiaan *Turun Akatemian Väitöskirjat 1642-1828*, R. Pitkärännän artikkeliin *Maamme väitöskirjakäytännön historiaa* (Yksi puu, kaksi taivasta - Suomalaisia kirjallisuusväitöskirjoja 1833-1847) sekä Ivar A. Heikelin teokseen *Helsingfors Universitet 1640-1940*.

Turun Akademia, Regia Academia Aboënsis, toimi eräin, sotien aiheuttamin keskeytyksin, 186 vuotta, 1642-1828, jona aikana siellä julkaistiin 4433 arkistoihin jäänyttä väitöskirjaa.

Vanhassa yliopistossa oli hyvin tärkeä hamaan Sokrateeseen periytyvä keskustelun ja väittelyn taito, kyky asettaa kysymyksiä esillä olevasta aiheesta, vastata niihin, perustella omat väitteet ja kumota toisten esittämät vastaväitteet. Jo yliopistojen alkuaikoina ruvettiin väittelytilaisuuksia varten laatimaan erityisiä väitöskirjoja, *dissertaatioita*, joiden tehtävä oli esittää kirjoittajan tutkimustuloksiin perustuvat *propositiot*, väittämät, väittelytilaisuuteen saapuville etukäteen tiedoksi, sekä toimia väittelytilaisuudessa käydyn keskustelun runkona.

Jo varhain väitöskirjan esittämisestä tuli myös oppiarvon saavuttamiseksi suoritettu opinnäyte. 1600-luvulla, Turun Akatemian aloittaessa toimintansa, oli jo kauan sitten vakiintunut perinne, että jokaisen maisterinarvoa mielivän opiskelijan oli esitettävä kaksi väitöskirjaa. Ensimmäinen näistä oli opintojen alkupuolella esitetty *pro exercitio*, jolla lähinnä kontrolloitiin sen esittäjän latinan kielen taitoa, toissijaisesti annettiin opiskelijalle esimakua akateemisesta väittelystä. Periaate oli, että opiskelijan työtä ohjaava professori antoi oppilaalleen joitakin teesejä, joille tämän tuli laatia puolustus. Käytännössä professori, väitöskirjatyön ja väitöstilaisuuden *praeses* eli esimies, yleensä kirjoitti itse koko väitöskirjan ja oppilaan tehtäväksi jäi siihen perehtyminen, sen esittäminen tiedekunnan väitöstilaisuudessa ja painatuskulujen maksaminen. Ulkoasultaan nämä *pro exercitiot* olivat varsin vaatimattomia vihkosia, eivätkä läheskään aina kirjapainossa painettuja. Myöhemmin, Helsingin yliopiston kaudella, kun latina ei enää ollut akateeminen opetuskieli, *pro exercitio* jäi eloon latinan kielikokeen nimessä. Kielikokeen nimenä *pro exercitio* säilyi Suomen yliopistoissa kauan, aina 1980-luvulle asti.

Toinen maisterin opintoihin kuulunut väitöskirja oli opintojen päätteeksi, maisterin arvon saavuttamiseksi, esitetty *pro gradu*. Nyt ei riittänyt enää osoitus opetuskielen riittävästä hallinnasta eikä irrallisten teesien puolustus. *Pro gradun* piti keskittyä selvästi yhteen aiheeseen, käsitellä sitä oman aikansa tieteellisten kriteerien mukaisella tavalla, ja väittelijän oli pystyttävä osoittamaan hallitsevansa oman tieteenalansa menetelmät.

Pro gradun kielen tuli Turun Akatemiassa olla latina, kreikka tai heprea. Käytännössä turkulaiset väitöskirjat ovat kaikki latinankielisiä. Kreikaksi väitteli vain kaksi, hepreaksi ei kukaan. 1752 tuli periaatteessa mahdolliseksi väitellä myös ruotsiksi, jos aiheena oli Ruotsin valtakunnan historia tai maantieto ja muutamaa vuotta myöhemmin myös fysiikka, matematiikka tai luonnonhistoria.

Pro gradun piti myös olla kirjapainossa painettu. Käsikirjoitusvaiheessa se piti esittää tiedekunnan johdolle, ja vasta kun tiedekunnan johto oli myöntänyt painatusluvan, voitiin työ toimittaa kirjapainoon. Periaatteessa, koska tarkoitus oli myös, että väitöskirjat levittäisivät yliopiston saavutuksia yleiseen tietoon, niitä piti olla kirjakaupoissa yleisesti myytävänä. Painokset olivat kuitenkin pieniä ja väitöskirjojen menekki akatemian piirien ulkopuolelle jäi vaatimattomaksi.

Väitöstilaisuudessa väittelijä eli *respondenti* joutui esittämään väitöskirjan julkisesti vastaväittäjien ja tilaisuuteen saapuneen yleisön edessä. Näitä vastaväittäjiä eli *opponentteja* oli yleensä kaksi, joskus kolmekin. Yleensä oli tapana, että väittelijä sai valita toisen vastaväittäjän, toisen määräsi tiedekunta.

Myös yleisö sai (kuten periaatteessa saa vieläkin) osallistua väittelyyn, ja vielä 1600-luvulla väitöstilaisuudet saattoivat olla melko vilkkaita. Tärkeä henkilö oli väittelijän ja vastaväittäjien väliin sijoittunut *custos* eli *vartija*, jonka tehtävänä oli valvoa, ettei keskustelu mennyt henkilökohtaisten solvausten asteelle sekä estää innostuneita väittelijöitä ryhtymästä käsirysyyn toistensa kanssa.

Väitöstilaisuutta johti *praeses* eli *esimies*, professori, joka toimi myös väitöskirjaa laatineen opiskelijan työn ohjaajana. Ohjaaminen merkitsi yleensä myös aktiivista osallistumista työhön. Varsin tavallista oli sekin, että professori kirjoitti itse koko väitöskirjan, ja *respondenti* esitti sen sekä maksoi painatuskulut. Tämä oli professoreille kätevä tapa saada kirjoittamansa artikkelit painetuksi, ja pystyvä professori, jolla oli riittävästi väitöskirjan esittämiseen kykeneviä oppilaita, saattoi päästä melkoisiin suoriin. Turun Akatemian ennätys on tietävästi Henrik Gabriel Porthanilla, joka julkaisi koko kirjallisen tuotantonsa väitöskirjoina, joita kertyi yhteensä 193.

On vaikea sanoa, kenen kirjoittamia väitöskirjat oikeastaan ovat. Joskus on väitöskirjan nimilehdelle painettu väittelijän nimen lisäksi *respondens et auctor* osoittamaan väittelijän itse kirjoittaneen väitöskirjansa, mutta nämä ovat harvinaisia. Käytännössä voidaan lähteä siitä, että väitöskirja on preesekseksi merkityn professorin työtä; vaikka *respondenti* olisikin tehnyt kynä kädessä varsinaisen kirjoitustyön, on preeseksen osuus työn ohjaajana ollut erittäin suuri. Toisaalta ei ole tarpeellistakaan selvittää, kenen nimenomaisen henkilön kirjoittama mikäkin väitöskirja on. Nykyaikaista lukijaa

tällainen saattaa oudoksuttaa, mutta vielä Turun Akatemian aikoina suullisen seityksen perinne oli voimakas. Jos kohta Ivar A. Heikel sanookin (*Helsingfors Universitet 1640-1940*, s. 32) respondentin osuuden onnettomimmillaan rajoittuneen siihen, että hän pystyi vastaamaan väitöskirjasta esitettyihin kysymyksiin ilman että professorin piti häntä kovin paljon auttaa, oli tiedekunnan professorien, kun he arvioivat respondentin suoritusta, tärkein arvosteluperuste se, kuinka hyvin ja nokkelasti respondentti pystyi vastaväittäjille ja yleisölle vastaamaan, ja kuinka hyvin hän osasi, väitöskirjan lähdeaineistoon ja hyväksytyihin auktoriteetteihin tukeutuen, vastauksensa perustella. Tässä keskustelussa respondentti varsinaisesti näytti kykynsä ja toisarvoista oli se, kuka keskustelun runkona olleen väitöskirjan oli kirjoittanut.

Näiden maisterinopintoihin kuuluvien lisäksi oli myös muita väitöskirjojen lajeja. Vuoden 1626 kuninkaallinen asetus velvoitti Ruotsin valtakunnan jokaisen virassa olevan professorin kirjoittamaan joka vuosi väitöskirjan. Filosofian apulaisprofessoreille oli vuotuiseksi urakaksi annettu kaksi väitöskirjaa. Tätä sääntöä ei tosin aina noudatettu aivan tarkasti. Edelleen, jokaisen yliopistollista virkaa hakevan oli osoitettava pätevyytensä esittämällä väitöskirja *pro munere*, viranhakua, tai *pro uenia docendi*, opetuslu-paa varten. Päinvastoin kuin *pro gradut* nämä väitöskirjat olivat käyt. katsoen aina esittäjiensä omaa tuotantoa.

Myös stipendien ja apurahojen hakijat osoittivat kelpoisuutensa julkaisemalla ja esittämällä väitöskirjan tiedekunnan määräämästä tai muuten asiaankuuluvasta aiheesta.

Urheilu Turun Akatemian väitöskirjoissa

On tietysti selvää, että tuhansissa väitöskirjoissa on hyvin paljon yksityiskohtia, joissa tavalla tai toisella mainitaan urheilu. Enimmäkseen nämä ovat antiikin tekstien lainauksia; perinteen ja hyvien tapojen mukaan oli vielä 1800-luvulla vakavasti otettavan tiedemiehen oltava melkoinen antiikin tuntija, ja alalla kuin alalla väitöskirjan arvoa lisäsivät taidokkaasti valitut lainaukset antiikin kirjallisuudesta. Varsinkin kreikankielisen antiikin kirjailijoiden teksteissä on runsaasti viittauksia urheiluun. Platonin dialogien tapahtumapaikkana on usein *gymnasion*, urheilu- ja voimistelulaitos, ja apostoli Paavali puhuu 1.Kor. 9:24-25 kilparadalla juoksemisesta ja urheilijan kurinalaisesta elämästä mallina kristityn kilvoitukselle. Yhteistä kaikille tällaisille tekstinkohdille on, ettei urheilu ole niissä pääasia. Paavali käytti vertausta, jonka hänen aikansa ihmiset helposti ymmärsivät ja Platon sijoitti korkealentoiset keskustelunsa lukijoille tuttuun ympäristöön.

En puutu Turun Akatemian kaikkien väitöskirjojen sitaatteihin ja niissä siellä täällä mahdollisesti esiintyvään urheiluterminologiaan.

Muutamissa Turun Akatemian väitöskirjoissa esiintyy urheilu laajemminkin kuin vain irrallisissa sitaateissa. Tällaisia väitöskirjoja ovat mm. viikinkiajan Pohjolan kaksintaisteluja - viikinkien mieliurheilua - käsittelevä *Monomakhia Veterum*

Hyperboreorum vuodelta 1703, preeseksenä Torsten Rudeen, respondenttina Johannes Tälpo, ja Samuel Pryszin v. 1732 Nicolaus Hasselbomin presidiolla esittämä *De Arte Natandi*, jossa kappaleiden ominaispainon ja kelluvuuden lisäksi käsitellään vettä sinänsä raskaamman ihmisen kykyä ja mahdollisuutta oppia uimaan sekä lyhyesti myös uima- ja sukellustaitoa. Koska väkivaltaiseen ratkaisuun, lähinnä vastustajan surmaamiseen, tähtäävää aseellista kaksintaistelua ei nykyaikana pidetä varsinaisesti urheiluna ja ko. väitöskirja keskittyy enemmän viikinkiajan taruston kuin aseenkäyttömenetelmien esittelyyn, ja Pryszin esittämissä väitöskirjassa uiminen urheiluna on kuitenkin sivuasiasia, jäivät myös nämä kaksi väitöskirjaa tarkasteluni ulkopuolelle.

Nimenomaan urheilusta on Turun Akatemiassa esitetty neljä väitöskirjaa, jotka ikäjärjestyksessä ovat:

1. **De Pancratio** indeq. viro forti Arte, Natura, Marte & Moribus disputabit ex consensu ampliss. fac. philosoph. in Regia Academia Aboënsi, sub moderamine clarissimi viri Dn. M. Christierni Alandri, eloq. profess. reg. & ord. in audit. max. ad d. 3. Nov. anno 1697 Gustaf Starck/Wib.
2. Dissertatio academica **De Pancratio**, Gymnici apud veteres Graecos ludi genere, quam consensu amplissimae facultatis philosophicae in Reg. Acad. Aboënsi, praeside mag. Gustavo Gadolin, lingg. orient.& gr. prof. reg. & ord. pro gradu publico examini subicit Gabriel Domander, stip. reg. Tavastensis, in auditorio minori die 13 Junii 1789 h.a.m.s.
3. Dissertatio historica **De Ludis Priscorum Scandianorum Palaestricts**, cujus partem priorem venia ampl.ord. philos. in imp. acad. Aboënsi publico examini modeste offerunt Reinholdus von Becker, philosophiae magister et Salomon Savenius, stipendiarius publicus, Wiburgenses, in auditorio philosoph. die XIII Junii MDCCCVIII h.a.m.s.
4. Dissertatio historica **De Ludis Priscorum Scandianorum Palaestricts**, jatko edelliseen; preeseksenä Reinhold von Becker, respondenttina Matthias Kalm. Ei saatavissa nykyisin.

Näistä neljästä väitöskirjasta Starckin 1697 esittämä *De Pancratio* on kaunopuheisuuden professorin vuolassanainen ylistys urheilulle, joka nostetaan lähes maailmankatsomukseksi ja elämänasenteeksi. Kirjoittaja, joka on ollut antiikin historian ja kirjallisuuden tuntija, osoittaa kuinka muinaisten kreikkalaisten esikuvan mukaan ihmisen tulee niin yksilönä kuin yhteiskunnan jäsenenä järjestelmälli-

sellä harjoittelulla kehittää kykyjään itsensä ja yhteiskuntansa hyödyksi. Tekstiin on sovitettu 33 suoraa tai epäsuoraa sitaattia antiikin kirjallisuudesta, ja näitä lainoja on poimittu mm. Raamatusta, Aristoteleelta, Plutarkhokselta ja Terentiukselta. Melkoinen osa lainauksista on - ilmeisesti muistin varassa tehtyinä - varsin epätarkkoja, eikä lainausten alkuperää yleensä turhan tarkasti ilmoiteta. Niinpä ko. väitöskirja sivulla 35 *inferri hocce Terentii potest: 'facile omnes perfert ac patitur, quibus cum vivit, is se dat; eorum obsequi studiis nunquam se aliis praeponit...'* Väitöskirjan tekijä myös esittää Terentiuksen tässä kuvaavan humanismin ydintä ja humanistin ajattelutapaa parhaimmillaan. Lainaus on Terentiuksen Andriasta, I:62-65, ateenalaisen Simo-vanhuksen repliikki: *sic vita erat: facile omnes perferre ac pati, cum quibus erat quomque una, eis se dedere; eorum obsequi studiis, adversus nemini numquam praeponens se illis...* Repliikki on muistinvaraisesti lainattuna muuttunut lähes vaikeaksi tunnistaa; siitä, missä määrin Terentius oli 1600-luvun käsitysten mukainen humanisti, saa jokainen muodostaa itse mielipiteensä. Kaunopuheisuuden, eli latinan kielen ja antiikin kirjallisuuden professorin väitöskirja on mielestäni ilmeinen malli siitä, kuinka antiikin auktorien sopivasti valittuja sitaatteja asetellaan omien väittämien tueksi, mikä taito muuten oli tuohon aikaan eräs akateemisen koulutuksen tavoitteista.

Gabriel Domanderin 1789 Gustaf Gadolinin presidiolla esittämä pro gradu-väitöskirja *De Pancratio* keskittyy selvästi kahteen kysymykseen: ensiksi, missä määrin antiikin suosituksen ja arvostetun kamppailulajin, painin ja nyrkkeilyn yhdistelmän, nimeä *pankratio* on käytetty myös merkitsemään viisiottelua -kreikaksi *πενταθλον* ja latinaksi *quinguertium*- tai urheilua yleensä ja toiseksi, mitä oli tuo painin ja nyrkkeilyn yhdistelmä, pankratio. Antiikin auktorien teksteistä ja oman aikansa tutkimuskirjallisuudesta on väitöskirjan tekijä saanut vastaukset: ensiksi, jos kohta vanhalla ajalla voitiinkin minkä tahansa lajin menestyntä urheilijaa kunnioittaa nimellä *παγκρατιαστής*, ei kyseessä ollut epäselvyys urheilun tai sen lajien nimittelyssä. Urheilukenttien kovimman lajin nimen käyttäminen (ja sen merkitys *παν*, kaikki, ja *κρατος*, voima; kyse oli siis 'kaikin voimin ja kyvyin ottelemisesta') vain osoitti pystyvän urheilijan olevan monipuolinen ja merkittävä kyky. Samoin voitiin urheilua yleensäkin sanoa pankratioksi, 'kaikin voimin ottelemiseksi'. Väärinkäsityksiä näistä nimityksistä syntyi vasta keski- ja uudella ajalla, jolloin filologit eivät enää olleet perehtyneet sen enempää oman kuin muinaisenkaan ajan urheiluun. Toiseksi osoittaa väitöskirjan tekijä pankratio on olleen selvien sääntöjen alainen urheilulaji eikä suinkaan mitään laillistettua tappelua, jollaisena laji on usein haluttu esittää. Käyttämänsä runsaan lähdeaineiston, niin antiikin tekstit kuin oman aikansa tutkimuskirjallisuudenkin on väitöskirjan tekijä esitellyt alaviitteissä, joita ko. väitöskirjassa on melkein saman verran kuin varsinaista tekstiäkin. Sitaattien alkuperä on tarkoin ilmoitettu, ja jokainen sitaatti on myös siinä muodossa, kuin se ilmoitetussa alkuperäistekstissä on. Tieteellisen tarkkuuden vaatimus oli 1700-luvun lopulla jo huomattavasti suurempi kuin vuosisataa aikaisemmin.

Von Beckerin presidiolla 1813 esitetyt *De Ludis Præcorum Scandianorum Palaesticis* ovat itse asiassa yksi, kahteen osaan jaettu väitöskirja, josta respondentti Savenius on esittänyt ensimmäisen ja respondentti Kalm toisen osan. Saveniuksen esittämän osan kanteen on päiväykseksi painettu 13. 6. 1808 ja väitöstilaisuuden paikaksi *keisarillisen* akatemian filosofisen tiedekunnan luentosali. Suomen Sodan takia oli Turun Kuninkaallinen Akademia kuitenkin kesällä 1808 suljettu, ja keisarillisena se avasi ovensa vasta olojen uudessa suuriruhtinaskunnassa vakiinnuttua seuraavana vuonna. Ilmeisesti on väitöskirja ollut kirjapainossa valmiiksi ladottuna jo keväällä 1808 ja ladelmaan on vahingossa jäänyt alkuperäinen päivämäärä. Arkistotietojen (Vallinkoski) mukaan on Savenius väitellyt 23. 6. 1813. Väitöskirjan kirjoittanut Pohjoismaiden varhais historian tuntija on laatinut lähes luettelomaisen artikkelin muinaisten skandinaavien ja jossain määrin myös suomalaisten harjoittamista liikunnan ja urheilun lajeista. Terminologian lähteenä tämä Saveniuksen esittämä väitöskirja on sikäli hyvä, että ainoana tutkituista siinä mainitaan myös talvilajit, joita väitöskirjan tekijä lupaa käsitellä tarkemmin toisessa osassa. Ikävä kyllä, tätä Matthias Kalmin esittämää toista osaa enää ole saatavissa.

Väitöskirjan alaviitteissä ilmoitettuun lähdeaineistoon pätee sama kuin Domanderin 1789 esittämään: auktorien - joita Beckerin presidiolla esitetyn väitöskirjan lähdeaineistossa ovat mm. Adam Bremeniläinen, Snorri Sturlason ja Olaus Magnus - se tuotanto, johon väitöskirjan tekijä vetoaa, on säilynyt ja sitaattien alkuperä on helppo tarkistaa, kun taas 1700-luvun ja 1800-luvun alkuvuosien tutkimuskirjallisuutta ei 1900-luvun lopulla enää ole muuttakaan saatavissa.

Se, mitä jatkossa esitetään Turun Akatemian väitöskirjojen latinankielisestä urheiluterminologiasta, perustuu siis kolmeen neljästä nimenomaan urheilua käsittelevästä väitöskirjasta. Näistä vanhimman ja nuorimman ikäero on 116 vuotta ja näkökulma vaihtelee 1600-luvun retorisisesta urheilun ylistyksestä oppiarvon saavuttamista varten esitetyn, pariin erityiskysymykseen keskittyvän tutkielman kautta historian apulaisprofessorin artikkeliin Fennoskandian muinaisten asukkaiden harjoittamista urheilu- ja kilpailulajeista.

Vähän urheilun historiasta

Urheilu Kreikassa

Se, mitä seuraavassa sanotaan kreikkalaisten urheiluharrastuksista, perustuu lähinnä teoksiin J. H. Krause, *Die Gymnastik und Agonistik der Hellenen*, Guhl-Koner, *The Greeks*, sekä Flaceliere, *Sellaisia oli elämä antiikin Kreikassa*.

Antiikin kreikkalaiselle urheilu oli itsestäänselvyys, jota joksoonkin jokainen torvo, vapaa mies - ja Spartassa myös nainen - joutui ainakin nuorella iällään harjoittamaan. Kreikkalaisten kauneusihanteeseen kuului sopusuhtainen, harjoitusten kiinteyttämä lihaksisto, jota verhosi tuulen ja auringon karaisema iho. Heidän keskuudessaan oli vallalla myös myöhempien aikojen englantilaisen gentleman-idean mieleen tuova ajattelutapa, jonka mukaan vapaan miehen piti kyetä mihin tahansa. Niinpä vapaan kansalaisen kasvatustahtoisikin, paitsi riittäväksi katsotun yleissivistyksen, myös hyvän fyysisen suorituskyvyn hankkimiseen. Platon kirjoitti nuorukaisten koulutuksesta: *edelleen, he lähettävät poikansa valmentajan oppiin, jotta kehittyneellä älyllä olisi käytössään karaistunut ruumis ja etteivät pojat sodassa ja muissa toimissa joutuisi häpeään huonon ruumiillisen kunnan vuoksi.* (Valtio VII, 423)

Kreikkaisten urheiluharrastus ei johtunut pelkästään esteettisistä tai kasvatuksellisista syistä. Hellaan pienet kaupunkivaltiot sotivat alituisesti joko keskenään tai yhteisiä vihollisia vastaan; polis-yhteisön menestys, jopa olemassaolo riippui sen asevelvollisten asukkaiden fyysisestä suorituskyvystä.

Käytännössä jokainen n. 18-45 vuotias vapaamies kuului nykyajan termein sanoen reserviläisenä sotaväenyksikköön; nämä yksiköt harjoittelivat usein ja tärkeä harjoittelun muoto oli saman yksikön miesten kokoontuminen harrastamaan yhdessä urheilua. Monet urheilulajit ovat kehittyneet sotaiselta pohjalta. Kiekkokin on alunperin heittoase.

Urheilulla oli myös uskonnollinen ulottuvuus. Kreikkalainen palveli ja kunnioitti jumaliaan pitämällä itsensä hyvässä kunnossa ja olemalla aina valmis esittelemään itseään ja kykyjään jumalien kunniaksi vietetyissä juhlissa. Ehkä tästä urheilun jumalienpalveluluonteesta johtuu monien myöhäisantiikin ja keskiajan kristittyjen pidättyvä, usein suorastaan karsas asenne urheiluun.

Pitkälle kehitetty kilpaurheilu oli Kreikassakin asia erikseen. Joka neljäs vuosi ottivat mainittavimmat atleetit, joiden kohdalla ei enää ollut kysymys vain jalkaväen reserviläisen kenttäkelpoisuuden ylläpitämisestä tai sielun ja ruumiin sopusuhtaisesta kehittämisestä, mittaa toisistaan Olympiassa. Näiden ylijumala Zeun kunniaksi järjestettyjen kisojen väli vuosina pidettiin suuria kisoja Delfoissa, Korintissa ja Nemeassa, niin että joka vuosi oli tarjolla suuri yleiskreikkalainen urheilupahtuma. Monet urheilijat osallistuivat kaikkiin näihin kisoihin, ja voidaan hyvin olettaa melkoisen osan näistä arvokisojen kamppailijoista, joiden suorituksia tavalliset helleenit seurasivat katsomon puolelta, olleen käytännössä kotikaupunkiansa ylläpitämiä ammattuurheilijoita.

Tärkeää on se, että koska urheilu oli kreikkalaisen kaupunkivaltion vapaalle kansalaiselle itsestäänselvyys, oli myös urheiluun liittyvä sanasto ja terminologia vakiintunutta, selvää ja sillä tavoin kaikille tuttua, että sitä voitiin käyttää jopa

kirjallisuudessa teho- ja tyylikeinona.

Urheilu Roomassa

Tässä esitettävät tiedot roomalaisten urheiluharrastuksista perustuvat Krausen em. teokseen, Guhl-Koner, *The Romans*, sekä Carcopino, *Sellaista oli elämä keisarien Roomassa*.

Rooman valtakunnassa ei urheilu ollut koskaan niin keskeisellä sijalla kuin kreikkalaisessa antiikissa. Kuvaavaa on, että kun kreikkalaisten gymnasionissa oli mahdollista myös peseytyä, niin roomalaisten kylpylässä oli tarjolla myös kävelyrata ja pallokenttä. Alunperin roomalaiset olivat paimenia ja maanviljelijöitä, jotka sivutyönään tulasivat Tiberin kahlaamon käyttäjiä ja ryöstelivät naapureitaan. Ryöstelyn kehityttyä naapurien alueiden pysyväksi ottamiseksi Rooman valtaan, suurvallan syntyyn johtaneiden valloitusotien kaudella nähtiin urheilu hyväksi keinoksi ylläpitää sotaista valmiutta ja Rooman asevelvollisen nuorison koulutukseen tulivat kuulumaan kestävyyttä ja voimaa lisänneet leikit, kilpailut ja harjoitukset.

Käytännöllisesti maailmaa katselleet roomalaiset eivät pitäneet fyysistä kuntoa niinkään itseisarvona tai erityistä huoltoa ja hoitoa kaipaavana jumalien lahjana kuin välineenä konkreettisesti ymmärrettävän päämäärän, vaikka naapurimaan herruuden, saavuttamiseksi. Kun suuret valloitusotat olivat vieneet valtakunnan rajat kauas pääkaupungista eikä niiden turvaaminen tai siirtäminen yhä kauemmaksi ollut enää tavallisen kansalaisen tärkein asia, ei hyvällä fyysisellä kunnolla ja sitä kehittäville urheiluharrastuksilla ollut koko kansakunnan mittakaavassa samaa kysyntää kuin ennen. Edelleen kärjistään voidaan todeta, että sitä mukaa kuin elintaso suurvallaksi kasvaneessa Roomassa nousi, se, mitä ennen oli tehty itse, teetettiin palkatulla ammattilaisella tai ostetulla orjalla. Maanviljelystä vastasivat voudit ja vuokraajat, liiketoiminnasta rikkaiden isäntien vapautetut, sotilaallisesta valmiudesta palkkasoturit ja urheilusta areenojen ammattilaiset. Urheilusta tuli viihdettä, joka keisariajan roomalaista ei juuri innostanut henkilökohtaiseen rehkimiseen, vaikka voimamiesten näytöksiä seurattiin innokkaasti ja niiden tiimoilla liikuteltiin vedonlyönnissä huomattavia summia rahaa. Aivan erityisen suosion saivat hevoskilpailut, varsinkin nelivaljakkoajot, joita pääkaupungin kuuluisalla Circus Maximuksella saattoi kerralla seurata liki neljännesmiljoona katsojaa ja joiden puolueilla, kilpailevilla talleilla, oli vaikutusta koko valtakunnan politiikkaan. Toinen roomalaisten erityissuosikki olivat alunperin etruskien uskonnollisista menoista, haudalla Manalan jumalille toimitetusta ihmisuhrista (jolla haudan tälle puolen jääneet hyvittivät Manalan jumalia ja ostivat itselleen lisää elinaikaa),

kehittyneet gladiaattoritaistelut, joissa tarkoitus oli - päinvastoin kuin perinteisessä urheilussa - saavuttaa voitto nimenomaan vahingoittamalla vastustajaa, käytännössä surmaamalla tämä.

Kreikkalainen kirjailija saattoi sijoittaa henkilönsä keskustelemaan urheilukentän laidalle harjoitusten lomassa. Kuvan keisariajan roomalaisten urheiluharrastuksista heijastaa Petroniuksen satiirinen kertomus lihavan Trimalkion pallonlyönnistä kylpylän kentällä.

Kun urheilu oli enemmän areenojen ammattilaisten tarjoamaa viihdettä kuin oleellinen osa väestön sosiaalisesti ja poliittisesti merkittävimmän ryhmän, vapaiden miespuolisten kansalaisten, jokapäiväistä elämää, alkoivat urheiluun kuuluvat tiedot ja taidot sekä sanasto ja terminologia muuttua osasta kansalaisen yleissivistystä urheilun ammattilaisten omaksi erityisosaamiseksi, jonka yksityiskohdista ei tavallinen kansalainen enää välttämättä ollut täysin selvillä.

Urheilu myöhempinä aikoina

Jos kreikkalainen urheili ja roomalainen mielellään seurasi kuinka toiset urheilivat, ei keskiajan ihminen tehnyt juuri kumpaakaan. Länsi-Rooman valtakunnan luhistumisen myötä urheilun harrastus Euroopassa hiipui. Oma vaikutuksensa asiaan oli varmasti kristinuskon voitolla. Urheilu oli ollut pakanallinen harrastus ja ajanviete, ja urheilujuhlista suurinta, Olympian kisoja, oli vietetty pakanallisen ylijumalan kunniaksi. Tämän pakanallisen luonteen vuoksi keisari Theodosius lakkautti olympialaiset 394, eikä kirkkoisä Tertullianus (*De Spectaculis XXIII-XXX*) ei jäänyt yksin näkemyksineen, joiden mukaan jokseenkin kaikki maallinen huvittelu, urheilu ja näytännöt olivat kristitylle sopimattomia ja sellaisina hylättäviä. Urheileminen ruumiin iloksi ja terveydeksi samoin kuin toinen pakanallisen kulttuurin perintö, kylpeminen kylpylöissä, oli tämän katsantokannan mukaan kiintymistä ajalliseen ruumiiseen, ja sellaisena omiaan vieroittamaan ajatusta kuolemattoman sielun pelastuksesta.

Tärkeä syy urheiluharrastuksen hiipumiseen keskiajalle tultaessa oli aivan yksinkertaisesti Rooman valtakunnan rappio ja luhistuminen. Kun kauppa ja liikenne eivät enää toimineet entiseen tapaan, väestön varallisuus väheni, eikä raviratoja ja urheiluareenoita varojen puutteen takia voitu pitää kunnossa. Taloudellinen alamäki johti lopulta siihen, että rahan käytöstä alettiin siirtyä luontoistalouteen, jolloin laajamittainen vedonlyönti kävi vaikeaksi, eikä väestöllä enää samassa määrin kuin ennen ollut vapaata aikaa näytäntöjen seuraamista varten. Areeno-

jen ammattilaisilla ei keskiajalle tultaessa yksinkertaisesti ollut riittävästi maksavaa yleisöä; lisäksi väestö, jolla ei ollut enää rahaa eikä joutilasta aikaa vedonlyöntiin ja näytösten seuraamiseen. oli eri tavalla kuin ennen altista julistukselle vedonlyönnin ja näytäntöjen synnillisyydestä. Circus Maximuksen viimeiset hevoskilpailut järjestettiin 549, ja samoihin aikoihin loppuivat myös gladiaattoritaistelut. Gladiaattorien kamppailut villieläimiä vastaan tosin jättivät jälkeensä eteläeurooppalaisen härkätäisteluperinteen, joka nykyisin tunnetaan espanjalaisten erikoisuutena, mutta on ollut suosittu muuallakin. Erasmus Rotterdamilainen paheksui itsensä paavi Julius II:n Roomassa järjestämiä härkätäisteluita (*Elogio della Follia*, Milano 1989, johdanto s. 17)

Kun kreikkalainen mielellään urheili itse, hän oli myös selvillä harjoittelun, valmennuksen ja ruokavalion vaikutuksesta ihmisen hyvinvointiin ja suorituskykyyn. Rooman valtakunnassa nämä tiedot yhä enemmän ja enemmän muuttuivat urheilunäytöksiä tarjoavan ammattikunnan omaksi erityisosaamiseksi, josta tavallinen kansalainen ei enää ollut täysin selvillä, ja ammattikunnan kuihtuessa tämä tietäminen ja osaaminen suorastaan hävisi. Se, että näin pääsi käymään, ei ole mikään ihme. Urheilun harrastaminen kokonaisen kansakunnan laajuudessa edellyttää jonkinlaista korkeakulttuuria ja olojen vakautta. Varhaiskeskiajan Euroopassa valtiolliset olot olivat enemmän tai vähemmän sekasortoiset. Kansainvaellusten, sotien, kulkutautien ja nälkävuosien koettelemassa maanosassa väestön, lukuun ottamatta harvalukuista ylimystöä, oppineita ja luostarien munkkeja, jokseenkin koko hereilläoloaika kului seuraavan aterian turvaamiseksi tehtyyn työhön. Aikaavievään urheilun harrastamiseen, erityisten ruokien valikoimiseen ja jo unohduksiin vaipuneiden vaimennustaitojen elvyttämiseen oli perin vähän mahdollisuuksia. Ruhtinashovit ylläpitivät mieluummin hovinarria kuin urheilijaa; toisaalta on huomattava, että juuri hoveissa eli antiikin urheiluperinne ritarien, siis *asepalvelusta suorittavien vapaiden miesten*, harjoitusten ja turnajaisten muodossa. Ja turnajaisista kehittyi monesti aivan antiikin urheilujuhlien kaltaisia, runsaan ja innostuneen yleisön keränneitä tilaisuuksia. Lienee luvallista käsittää, että kun ylhäiset ritarit ottelivat, myös heidän alustalaisensa ja kannattajansa järjestivät omia koitoksiaan. Jonkinlainen antiikin urheilun ja suurten urheilujuhlien kalpea perinne pysyi hengissä ritarikulttuurin sivuteemana.

Kirkko, keskiajan suuri auktoriteetti ja usein maallisia hallituksia pystyvämpi yhteiskunnan vakauden ylläpitäjä, suhtautui torjuvasti ruumiinkulttuuriin. Kun pakanat olivat loistonsa aikoina huoltaneet ja hoitaneet ruumistaan kylpemällä ja urheilemalla, tuli nyt suorastaan kristilliseksi hyveeksi pysyä tarkoin erossa heidän perinnöstään. Kenenkään ei tiedetä kerskanneen siitä, ettei ollut ottanut askeltaakaan vapaaehtoisesti, mutta pesemättömistä munkeista lemahtava *odor sanctorum* kertoi heidän hyveensä määrystä ja vielä 1400-luvulla Espanjan kuningatar Isabella Katolilainen ylpeili sillä, ettei ollut koskaan peseytynyt. Luostarin puutarhassa ei ollut sijaa pururadalle eikä punnerruspenkille. Kehittyvässä sääty-yhteis-

kunnassa myös katsottiin ihminen velvolliseksi tyytymään osaansa ja olemaan Luojansa jäljiltä sellainen kuin oli. Olisi ollut kovin sopimatonta ryhtyä pontevasti harjoittelemalla muuttamaan säädettyä järjestystä.

Kohtalaisesti ravitun, metsästystä, ratsastusta ja miekkailua harrastavan aateliston keskuudessa ei juuri huomattu jatkuvan harjoittelun merkitystä; ehkä siksi, että pojat johdatettiin näiden harrastusten pariin pienestä pitäen ja hyvää fyysistä kuntoa aikuisella iällä pidettiin sääty-yhteiskunnassa aatelismiehen synnynäisenä ominaisuutena.

Renessanssi vaikutti varsin vähän ruumiinkulttuuria koskeviin keskiaikaisiin näkemyksiin. Nykyaikainen urheilu aikoi kehittyä markkinoilla ja paikallisten pyhimysten juhlissa esitetyistä kylänpoikien voiman ja taidon näytteistä 1600-luvulla, mutta vei parisataa vuotta, ennenkuin se antiikin tapaan alkoi kiinnostaa - kokonaisten valtakuntien mitassa - suurta yleisöä. Harjoittelun, valmennuksen ja ruokavalion merkitys on antiikin jälkeen suorastaan keksitty uudelleen vasta uusimmalla ajalla. Vielä 1900-luvulla on "voimamiehiä" pidetty luonnonoikkuina, joita on esitelty sirkuksessa ja tultu katsomaan matkojen takaa.

Urheilusanastosta

Kun järjestelmälliseen, järkiperäiseen harjoitteluun ja valmennukseen perustuvaa, kokonaisten valtakuntien alueilla samojen sääntöjen alaisena harjoitettavaa urheilua ei vuosisatoihin ollut olemassa, ei eurooppalaisten kielten urheiluterminologia keskiajalla ja uuden ajan alkupuolella tietenkään kehittynyt. Päinvastoin pyrki oppineiston kirjakielen, latinan, urheilusanasto hämärtyämään, kun kielen käyttäjät eivät oman aikansa käytännön esimerkkien puuttuessa olleet selvillä vuosisatojen takaisten sanojen ja termien merkityksestä.

Kun urheilu alkoi 1600-luvulla kehittyä markkinoilla ja kyläjuhlissa esitetyistä perinteisistä voiman ja taidon näytteistä säännöllisiksi urheilulajeiksi, syntyi yhteisten sääntöjen tarpeen myötä myös tilaus yhtenäiselle, selvälle ja riidattomalle terminologialle. Kun paikallis- ja kansalliskielissä ei tällaista kaikkialla pätevää terminologiaa välttämättä ollut valmiina, apua saatiin kreikasta ja latinasta. Mm. englannin *athletics* on lainattu kreikasta, missä urheilu on ἄθλησις (nykykreikassa ἄθλητισμός) ja viisiottelun nimenä palvelee lähes kaikissa Euroopan kielissä kreikan πένταθλον.

Klassisessa latinassa urheilulajien, suorituspaikkojen ja urheiluvälineiden nimet ovat yleensä selviä. *Discus* on kiekko ja *caestus* on nyrkkeilijän käsien suoja kiedottu nahkaremmi, antiikin nyrkkeilykäsine. Uudella ajalla ovat nimitysongelmia tuottaneet vain sellaiset lajit, joita antiikissa ei tunnettu. Tällaisia ovat mm. talvilajit, joille, ja joiden välineille, on kehitelty latinankielisiä nimiä sitä mukaa kuin ne ovat tulleet filologeille tunnetuiksi. Kehitys ei aina ole ollut erikoisen nopeaa: suksen latinankielinen nimi *narta* (Helfer, *Lexicon auxiliare*, s.v. *Ski*) tavataan ensimmäisen kerran Krakovassa 1578 julkaistussa Guagninin *Sarmatiae Europaeae descriptio*ssa, mutta on vakiintunut käyttöön vasta 1900-luvulla. (Yksi syy hitauteen tässä yksittäistapauksessa voi olla, etteivät latinistit aina mielellään hyväksy latinaan lainasanoja muista kielistä; *narta*, 'suksi', on puolaa, ja ilmeisesti alunperin, kuten venäjän *нарты* vieläkin, tarkoittanut rekeä). 1813 on Turun Akatemiassa v. Becker käyttänyt suksista nimityksiä *lignae plantae*, *lignae soleae* ja *xylosoleae*, joita taas eivät nykyiset sanakirjat tunneta.

Jos urheilulajien, välineiden ja suorituspaikkojen nimet ovat latinassa yleensä selviä, on käsite urheilu - laajana, kaikki lajit piiriinsä sulkevana yleisnimityksenä kuten suomen sana *urheilu* - varsin epämääräinen. Latinan sanakirjoista kyllä löytyvät mm. *ars athletica*, *res athletica*, *ludus*, *gymnicus ludus*, *exercitium*, sekä *exercitatio corporis*, jotka kaikki voidaan kääntää sanalla *urheilu*, mutta yhtä hyvin ne voivat, asiayhteydestä riippuen, merkitä myös monia muita asioita: leikkiä, esitystä, näytäntöä, harjoittelua, liikuntaa, ponnistusta, vaivannäköä jne. Perugini (s.v. *sport*) esittää *gymnas (-adis)*, *gymnasticum exercitium*, *corporum exercitamenta* sekä Ciceron (Cael. 5) käyttämän *exercitatio ludusque campestris*. Ilmaisujen runsaus puhuu sen puolesta, ettei latinassa liene ollut yhtä ainoaa, selväpiirteistä sanaa tai termiä, joka olisi merkinnyt samaa kuin suomen *urheilu*. Muinaiset roomalaiset olivat maan pinnalla pysyttelevää väkeä ja heidän kieleksään on vähän tällaisia abstrakteja ilmaisuja. Heidän maailmassaan tekeminen oli konkreettisesti jonkin tietyn asian tekemistä ja urheileminen jonkin tietyn lajin harjoittamista, eivätkä he ilmeisesti edes osanneet kaivata tällaista nimitystä koko urheilun käsitteelle.

Myös suomenkielessä sana *urheilu* on saanut nykyisen merkityksensä vasta vuoden 1900 tienoilla. Aikaisemmin, 1800-luvun lopulla, on ollut käytössä mm. *turnailu* ja *voimailu*, eikä ennen 1800-luvun puoliväliä liene suomenkielessäkään ollut yhtenäistä nimitystä käsitteelle, jota nyt kutsutaan urheiluksi. Nykysuomen Sanakirjan (Helsinki 1988, s.v. *urheilla*) mukaan verbi *urheilla* merkitsee paitsi urheilun harjoittamista, myös *tehdä huvikseen tai rohkeutta näyttääkseen jotakin vaarallista* eikä siis alunperin tarkoita järjestelmällistä, tarkoitushakuista ihmisruumiin lihaskunnan ja suorituskyvyn ylläpitämiseksi ja kohentamiseksi harjoitettua liikuntaa ja tämän kohennetun suorituskyvyn mittaamista kilpailuissa. Suomen Etymologinen sanakirja (Itkonen-Joki-Peltola, Helsinki 1975, s.v. *urho*) määrittelee: *urheilla*, olla uhkarohkea, mahtailla, uhitella (Sauvo, paikoin Et.Hä-

me, Et.Savo, Him., Utaj., Kemij.); harrastaa urheilua (uud.;urheilu (?Alqv.) 1886), josta päätellen *urheilu* on varsin suuressa osassa Suomea merkinnyt alunperin uhkarohkeutta, huonosti harkittua toimintaa ja rehentelyä.

Useimmissa Euroopan kielissä tavattava, työstä vapaaseen joutoaikaan viittaava, keskiajan latinan verbistä *disportare*, *hajottaa*, *irrottaa*, *viedä erilleen* (nim. ajatukset arkipäivän raadannasta, vrt saksan *zerstreuen*) johtuva sana *sport* ei ole suomenkieleen kotiutunut. Latham (Revised medieval Latin word-list from British and Irish sources, Lontoo 1965, s.v. *sport*) esittää paitsi sanan *sport* johtuvan em. verbistä, jota muuten ei klassisessa latinassa tavata, *sport*’in myös esiintyvän 1200-luvun puolimaissa sekä ranskassa että englannissa, ja alunperin merkinneen varakkaan yläluokan vapaa-aikanaan harjoittamaa metsästystä, nimenomaan ketunmetsästystä ajokoirien avulla.

Tehtävän asettelu

Kun kokonaisia kansakuntia yleisökseen tempaavaa kilpaurheilua tai kuntourheilua kansalaisten yleisenä harrastuksena ei vielä 1800-luvun alkupuolella ollut olemassa siinä mielessä kuin antiikin aikoina tai 1900-luvulla, asettuu aivan itsestään kysymys: mitä ja millaisia sanoja ja termejä käyttivät urheilun aiheekseen valinneet akateemisen opinnäytteen tai artikkelin kirjoittajat?

Kaikkiaan urheilu, käsite yleensä, sen eri lajit, harjoittajat, suorituspaikat ja välineet, mainitaan tutkimieni kolmen väitöskirjan yhteensä 88 sivulla yhteensä 376 kertaa, ja näissä maininnoissa on käytetty yhteensä 91 eri sanaa tai termiä. Olen jakanut nämä sanat ja termit ryhmiin:

1. Urheilu
2. Urheilulaji
3. Erillisten urheilulajien nimet ja nimitykset
4. Urheilijoiden, urheilun harjoittajien nimet ja nimitykset
5. Urheilijoiden, yhden nimenomaisen lajin harjoittajien nimet ja nimitykset
6. Urheilusuorituksista käytetyt verbit
7. Urheiluvälineiden ja suorituspaikkojen nimet ja nimitykset

Tutkimistani väitöskirjoista käytetään jatkossa seuraavia nimityksiä: Alander/Starck *De Pancratio* 1697 on Alander, lyhennettynä Al; Gadolin/Domander *De Pancratio* 1789 on Gadolin, lyhennettynä Ga; von Becker/Savenius *De Ludis Priscorum Scandianorum Palaesticis* on Becker, lyhennettynä Be. Numero nimilyhenteen jäljessä osoittaa, millä ko. väitöskirjan sivulla mainittu

termi esiintyy.

Sivunumeron jäljessä kirjaimet kr osoittavat ko. termin kreikankieliseksi, ellei sitä ole kirjoitettu kreikkalaisin kirjaimin.

Väitöskirjoissa esiintyvät kreikankieliset, kreikkalaisin kirjaimin kirjoitetut, termit ovat aakkosellisessa sanastossa omana ryhmänään, jonka lisäksi ne sisältyvät latinalais-suomalaiseen sekä suomalais-latinalaiseen sanastoon latinalaisin kirjaimin kirjoitettuina ja varustettuina merkinnällä (kr).

Tutkitut väitöskirjat käänöksineen ovat tutkielman liitteenä, paitsi näytteenä menneiden aikojen väitöskirjoista, myös siksi, että niiden alaviitteissä on mainittu kirjallisuutta, jossa ko. sanat ja termit esiintyvät. Suurinta osaa tästä kirjallisuudesta ei löydy Jyväskylän yliopiston kirjastosta.

I Urhellu

Käsitteestä urheilu käytetyt sanat ja nimitykset

1. Ἀθλησις, Ga 2: Unde cum factum sit, ut in explicandis variis Graecorum ἄθλησις s. γύμνασις inter eruditos haud raro non conveniat....

Tästä seuraa, että asiaan perehtyneitten keskuudessa, selitettäessä muinaisten kreikkalaisten urheilua, varsin usein vallitsee epätietoisuus...

2. **Ars athletica** sive **ars gymnastica**, Ga 2: Attamen negandum non est, pleniorum aliquam *artis Graecorum athleticae* (sive, quae cum illa eadem est, licet loco consilioque, quo ea exerceretur, ab illa diversa, *gymnasticae*) cognitionem multis esse obseptam difficultatibus...

Joskaan ei sovi kieltää kreikkalaisten urheilun, jota voidaan kutsua nimellä *ars athletica*, tai harjoituspaikoista ja välineistä riippuen toisella nimellä *ars gymnastica*, syvällisempää tuntemusta häihtaavan monien vaikeuksien...

3. **Exercitatio**, Al 1: Nec mirum, quod tam militiae quam domi inclaruerint, quia favente pace continuis incubuerunt Graeci *exercitationibus*, aptas eos reddentibus utramque fortunam pari animo ferendi...

Eikä ole ihme, että kreikkalaiset saavuttivat mainetta niin sotaretkillä kuin kotioloissaankin, sillä rauhan vallitessa he antautuivat jatkuviin *urheiluharjoituksiin*, jotka tekivät heille mahdolliseksi menestyä molemmilla aloilla...

Al 34: Hae autem causae ad placitum quorundam moralistarum quatuor potissimum enumerantur: 1. *Doctrinae institutio*, 2. *Exemplorum consideratio* & cum bonis *conversatio*, 3. *Exercitatio*, 4. *Legum bonarum adversus improbos constitutio* & *executio*.

Näistä mainitaan monien moralistien mukaan neljä tärkeintä: 1. Järjestelmällisyys, 2. Esimerkkien tutkiminen ja hyvien seuraaminen, 3. *Urheilu*, 4. Hyviksi havaittujen sääntöjen asettaminen ja käytännöllinen toteuttaminen epärehellisiä lähimmäisiä vastaan.

Al 34: Sed & hic *exercitatione* & nisu opus est, cum una actio tantum faciat artificem, quantum una hirundo ver.

Mutta myös *urheilussa* on tarpeen pitkälinen vaivannäkö, sillä yksi onnistunut suoritus tekee samanlaisen mestarin kuin yksi pääskynen kevään.

Be 7: ..ut cunctorum gentium priscorum. studia & *exercitationes* conveniunt...

..kuten kaikkien muinaisten kansojen, (myös skandinaavien) muut toimet ja *urheilu* liittyivät toisiinsa...

Be 12: .. loca illa, ad praedia & arces principum, nomine 'leikvoll' insignita, ut aliis, ita saltus etiam inserviisse *exercitationibus*.

..nuo paikat päälliköiden talojen ja kartanoiden lähellä, nimellä 'leikvoll' kutsutut, olivat myös *hyppyrheilun* näyttämönä.

Be 13: Sic tres olim celeberrimi piratae, Vikingus, Niorve & Halfdanus *exercitationis* ergo hiatum montis, valde & latum & profundum transsiluisse leguntur.

Niinpä kerotaan kolmen muinoin kuuluisan merirosvon, Vikingin, Niorven ja Halfdanin *urheilumielessä* hypänneen yli mainittavan leveän ja syvän vuorenrotkon.

Be 14: Quare nec a regum personis abfuit *exercitatio* haecce.

Näin tämä *urheilu* ei ollut kuninkaillekaan vieras.

Be 16: Horum vero inter exoptatissimas *exercitationes* natatio enumeranda est.

Heidän suosituimpien *urheiluharrastustensa* joukkoon on luettava uinti.

4. **Exercitia**, Al 3: ..luctae submittere examini, ubi viro se praestito, caetera quoque *exercitia* sine difficultate subire quis reputabatur idoneus.

..ryhtyä kokeeksi painimaan, ja siinä pystyväksi osoittautunut katsottiin ilman muuta sopivaksi harjoittamaan muutakin *urheilua*.

Al 24: ..quoniam certamina illorum cum hostibus per illa fere omnia peragebatur *exercitia*...

..koska melkein kaikki heidän taistelunsa vihollisten kanssa käytiin *urheilulla* hankitun taidon avulla...

Al 25: Attamen si recte perpendimus rem, & corpus humanum considerationi submittimus, tum plurimum juvat *exercitiis* esse politum...

Jos pysymme asiassa ja pidämme tarkastelumme kohteena ihmiskeshon, huomamme erittäin edulliseksi sen, että se on *urheilun* karaisema...

Al 25-26: invenimus semper quotidiana experientia illos existere saniores, qui motibus *exercitorum* corpora aliquantulum defatigant...

..huomamme käytännössä joka päivä niiden, jotka edes vähän rasittavat ruumistaan *urheilulla*, aina olevan terveempiä...

Al 26: ..quia sedentariis purulentiae massa quaedam proxima ad cutes colligitur, quae, nisi *exercitiis* corpus agitetur...

..sillä joutilaille kertyy välittömästi ihon alle eräänlaista märkivää massaa, joka, ellei ruumista panna *urheilulla* liikkeelle...

Al 27: ..animalia - - quae *exercitiis* tamen crebris atque assiduo balneorum usu pristinum recuperare possunt statum...

..eläimet - - jotka jatkuvilla *harjoituksilla* ja uittamisella pystyvät säilyttämään alkuperäisen kuntosaa...

Al 27: Horum (sc. balneorum) usum intentum veteres circa *exercitiis* palaestrica etiam habuisse scripta illorum passim ostendunt...

Sen, että vanhan ajan ihmiset pitivät *urheilun* ohella myös kylpemistä liikunnan harrastuksen osana, osoittavat heidän kirjoituksensa useasti...

Al 27: ..qui *exercitiis* crebris, & calidissima corporis temperie adeo quicquid vitiosi humoris sub cute colligi solet...

..joka jatkuvalla *urheilemisella* ja kuumaverisellä olemuksellaan jatkuvasti taisteli kaikkia ihon alle kertyviä vahingollisia nesteitä vastaan...

Al 28: *Exercitia* corpus (painovirhe, ilm. *corporis*) ingenium quoque aliquantum promovere hocce probare volumus argumento.

Haluamme tällä todistelulla osoittaa *urheilun* myös huomattavassa määrin vahvistavan järjenjuoksua.

Al 28: ..si corpus per *exercitia* redditur salubre...

..jos ruumis *urheilemalla* pidetään terveenä...

Al 28-29: ..atque excrementa, quae illic possunt esse, per motum suum retrorsivum deferunt, atque sic illam per *exercitia*, quoniam spirituum animalium in *exercitiis* vehementior est motus, purgant.

...ja huuhtovat mennessään kuona-aineet, joita siellä saattaa olla, ja siten *urheilun* avulla, koska elinvoiman liike *urheiltaessa* on kiivaampi, puhdistavat sen.

Al 29: Hactenus nobis de usibus *exercitiorum*, quatenus corpora afficiunt, sermo fuit.

Tähän asti on meillä ollut puhe vain *urheilun* vaikutuksesta ruumiiseen.

Al 29: cum viri tales *exercitiis* obdurati ac roborati plurimum sint cuilibet notum est...

kun se, millaisia ovat *urheilun* karaisemat ja vahvistamat miehet ovat, on kaikkien tiedossa...

Al 29-30: Hisce transactis necessario ponimus *exercitia* in corporis requiri sanitatem...

Nämä läpikäytyämme toteamme *urheilun* välttämättömäksi ruumiilliselle terveydelle...

Al 30: ..verum tamen *exercitia* ista insuetis, ab initio non magno impetu sic enim corpora magis franguntur quam roborantur.

..kuitenkaan ei *urheilemaan* pidä heti aluksi ryhtyä hyvin voimallisesti. koska silloin ruumis pikemmin murtuu kuin vahvistuu.

Al 30: mores vero, cultura, *exercitia*, in hisce traditionibus depicta...

Tässä perityssä tiedossa kuvatut tavat, kulttuuri ja *urheilu*...

Be 6: ..ansam ei praebere ex majorum institutis de *exercitiis* ipsorum judicandi...

.. tarjoavat lukijalle mahdollisuuden perehtyä esi-isien urheiluun..

Be 9: Atque etsi ob Historiarum Vet. islandicarum penuriam hujusmodi sursum exempla relata non videmus, ad eam tamen, qua erant celeritatis laudem ipsos sine *exercitiis* hujusmodi prevenisse vero non videtur...

Be 10: Certe etiamnum inter Fennorum Lapponumque vulgarissima *exercitia* cursus xylosolearum est...

Varmasti on niin suomalaisten kuin lappalaistenkin keskuudessa yleisin *urheilu* hiihto...

Be 11. Eystenum fratri virtutes & *exercitia* sua praedicanti regessisse...

Eystenin maksaneen kuntoaan ja *urheiluharrastustaan* mainostaneelle veljelleen samalla mitalla...

Be 15: ita Olai quoque aulici - - inter se certabant, ut in audacissimis hisce *exercitiis* dilectissimo similes essent Domino...

niin myös Olavin seurueen jäsenet - - kilpailivat keskenään ollakseen näissä hurjapäisissä *urheilusuorituksissa* suuresti arvostamansa isännän kaltaisia.

Be 17: .quin plurimam in navibus peragentes vitae partem ac roborantia quae vis fortiaque *exercitia* adamantes...

..viettäessään suurimman osan elämästään laivoissa ja rakastaessaan roimaa ja reipasta *urheilua*...

5. **Γύμνασις**, Ga 2: Unde cum factum sit, ut in explicandis variis Graecorum ἄθλησεσι s. γύμνασεσι inter eruditos haud raro non conveniat...

Tästä seuraa, että asiaan perehtyneitten keskuudessa, selitettäessä muinaisten kreikkalaisten urheilua, varsin usein vallitsee epätietoisuus..

6. **Gymnastica**, Al 2: Neque provecta tantum aetate Gymnasticis - - seniores ipsi operam dabant verum a teneris iam annis edocti...

Eivätkä tuona muinaisena aikana *urheilua* harrastaneet vain siihen varhaisista vuosistaan lähtien tottuneet aikamiehet...

7. **Gymnicus ludus**, Ga 2: ..quod veteres in *gymnicis ludis*, utpote qui suae aetati notissimi essent, describendis summam ἀκριβειῶν non semper adhibuerint...

..koska muinaiset eivät kuvatessaan omana aikanaan hyvinkin tunnettua *urheilua* aina noudattaneet suurinta mahdollista tarkkuutta...

8. **Ludus**, Be 7: ..neque tamen *ludis* caruerint, nec tantam istam bellicae fortitudinis laudem sine *exercitiis* praegressis consequi potuerunt. Quem ad modum enim celebres quondam Graecorum *ludi* ad militarem ipsorum laudem plurimum valebant...

..eivät suinkaan olleet vailla *urheilua*, eivätkä he olisi saavuttaneet tuollaista sotaisen urheollisuuden mainetta ilman kehittynyttä *urheilun* harrastusta. Samoinhan muinaisten kreikkalaisten tunnettu *urheilu* oli merkittävä tekijä heidän sotaisen maineensa synnyssä...

9. **Ludus palaesticus**, Be 5-6: ..tenellis aequius gratiusque erit viribus nostris - - laudatorum Scandianorum *ludos palaesticos* potissimum simplici & perbreui delineare narratione...

..vähäisille voimillemme on sopivampaa ja mieluisampaa - - hahmotella lyhyt ja yksinkertainen esitys maineikkaiden skandinaavien *urheilusta*.

10. **Palaestrica exercitia**, Al 23:..itaque oculos ad usum *exercitiorum* vertimus *palaesticorum*, quos enucleare optime possumus, si scopum prisorum circa talia accomodare nostris studemus *exercitiorum* reliquiis...

..niinpä käännämme katseemme taas *urheiluun*, jonka perusteelliseksi selittämissä on hyvä, jos jättäen nykyaikaisen, tarkastelemme vanhan ajan *urheilun* tavoitetta...

Al 25: ..qui adeo nunc *exercitia* obumraverat atque sustulerat *palaestrica*, ut usus eorum valde nunc rarus sit...

..joka (nim. ruudin käyttö aseiden voimanlähteenä) nyt on niin verhonnut pilviin - - ja työntänyt tieltään *urheilun*, että sen harrastus on nykyisin varsin harvinaista...

Al 30: ..teste Hippocrate in Scythis. notatum est, qui *exercitiis* inassueti *palaesticis* nec intendere arcum nec telum contorquere potuerunt...

..kuten Hippokrateen todistuksen mukaan on havaittu skyyteistä, jotka *urheiluun* tottumattomina eivät osanneet jännittää jouta eivätkä heittää keihästä...

Be 7: ..sic laudatorum quoque Scandianorum *palaestrica exercitia* ad bellicam

ipsorum virtutem augendam & instituta fuisse & multum profecisse inveniuntur.
 ..niin myös maineikkaiden skandinaavien *urheilun* huomataan tähdänneen heidän sotaisen kuntonsa lisäämiseen ja sitä suuresti edistäneen.

Be 14: ..minime iam dubium videtur, quin Bose in omnibus *palaetricis exercitiis* facile princeps, non quidem tantum, quantum traditio narrat - - fecerit saltum.

..näyttää kuitenkin uskottavalta, että Bose, kaikessa *urheilussa* helposti ensimmäinen, on suorittanut jos ei aivan perimätiedon mukaista, niin kuitenkin tavattoman pitkän hypyn.

11. **Palaestrica exercitatio**, Al 29: Nec corporis (ilm. painovirhe) reprehendere in *palaestrica exercitationes*, simulacra proeliorum...

Eikä kieltää ruumiiltamme *urheilua*, todellisten taistelujen kuvaa...

12. **Palaestrica negotia**, Al 5: ..notemus. ubi *palaestrica haecce negotia*, quibus de sermo proxime erit instituendus fuere peracta...

..huomaamme, että paikat, joissa tätä aiheenamme varsinaisesti olevaa *urheilua* harjoitettiin...

13. **Res ahtletica** sive **gymnastica**, Ga 1: ..inter instituta veterum Graecorum, quae a nostris alienissima sint, locum haud ultimum ea tenent, quaecunque *rem eorum gymnasticam & athleticam* complectantur...

..muinaisten kreikkalaisten niiden tapojen ja käytäntöjen, jotka eniten poikkeavat meikäläisistä eivät suinkaan ole viimeisellä sijalla ne, jotka liittyvät heidän *urheiluunsa*....

II Urheilulaji

Käsitteestä *urheilulaji* käytetyt sanat ja nimitykset

1. Ἀγώνισμα, Ga 7: ..hinc dein dictum putarent τὸν πένταθλον s. quinquertionem athletam in omnibus ἀγώνισμασι exercitatum...
..näin he käsittivät viisiottelijan olevan harjaantunut kaikkiin *urheilulajeihin*..

2. **Agonis genus**, Ga 15: ..ut ea omnia in uno eodemque agonis genere locum obtinere non potuisse, facile pateat...
..sillä on selvää, ettei niille ollut sijaa yhdessä ja samassa *urheilulajissa*...

3. Ἀγώνος **genus**, Ga 8: ..qui omnibus ἀγῶνων generibus ineundis sese obtulissent...
..jotka olivat ryhtyneet harjoittamaan kaikkia *urheilulajeja*...

4. Ἀθλῶν γένος, Ga 8: ..tum eundem, qui πένταθλος diceretur, etiam παγκρατιάστην q. d. πᾶσι ἀθλῶν γένεσι κρατούντα vocatum esse opinarentur...
..silloin sitä, jota nimitettiin viisiottelijaksi, voidaan katsoa nimitetyn myös pankratiastiksi eli kaikki *urheilulajit* hallitsevaksi...

5. **Certamen**, Ga 8: ...quiquertii illud, quaecunque fuerit, *certamen*, plane συνονύμως a veteribus usurpari concluderent...
..josta lopulta pääteltiin muinaisten käyttäneen minkä hyvänsä *urheilulajin*, olkoon se sitten mikä tahansa, synonyyminä viisiottelun nimeä....

- Ga 11: ..in olympicis cum uno eodemque die & hominum & equorum *certamina* olim committerentur...
..olympialaisissa muinoin viedyn yhtenä ja samana päivänä läpi niin miesten kuin hevostenkin *urheilulajit*...

- Ga 13-14: ..ut ad veram *certaminis* nostri rationem paucis exponendam accedamus...
..että hiukan selostamme tätä aiheenamme olevaa *urheilulajia*...

- Ga 15: ..qui - - easdem etiam & omnes & solas in nostro *certamine* valuisse

existimet...

..joka - - pääättelee niiden kaikkien (nim. sääntöjen) päteneen myös tässä *urheilulajissa*...

6. Certaminis genus, Al 20: ..quam quod *πάμμαχος* strictiorem ponat membrorum usum, cum & in hocce *certaminis genere*...

..kuin että *pammakhos* huomattavan tarkoin käyttää kaikkia jäseniään, niin että myös tässä *urheilulajissa*...

Be 16: ..ipsos periculo liberasset in hoc quoque *certaminis genere* princeps Olaus Tryggvonides.

..heidät päästi pinteestä Olavi Tryggvenpoika, mestari myös tässä *urheilulajissa*.

Ga 2: ..quod nonnulla *certaminum genera* per omnes aetates non essent prorsus eadem...

..koska monet *urheilulajit* eivät kautta aikojen ole aina olleet täsmälleen samantlaisia...

7. Certaminis gymnici genus, Ga 4: ..*certaminum gymniorum genera* comprehendit...

..käsittää *urheilulajit*...

8. Exercitiorum genus, Ga 12: ..quare Olymp. LXXVII rejectis in sequentem diem quibusdam *exercitiorum generibus*...

..kun 77. olympialaisissa oli lykätty seuraavaan päivään muutamat *urheilulajit*...

9. Exercitium, Al 9: ..quam ob causam & generali significatu pro Gymnasio aliquando concipitur, atque omnia ejus *exercitia* vi illius denominationis palaestrica appellantur...

..josta syystä nimitystä palaestra yleisesti käytetään gymnasionista ja tämän nimityksen takia myös sen kaikkia *urheilulajeja* nimitetään palestrisiksi...

10 Genus, Al 16: Unus illorum Monomachia appellabatur, & certum quoddam *genus palaestricae* constituebat...

Yksi näistä oli monomakhia eli gladiaattoritaistelu ja se muodosti aivan oman *urheilulajinsa*...

11: **Gymnica certatio**, Ga 1: ..qui scriptores antiquos bene intellegere & feliciter interpretari velit & debeat, varias Graecorum gymnicas certationes - - notas ac familiares sibi reddere oportet...

..sen, joka haluaa ja jonka pitää hyvin ymmärtää ja menestyksellä selittää antiikin kirjailijoita - - tulee hyvin perehtyä kreikkalaisten eri *urheilulajeihin*...

12. **Ludi genus**, Ga 2: ..in pancratio etiam, nobili quondam *ludi genere*...
..myös pankratiossa, muinoin maineikkaassa *urheilulajissa*...

Ga 15: ..utroque hoc simpliciori & vetustiori *ludi genere* ita compositum fuisse...
..sen olleen siten yhdistelmä molemmista näistä yksinkertaisista ja vanhoista *urheilulajeista*...

Ga 22: Pariter pugilationem, quam vulgo dicerent *ludi genus* cogitantes, pancratio inesse non potuisse, oppido patet.

Samoin on aivan selvää, ettei, vaikka näin yleisesti sanotaan *lajista* puheen ollen, varsinainen nyrkkeily ole voinut kuulua pankratioon. (Pankratio-ottelu käytiin paljain käsin, kun taas varsinaiset nyrkkeilijät kietoivat käsiensä suojaksi nahkaremmit, joissa usein oli vielä metallivahvikkeita - JT)

13. **Ludus**, Al 6: ..verum hisce *ludis* pro varietate, ne confusione daretur occasio, certa fuerunt destinata loca...

..näille eri *urheilulajeille* oli epäjärjestyksen välttämiseksi kullekin määrätty omat paikkansa...

Al 10: Quam ob causam & corporis robur maxime in hocce cernebatur *ludo*...
Tästä syystä myös ruumiin rotevuus merkitsi paljon tässä *urheilulajissa*...

Be 9: Islandis tamen proprium aut frequentiozem saltem fuisse *ludum* huncce - - ex citato loco pronum est iudicatu.

Siteeratusta kohdasta - - on helppo päätellä tämän *urheilulajin* olleen islantilaisille ominainen ja siellä tavallinen.

Be 11: quis vero tum hujus, tum aliorum, quos exponere proposuimus, *ludorum* fuerit inventor, nescimus omnino...

Mutta sitä, kuka lienee niin tämän kuin muidenkaan esittelemiemme *urheilulajien* keksijä, emme todellakaan tiedä...

Be 12: Neque lubricae glaciei transcurrendae, *ludorumve* in ea faciendorum ignari laudati Scandiani..

Eivätkä maineikkaat skandinaavit olleet tietämättömiä kierällä jäällä liukumisesta

ja sillä harjoitettavista *urheilulajeista*...

Be 19: Ut igitur dubium manet, an lucta in maris fundo laudatorum Scandianorum *ludis* sit annumeranda...

Jos onkin epävarmaa. olisiko painiminen veden alla katsottava maineikkaiden skandinaavien *urheilulajeihin* kuuluvaksi...

Ga 15: ..quae in utroque illo simplici *ludo* seorsim usu venirent...

..jotka erikseen olivat käytössä kummassakin *urheilulajissa*...

Ga 15-16: ..unde, si quaeretur, cum utro simplicium illorum compositus noster *ludus* plurima communia habeat...

..josta seuraa, että kysyttäessä, kummanko kanssa noista, joista se on yhdistetty, tällä *urheilulajilla* lie enemmän yhteistä...

Ga 18: ..haec quidem utraque luctae species eatenus in nostro *ludo* obtinuit, quatenus pancratiastae primo alter alterum dejicere erecti studerent...

..sikäli esiintyi tässä *urheilulajissa* painin kumpikin muoto, että pankratistit aluksi yrittivät seisaaltaan kaataa toisensa...

Ga 31: ..a Philostrato data descriptio - - plenior aliquam *ludi* nostri quasi imago ob oculos sisti posse videtur.

..Philostratoksen kuvaus, joka - - suorastaan luo silmiemme eteen jokseenkin täydellisen kuvan tästä *urheilulajista*.

14. **Ludus palaesticus**, Be 7: Simplicissimum quidem *ludorum Palaesticorum* apud Scandianos cursum fuisse putamus...

Skandinaavien yksinkertaisimmaksi *urheilulajiksi* katsomme juoksun...

15. **Modus**, Al 15: Et videtur hic *modus*, si conjecturae alioquin est locus...

Ja näyttää, jos on lupa tehdä johtopäätöksiä, tämä *urheilulaji* olevan...

16. **Mos**, Al 18: Proximo videtur esse affinitate conjuncta cum eo, *more* qui apud nostrates Kingkonst dicitur...

Se näyttää olleen hyvin samanlainen kuin se *laji*, jota meikäläiset kutsuvat Kingkonstiksi...

17. **Negotium**, Al 6: ..destinata loca, in quibus singulis singula peragebantur

negotia...

..määritellyt paikat, joissa kussakin harjoitettiin yhtä *urheilulajia...*

III yksittäisten **urhellulajien** nimitykset

Lajeista, joiden nimitykset löytyvät mistä hyvänsä latinan sanakirjasta ja ovat selviä sekä riidattomia, kuten esim. *cursus*-juoksu, *lucta*-paini ja *pugilatus*-nyrkkeily, mainitaan vain tutkittujen väitöskirjojen sivut, joilla ko. nimitykset esiintyvät.

1. Ἀκροχειρίσμος, Ga 27: Duplex fuisse igitur τοῦ ἀκροχείριμου usus....
.. tätä *suorilta käsiltä käydyn pystypainia* näyttää olleen kahta lajia...

2. Ἀνακλίνοπαλη, Ga 18: ..forte ἀνακλίνοπαλη vocata, in qua humivarie quasi volutati & sese invicem versantes, alter alterius membra & artus comprimerent...
..jota kutsuttiin nimellä *anaklinopalē*, jossa ottelijat maassa kierien ja toisiinsa kietoutuen yrittivät kumpikin painaa toisen alleen...

3. **Ars luctatorum / ars pugilum**, Ga 17: ..quaenam e lucta & pugilatione desumta, in pancratio conjuncta fuerint, intelligatur, *artes pugilum & luctatorum* legesque quas illi in certando secuti sint, non percensebimus...
..vaikka pankratiassa yhdistyvätkin painista ja nyrkkeilystä otetut ainekset, on selvää, ettemme rupea käymään läpi *painia* ja *nyrkkeilyä* emmekä niiden sääntöjä...

4. **Caestuum pugna**, Ga 25: ..minime vero saevissimam illam & cruentam caes-

tuum pugnam, intellectu difficile non est.

..on helppo ymmärtää ettei se muuttunut julmaksi ja veriseksi *nyrkkeilyksi*.

5. **Caestus**, Al 9: ..*quae sub se complectitur Pancratium, Caestum, Cursum, Saltum, Discum, Halteres, Jaculationem etc...*

..joita ovat pankratio, *nyrkkeily*, juoksu, hyppy, kiekonheitto, painonnosto, keihäänheitto jne...

6. **Cursus**, Al 6, Al 7, Al 9, Be 7, Be 9, Be 10, Be 12, Be 12, Be 14. -juoksu

7. **Cursus xylosolearum**, Be 10: *Certe etiamnum inter Fennorum Lapponum-que vulgarissima exercitia cursus xylosolearum est...*

Varmasti on niin suomalaisten kuin lappalaistenkin parissa yleisin urheilulaji *hiihto*...

8. **Diaulodromus**, Al 6-7: *Diaulos erat locus cursui destinatus; hoc nomen - - derivationem ex δῖς bis & αὐλος stadium accipiat; - - diaulodromi illic aptati fuerint...*

Diaulos oli juoksulle varattu paikka; nimitys tulee sanoista dis, kahdesti ja aulos, stadion; paikka oli laadittu niin että stadionin mittainen rata voitiin juosta molempiin suuntiin...

9. **Discus**, Al 9. -kiekonheitto

10. **Duellum**, Al 18: *Atque hoc quidem recte, quia duellum prae se ferebat horribile quid, tam naturae, quam divino jure vetitum.*

Ja tämä oli aivan oikein, koska *kaksintaistelu* edusti niin luonnollisen kuin jumalallisenkin lain kieltämää kauhistusta.

11. **Jaculatio**, Al 9 -keihäänheitto

12. **Kingkonst**, Al 15:..*qui Svecis kingkonst dicitur, ubi brachium vel aliquod membrum a statione adeo deducitur: ut raro in priorem rediæi possit statum: sed*

cum dolore patientis maximo, luxatum maneat.

..jota ruotsalaiset sanovat *kingkonstiksi*, ja jossa usein olkavarsi tai muu jäsen väännetään niin pahoin sijoiltaan, että se harvoin enää palautuu entiselleen, vaan kantajalleen suuria tuskia tuottaen jää rammaksi.

Al 18: Proxima videtur esse affinitate conjuncta cum eo, more qui apud nostrates *Kingkonst* dicitur, quoniam iisdem reperitur ferme processisse modis...

Se näyttää olleen hyvin samanlainen kuin se laji, jota meikäläiset kutsuvat *kingkonstiksi* koska huomataan niissä käytetyn suunnilleen samoja keinoja...

13. **Ludus xylosolearum**, Be 10: Praesertim vero *ludus xylosolearum* mense Februario, die Martis post festum Quinquagesimae proximo, Svecis Fastlagen - - Fennis vero Laskiainen...

Eryteisesti on *hiihtokilpailuja* pidetty helmikuussa, ensimmäisenä tiistaina jälkeen laskiaisjuhlan, joka ruotsiksi on Fastlagen ja suomeksi Laskiainen...

14. **Lucta**, paini, Al 9, Al 11, Al 11, Al 11, Al 12, Al 13, Al 13, Al 13, Al 14, Al 16, Be 16, Be 16, Be 19, Be 19, Be 20, Ga 3, Ga 4, Ga 5, Ga 6, Ga 8, Ga 9, Ga 10, Ga 13, Ga 14, Ga 14, Ga 15, Ga 15, Ga 15, Ga 16, Ga 17, Ga 17, Ga 17, Ga 18, Ga 18, Ga 19, Ga 21, Ga 23, Ga 29.

Yhteensä 38 kertaa

15. **Luctatio**, paini, painiminen, Al 16, Be 4, Be 19, Be 19, Be 20, Ga 31.

Yhteensä 6 kertaa

16. **Monomachia**, Al 16: Unus illorum *monomachia* appellabatur, & certum quoddam genus palaestricae constituebat, quia telis armati certatores inibant palaestram...

Yksi näistä tunnettiin nimellä *monomachia* eli *gladiaattoritaistelu* ja se muodosti oman erityisen urheilulajinsa, jota teräasein varustetut ottelijat harjoittivat urheilukentällä...

Al 19: ..ideo & eandem cum *monomachia* constituere verisimile videtur speciem...

..niinpä se näyttää hyvin samanlaiselta kuin *gladiaattoritaistelu*...

17. **Natatio**, Be 16: Horum vero inter exoptatissimas exercitationes *natatio* enumeranda est...

Heidän suosituimpien urheilulajiensa joukkoon on luettava *uinti*...

18. Ὅρθια πάλη, Ga 20: ..in eo maxima differentia inter eam ὀρθιον παλην, quae proprie dicebatur, & eam, quae pancratio inesset...
..tässä on suurin ero varsinaisen ja pankratioon sisältyvän *pystypainin* välillä...

19. Πάλη, Al 11, Ga 14, Ga 23
Yhteensä 3 kertaa

20. Παμμάχιον, Al 19: Apud nonnullos παμμάχιον apellatur; cujus ratio nulla potest dari alia - - sed eandem exprimant sententiam...
Jotkut käyttävät nimitystä *pammakhion*, jolla ei ole mitään muuta merkitystä - - vaan molemmat tarkoittavat yhtä ja samaa... (nim. *pankration* ja *pammakhion*)

Ga 18: ..quod pancratium passim a veteribus παμμάχιον quod itidem male pro quinquertio nonnulli accipiunt nominetur.
..jota pankratiota muinaiset joskus nimittivät myös *pammakhioniksi*, jonka muutamat samoin virheellisesti ovat käsittäneet viisiotteluksi.

21. **Pancratium**, Al 2, Al 9, Al 9, Al 9, Al 10, Al 10, Al 16, Al 19, Al 20, Al 20, Ga 2, Ga 2, Ga 3 kr, Ga 8 kr, Ga 8 kr, Ga 12, Ga 13 kr, Ga 14, Ga 14 kr, Ga 14kr, Ga 14, Ga 15, Ga 15, Ga 17, Ga 17, Ga 20, Ga 22, Ga 26 kr, Ga 28, Ga 28
Yhteensä 30 kertaa, joista lat. 23 ja kr.7.

22. **Pancratium volutatorium**, Al 16: ..unde & pancratium dicitur aliquando *volutatorium*.
..josta syystä sitä (nim. permantopainia) joskus kutsutaan myös *kierivien kappailuksi*.

23. **Pancratiastica ars**, Ga 32: His vero verbis in describendo hoc, egregio scil. *pancratiasticae artis* specimine, utitur...
Näitä sanoja hän käyttää kuvatessaan tätä *pankration* erinomaista näytettä...

24: **Pentathlon**, Ga 3 kr, Ga 3 kr, Ga 7 kr, Ga 7 kr, Ga 9 kr, Ga 12, Ga 13 kr
Yhteensä 7 kertaa, joista lat. 1 ja kr. 6

25. **Pentathlorum agon**, Ga 12: ..maxima scil. jam diei parte equestribus & pentathlorum agonibus celebrandis consumta...
..kun suurin osa päivästä oli jo käytetty hevoskilpailuihin ja viisiotteluun... (sana-
tarkasti käännettynä viisiottelijoiden lajeihin)

26. **Pugilatio**, Ga 14, Ga 15, Ga 17, Ga 22, Ga 23, Ga 29
yhteensä 6 kertaa

27. **Pugilatus**, Al 9, Al 11, Al 16, Al 16, Al 17, Al 19, Ga 14, Ga 16
Yhteensä 8 kertaa

28. **Pugna**, Al 19: Hisce evolutis, pugilatus pancratium constituens clarius se
insinuat conceptui, qui *pugnae* quoque melius adhuc meretur proferri posse
nomine, cum pugnis tantum peragebatur solis...
Tämän jälkeen näyttää pankratioon kuuluva nyrkkien käyttö ansaitsevan todella
tulla kutsutuksi *nyrkkeilyn* nimellä. koska se tapahtui paljain nyrkein...

Be 19: Quare & pugnae in luctam saepe mutarunt...
Niinpä myös *nyrkkeilyottelut* usein muuttuivat painiksi...

29. **Pugna umbratilis**, Al 18: Alter *sciamachia* fuit, hoc est, *pugna umbratilis* -
- cum non adversus hominem, sed palum, murum aut umbram exercebatur.
Toinen laji oli *skiamachia* eli *varjonyrkkeily* - - jota ei käyty ihmistä, vaan
paalua, muuria tai varjoa vastaan.

Al 29: Nos non debere *pugnas* vituperare *umbratiles* intra domesticos parie-
tes...
Meidän ei tule moittia kotoisten seinien sisäpuolella käytyjä *varjonyrkkeilyjä*...

30. Πύγμα, Al 16 , Ga 14 , Ga 14
Yhteensä 3 kertaa

31. **Quinquertum**, Al 10, Ga 3, Ga 3, Ga 7, Ga 8, Ga 13

Yhteensä 6 kertaa

32. **Quintuplex certamen**, Ga 7-8:.. τὸ πένταθλον, q.d. quintuplex certamen - - ab iis peractam, qui omnibus ἀγῶνων generibus ineundis sese obtulissent...

..pentathlonin eli viisiottelun nimellä kutsuttua lajia harjoittaneen niiden, jotka olivat antautuneet harjoittamaan kaikkia urheilulajeja...

33. **Saltus**, Al 9, Be 12, Be 12, Be 13, Be 14, Be 14

Yhteensä 6 kertaa; koskaan ei mainita, onko kyse korkeus- vai pituushypystä

34. **Sciamachia**, Al 18, Al 29 = pugna umbratilis

35. **Super nives currendi methodus**, Be 8: Fuit autem ipsis alia *super nives currendi methodus*, de qua mox...

Heillä oli erityinen menetelmä lumen päällä juoksemiseksi, josta enemmän...

IV Urheilijoista, urheilun harjoittajista yleensä käytetyt sanat ja nimitykset

1. **Athleta**, Al 5: ..quoniam *Athletae* pugiles & praecipue luctatores ibi nudi se exercitiis dicarunt...

..koska *urheilijat*, nyrkkeilijät ja varsinkin painijat siellä harjoittelivat alastomina...

Al 21: Ob hanc nudationem quidem tradunt sexum muliebrem spectaculo *Athletarum* fuisse submotum...

Tämän alastomuuden takia sanotaan naisilta olleen pääsyn *urheilijoiden* näytöksiin kielletty...

Ga 2: ..non modo qui *athletarum* victorias celebrarent, sed & qui alias res enarrant & exponerent.

..etteivät vain ylistäisi *urheilijoiden* voittoja, vaan myös osaisivat kertoa ja selittää muitakin asioita.

Ga 7: ..putarent - - *athletam* in omnibus ἀγωνίσμασι exercitatum...

..pitivät - - *urheilijaa* harjaantuneena kaikkiin lajeihin...

2. **Certator**, Al 16: ..Monomachia apellabatur, - - - quia telis armati *certatores* inibant palaestram..

..tunnettiin nimellä monomakhia eli gladiaattoritaistelu - - - jota teräasein varustautuneet *urheilijat* kävivät urheilukentillä

Al 20: .quod Gymnasii *certatores* ac *luctatores* imprimis vestibus exuti - - exercitia subierunt sua...

..että *urheilijat* gymnasionissa, painijat varsinkin, - - harjoittivat urheiluaan riisutuneina..

3. **Palaesticus**, Al 20: ..locus Propertii L.3. ubi *palaesticos* decantans...

..Propertiuksen 3. kirjan kohta, jossa hän *urheilijoista* runoillaan...

4. **Palaestrita**, Al 8: ..qui *palaestritas* certaturos ungebat.

..joka voiteli otteluun lähtevät *urheilijat*.

5. **Pancratiasta**, Al 36: ..& tales *Pancratiastas* qui praeter naturam & exercitia bonis inbuti sint moribus!

..ja sellaisia *urheilijoita*. jotka luonnostaan ja harjoitusten avulla ovat hyveiden kyllästämiä!

V Urhelljoista, yhden nimenomaisen urheilulajin harjoittajista, käytetyt sanat ja nimitykset

Koska tällaiset yhden lajin harjoittajan nimitykset ovat selviä ja riidattomia ja löytyvät mistä hyvänsä klassisen latinan ja kreikan sanakirjasta, luetellaan seuraavassa yleensä vain termit ja ne tutkittujen väitöskirjojen sivut, joilla ko. termit esiintyvät.

1. Ἀκροχέρσιτης, Ga 27: Hujus artis laude celebrem in primis fuisse Sostratum Sicyonicum pancratiastam, hinc etiam ἀκροχέρσιτην cognominatum...
Tässä taidossa erityisen kuuluisa oli sikyonilainen pankratiasti Sostrates, jota tämän takia kutsuttiin *akrochersitē*'ksi eli *sormillasuistajaksi*...

2. **Gladiator**, Al 17, Al 17, Al 18, Al 18 miekkataistelija
Yhteensä 4 kertaa

3. **Luctor**, Al 5, Al 14, Al 16, Al 20, Ga 15, Ga 17, Ga 20, Ga 23, Ga 23, Ga 28, Ga 28, Ga 28 painija
Yhteensä 12 kertaa

4. **Μομφάχων**, Al 17 miekkataistelija (=gladiator)

5. **Natator**, Be 18, Be 18 uimari
Yhteensä 2 kertaa

6. **Palaestrita**, Al 21 painija

7. Παιμμάχος, Al 20 vapaapainija, pankratiasti

8. **Pancratiasta**, Ga 10, Ga 17, Ga 18, Ga 20, Ga 21, Ga 25, Ga 27, Ga 28, Ga 28, Ga 29, Ga 31 vapaapainija, pankratiasti
Yhteensä 11 kertaa

9. **Pancratiastes**, Al 10, Ga 8 kr vapaapainija, pankratiasti
Yhteensä 2 kertaa

10. **Pancratus**, Al 10, Al 20 vapaapainija, pankratiasti
Yhteensä 2 kertaa

11. Πένταθλος, Ga 9, Ga 10 viisiottelija
Yhteensä 2 kertaa

12. Πένταθλων, Ga 9, Ga 10 viisiottelija
Yhteensä 2 kertaa

13. **Pugil**, Al 5, Ga 5, Ga 16, Ga 22, Ga 23, Ga 25 nyrkkeilijä
Yhteensä 6 kertaa

VI Urhellusuurituksista käytetyt verbit

Koska edelläkäsiteltujen yhden nimenomaisen urheilulajin harjoittajien nimitysten lailla nämä urhellusuurituksista käytetyt verbit ovat selviä ja löytyvät melkein mistä hyvänsä klassisen latinan ja kreikan sanakirjasta, on mukaan otettu esimerkkitapauksia vain muutamasta verbistä. Muuten tyydytään esittämään luettelo niistä tutkittujen väitöskirjojen sivuista, joilla ko. verbit esiintyvät.

1. **Adnatare**, uida luokse/kohti, saavuttaa/tavoittaa uimalla, Be 17, Be 18
Yhteensä 2 kertaa

2. **Ἀκροχειρίζεσθαι**, Ga 26-27: ..ἀκροχειρίζεσθαι (s. *erecti cum certarent. alterum alterius summas manus digitosqueprehendere, stringere, torquere panc-ratiastas solitos esse...*)

..käyneen *pystypainia käsikosketuksella* (eli seisaaltaan otellessaan tarttuneen toistensa kämmeniin ja sormiin, taivuttaneen ja vääntäneen niitä...)

3. **Certare**, *otella, kilpailla, kamppailla*, Al 8, Al 19, Be 8, Be 8, Be 13, Be 15, Be 17, Be 18, Be 18, Be 18, Ga 26

Yhteensä 11 kertaa

4. **Colluctari**, Ga 21: ..sese mutuo - - complectentes *colluctarentur...*

..kietoutuivat toisiinsa ja *painiskelivat...*

5. **Currere**, *juosta*, Be 8, Be 8, Be 8

Yhteensä 3 kertaa

6. **Cursitare**, *juosta, juoksennella*, Be 16

7. **Decertare**, *otella, kamppailla, kilpailla*, Ga 8

8. **Decurrere**, Be 11: ..primus ego ligneis docui *decurrere* plantis...

..minä ensimmäisenä opetin *liukumista* puisilla jaloilla... (= hiihtotaitoa, JT)

Be 12: ..quoque tibiis soleatus ita *decurrebam...*

..ja luilla kengitettyinä siten *kiidin* jäätä pitkin...

9. **Enatare**, *uida, tavoittaa uimalla*, Be 17

10. **Exerceri**, *harjoitella, harjoittaa urheilua, urheilla*, Al 2, Al 7, Al 25, Be 8, Be 19

Yhteensä 5 kertaa

11. **Ferri**, Be 10: ..Fennis vero Laskiainen a verbo Fennico *Laskee (mäkee)*, id est fere. *xulosoleis ferri...*

..mutta suomaksi Laskiainen, suomen sanasta *Laskee (mäkee)*, joka merkitsee suunnilleen samaa kuin *hiihtää* suksilla...

12. **Incumbere**, Al 1: *..incubuerunt Graeci exercitationibus...*
..antautuivat kreikkalaiset urheiluharjoituksiin...

13. **Insillire**, *hypätä, hypätä kohti, johonkin*, Be 14, Be 14
 Yhteensä 2 kertaa

14. **Luctari**, *painia*, Al 15, Be 18, Be 19, Be 20
 yhteensä 4 kertaa

15. **Ludere**, Be 18: *Ludentes vero in maris fundo eos fuisse luctatos...*
 Että he *kamppaillessaan* painivat meren pohjalla...

16. **Natare**, *uida*, Be 17, Be 17, Be 18, Be 18
 Yhteensä 4 kertaa

17. **Παγκρατιάζειν**, *harjoittaa pankratiota, otella p. -ottelu*, Ga 8, Ga 9, Ga 14
 Yhteensä 3 kertaa

18. **Πένταθλειν**, *harjoittaa viisiottelua, olla viisiottelija*, Ga 8
 Yhteensä 1 kerta

19. **Sallire**, *hypätä*, Be 12
 Yhteensä 1 kerta

20. **Sublire**, Al 20: *..certatores ac luctatores imprimis - - exercitia subierunt sua...*
..urheilijat, varsinkin painijat - - harjoittelivat...

21. **Transsillire**, *hypätä. hypätä yli*. Be 13. Be 13

Yhteensä 2 kertaa

22. **Urnari**, sukeltaa, Be 17, Be 18
Yhteensä 2 kertaa

23. **Uti**, Be 11: ..utebantur enim Xylosoleis jam multo ante Christianam aeram Scandiani...
..hiihtivät (=käyttivät suksia) skandinaavit jo esikristillisenä aikana...

VII Urhelluvällnelstä ja suorituspalkoista käytetyt nimet ja nimitykset

Kuten kahdesta edellisestä ryhmästä, esitetään näistäkin nimistä ja nimityksistä esimerkkitapauksia vain sellaisista, jotka joko eivät esiinny klassisen latinan tai kreikan yleisimmin käytetyissä sanakirjoissa, ovat muuten erikoisia, tai joihin liittyy joitain epäselvyyksiä.

1. Ἀμφώτις, Ga 25: Hinc neque pancratiastas - - ἀμφώτισι usos fuisse...
..etteivät pankratiastit käyttäneet nimellä *amfōtis* tunnettuja korvasuojuksia...

2. **Caestus**, nyrkkeilykäsine, nyrkkeilijän käsiensä suojaksi kietoma nahkaremmi, Ga 22
Yhteensä 1 kerta

3. **Coriceum**, Al 6: ..Gymnasium - - fuisse distinctum classes, quarum hae praecipue enumerantur, διαυλος, Ephebeum, Coriceum, Elaeothesium, Caldarium & Palaestra.

..Gymnasionin olleen - - jaetun osiin. joista erikoisesti mainittakoon juoksurata, poikien ryhmätilat, *pallotilusalit*, voitelu- ja hierontapaikat, peseytymistilat ja kenttä.

Al 7: *Coriceum* erat illa Gymnasii pars, ubi usi sunt pharetris, arcubus, levibus-que missilibus in modum sagittarum factis...

Coriceum oli se gymnasionin osa, jossa käyteltiin nuolia ja jousta sekä nuolimaisia kevyitä heittoaseita...

4. **Corys**, Al 7-8: ..quoniam instrumenta ista *coryci* sunt appellati, haud obscure innotescit, quidam pro *Corycis*, *corytos* & *Coriscos* ponunt...

..koska on yleisesti tiedossa noiden välineiden (eräänlaisten heitonuolien) olleen nimeltään *corys*, jonka monikkomuodon *coryci* sijasta jotkut kirjoittavat *coryti* tai *corisci*...

5. **Δίαυλος**, (stadionin mittainen) *juoksurata*, Al 6, Al 6
Yhteensä 2 kertaa

6. **Gymnasium**, Al 5 kr, Al 5, Al 6, Al 6, Al 6, Al 6, Al 7, Al 7, Al 8, Al 8, Al 20, Al 20, Al 29.

Yhteensä 13 kertaa, kr 1 ja lat 12.

7. **Halteres**, Al 9: ..Gymnasticae esse speciem, quae sub se complectitur Pancratium, Caestum, Cursum Saltum Discum, *Halteres*, Jaculationem etc...

..joihin lajeihin kuuluvat pankratio, nyrkkeily, juoksu, hyppy, kiekonheitto, *painnonosto*, keihäänheitto jne...

8. **Ἴμας**, Ga 22: Nam pugiles sese inviem pugno caestibus * (**ἵματα* et *μύρμηκας* dicebant...) armatos ferisse...

Sillä urheilijat löivät toisiaan hihnoin - joista käytettiin nimitystä *himantes* ja niihin kiinnitetyistä metallinpaloista *myrmekes*, *muurahaiset* - varustetuin nyrkein...

9. **Ligneae plantae**, Be 11: ..verba Starkotheri: primus ego *ligneis* docui decurrere *plantis*,,,

..Starkotherin sanat: minä ensimmäisenä opetin hiihtämään *suksilla*...

10. **Ligneae soleae**. Be 10: ..qui ipsos Scriti-Finnos. quasi Fennos *lianeis* cur-

rentes soleis nominarunt.

..jotka nimittivät heitä skritifinneiksi eli *suksilla hiihtäviksi* (*puisilla kengillä liukuviksi*) suomalaisiksi.

11. **Palaestra**, *kenttä, urheilukenttä, painin ym kamppailulajien suorituspaikka ulkona*, Al 6, Al 8, Al 17, Al 21, Be 12, Be 12
Yhteensä 6 kertaa

12. **Scamma**, Al 21: ..pulvere & arena conspergebantur praesentes in *scammate* (ita vocabant Palaestram alio nomine)...
..heittelivät toistensa päälle ottelupaikalla, jota kutsuivat paitsi palestraksi, myös nimellä *skamma*, oievaa hiekkaa ja pölyä...

13. **Stadium**, *stadion, juoksurata* (pituusmittana 177-193 metriä), Al 5

14. **Xylosoleae**, Be 9: Alterum calidioris terrae incolis inusitatum currendi genus, quod hieme *xylosoleis* instituitur...
Toinen lämpimien maiden asukkaille outo juoksemisen laji, jota talvella harjoitetaan *suksilla*...

Be 10: Certe etiamnum inter Fennorum Lapponumque vulgarissima exercitia *cursus xylosolearum* est...

Varmasti on niin suomalaisten kuin lappalaistenkin keskuudessa *hiihto* (oik. *juokseminen puisilla sandaaleilla*) yleisin urheilulaji...

Be 11: ..*Xylosolearum* usu multum mihi concedes...
..*hiihtotaidossa* jäät minusta paljon jälkeen...

Toinen lämpimien maiden asukkaille outo juoksemisen laji, jota talvella harjoitetaan *suksilla*...

Be 10: Certe etiamnum inter Fennorum Lapponumque vulgarissima exercitia cursus *xylosolearum* est...

Varmasti on niin suomalaisten kuin lappalaistenkin keskuudessa *hiihto* (oik. juokseminen *puisilla sandaaleilla*) yleisin urheilulaji...

Be 11: ..*Xylosolearum* usu multum mihi concedes...

..*hiihtotaidossa* jäät minusta paljon jälkeen...

Kommenttari

Yleistä

Turun Akatemian väitöskirjoja, kuten tuon ajan pohjoismaisia väitöskirjoja yleensäkin, on tutkittu vähänlaisesti. Ruotsissa on E. Tengströmin työryhmä julkaissut 1974 *Vetenskapligt humanistlatin under stormaktstiden* ja Suomessa R. Pitkäranta 1992 *Neulateinische Wörter und Neologismen in den Dissertationen Finnlands*. Kummassakaan näistä mainituista ei urheiluterminologia näyttele merkittävää osaa (Tengströmin työryhmän julkaisussa sitä ei esiinny ollenkaan), ei myöskään Pitkärannan artikkeleissa *Lexikalisches zu einigen naturwissenschaftlichen Dissertationen Finnlands von 1645-1661* ja *Nylatinsk terminologi i dissertationer i Åbo på 1600-talet*.

Latinankielinen urheiluterminologia on yleensäkin vähän tutkittu ala. Mainitsemani Krausen *Die Gymnastik und Agonistik der Hellenen* on lähinnä kreikkalaisen urheilun historia, jossa alan latinankielistä terminologiaa esiintyy perin niukasti, eikä esim. P. J. Faberin 1667 ilmestynyttä, Gadolinin väitöskirjan lähteenä ollutta *Agonistarum liber*ä enää ole kohtuullisin ponnistuksin saatavissa. Mielenkiintoista olisi tutkia urheiluun liittyvien sanojen ja termien historiallista taustaa ja kehitystä, mutta tässä kohdataan kaksi ongelmaa: useimmat alan sanat ovat niin tavallisia, ja merkitykseltään kautta aikojen niin selviä ja muuttumattomia, ettei niissä ole mitään varsinaista selvitettävää. Toiseksi, Jyväskylän yliopiston kirjaston sanakirja-aineisto ei mahdollista kovinkaan monimutkaista leksikaalista tutkimusta urheiluterminologiasta sen enempiä kuin klassisen filologian muistakaan osa-alueista.

Latinan- ja kreikkankielisestä urheiluterminologiasta Turun Akatemian väitöskirjoissa 1697-1813

Nyt tutkittujen väitöskirjojen urheiluterminologia ei varsinaisesti tarjoa mitään erikoisuuksia. Lähes kaikki edelläolevien taulukoiden urheilusanat ja termit ovat klassisen latinan ja kreikan normaalia käyttösanastoa. Joukossa ei suksien nimitysten ja luistelusta käytettyjen ilmaisujen lisäksi ole keski- tai uuden ajan uudis-

muodosteita, eikä klassisille sanoille ole annettu uusia, antiikin ajoista poikkeavia merkityksiä. Jos kaikkia taulukoissa olevia sanoja ei löydykään aivan jokaisesta latinan ja kreikan sanakirjasta, johtuu tämä yksinkertaisesti siitä, ettei täydellinen urheiluterminologia välttämättä kuulu filologin tärkeimpiin asioihin. Kaikkien kielten suppeammista sanakirjoista ja sanakirjojen taskupainoksista puuttuvat jokseenkin aina tällaiset erikoisalojen sanat ja termit.

Kaikkiaan mainitaan nyt tutkimistani väitöskirjoista edelle kootuissa taulukoissa *urheilu*, sen eri lajit, harjoittajat, välineet sekä suorituspaikat, yhteensä 376 kertaa, ja näissä tapauksissa esiintyy 91 eri sanaa tai termiä. Eniten on yksittäisten urheilulajien nimityksiä; neljästätoista urheilulajista on käytetty 33 sanaa tai termiä yhteensä 151 kertaa. Urheilu, laajana, kaikki lajit piiriinsä sulkevana yleiskäsitteenä mainitaan 45 kertaa kolmentoista eri sanan tai termin voimalla.

Jossain määrin voi tällaista sanaston runsautta selittää entisaikojen oppineella retoriikalla. Tärkeää sanaa oli toisaalta toistettava niin monta kertaa, että se varmasti iskostui lukijan tai kuulijan tajuntaan: toisaalta oli kuivuuden välttämiseksi ja tekstin elävöittämiseksi hyvä käyttää - jopa tieteellisen tarkkuuden kustannuksella - samasta asiasta monia eri sanoja.

Yhtä lailla tällainen runsaus, jossa pelkästään käsitteestä *urheilu* käytetään kolmeatoista eri sanaa tai termiä, kertoo sanaston vakiintumattomuudesta.

On kokonaan eri asia, joka näkyy mm. Gadolinin väitöskirjan s. 2 (*..plenioorem aliquam artis Graecorum athleticae - - cognitionem multis esse obseptam difficultatibus..* sekä *Unde cum factum sit, ut in explicandis variis Graecorum athlesesi s. gymnasiesi inter eruditos haud raro non conveniat...*) ja s.18 (*quod pancratium - - quod itidem male pro quinquertio nonnulli accipiunt*), etteivät kaikki 1600-1800 -lukujen oppineet aina olleet selvillä urheilusta ja sen terminologiasta. Sanastoon tällainen asiaintila ei välittömästi vaikuta; *pancratium* on *pancratium*, vaikkei sanan käyttäjä muinaisen urheilulajin sääntöjä täydellisesti tuntisikaan. Toisaalta on selittämättä selvä, ettei ammin merkityksensä menettänyt sana pitkään pysy käytössä. Elävän kielen käyttäjät joko hylkäävät sen tai antavat sille uuden merkityksen.

Nyt tutkituissa väitöskirjoissa on tapaus, jossa sanan käyttäjä ilmeisesti ei ole ollut selvillä sen merkityksestä. Alanderin s. 6-7 selostetaan gymnasionin osia, mm. *coryceum* (Alanderilla *coriceum*). Tällainen urheilu- ja voimistelulaitoksen osa löytyy melkein mistä tahansa antiikin rakennuksia, gymnasioneja tai urheilua käsittelevästä kirjasta, ja nimen käsitetään johtuvan viikunansiemenillä tai jauholla täytetystä nyrkkeilijöiden harjoitussäkistä, *κόρυκος* (esim. Liddell-Scott, *Greek-English Lexicon*, s.v.). Krausen (*Gymnastik und Agonistik der Hellenen*, I, s. 102-103) mukaan tuo kattoon köydellä ripustettu *κόρυκος* olisi voinut olla paitsi nyrkkeilysäkki, myös säkkimäinen peliväline, jota pelaajat heittelivät toisilleen. *Coryceum* olisi siis voinut olla joko nyrkkeilyä tai jonkinlaiseen pallopeleihin sopiva sisätila.

sopiva sisätila.

Alander, toisin kuin muut, johtaa nimen nuolimaisista, keveistä heittoaseista, joiden nimeksi hän ilmoittaa *corys*, monikossa *coryci*, *coryti* tai *corisci* ja selittää *coryceumissa* käytellyn paitsi näitä, myös jousta ja nuolia. Tällaisia heitto- tai muitakaan aseita ei mikään löytämäni sanakirja tunne: heittonuolet kyllä mainitsee bysanttilaiselta ajalta Graves kirjassaan *Belisarius* (suom. laitoksen s. 63-64) sekä Montgomery teoksessa *Sodankäynti* kautta aikojen, luvussa *Bysantin Sodankäynti*, mutta kumpikaan ei mainitse näiden taistelukentällä varsin arvottomien välineiden (joiden heittelyn eräs jälkeläinen lienee nykyajan tikanheitto) alkuperäistä, kreikkalaista nimeä.

Mutta selvää on, että jos *coryceum* todella olisi ollut ampumarata, tieto siitä olisi säilynyt muuallakin kuin Alanderin väitöskirjassa. Koko Alanderin selitys on esimerkki, paitsi 1600-luvun filologiasta, myös sanasta, jonka taustaa ja merkitystä käyttäjä ei tunne.

Yksi osatekijä nyt tutkittujen Turun Akatemian väitöskirjojen urheiluterminologian 'klassisuuteen' on epäilemättä se, ettei urheilua antiikin aikojen jälkeen pitkiin vuosisatoihin ollut olemassakaan, sanan nykyaikaisessa mielessä. ennen 1800-luvun loppupuolta, jolloin antiikin urheiluperinnettä ryhdyttiin aktiivisesti elvyttämään. Näiden väitöskirjojen kirjoittamisaikoina antiikin urheilu ja sen terminologia tunnettiin kirjallisuudesta, eikä tutkijoilla tai tutkimuksen lukijoilla ollut asetta niiden rinnalle oman aikansa vastaavia, kaikkialla maailmassa yhtenäisten sääntöjen alaisina harjoitettavia urheilulajeja ja niiden terminologiaa. Oman aikakauden urheilun ja sen tarjoamien käytännöllisten esimerkkien puuttuminen on epäilemättä vaikuttanut mm. Gadolinin edellä mainitsemiin vaikeuksiin ja tulkintaerimielisyyksiin. Samasta syystä eivät antiikin aikaiset termit saaneet uusia merkityksiä, eikä niiden rinnalle kasvanut uutta terminologiaa.

Kolmessa väitöskirjassa esiintyvät termit

Suoranainen yllätys on, että tällaisia kaikille nyt tutkituille väitöskirjoille yhteisiä sanoja, sellaisia, jotka esiintyvät jokaisessa tekstissä samassa merkityksessä, on todella vähän:

1. *Certaminis genus*, urheilulaji, Al 20, Be 16, Ga 2

Yhteensä 3 kertaa, kerran jokaisessa tutkitussa väitöskirjassa.

2. *Lucta*, paini, Al 9, Al 11, Al 11, Al 11, Al 12, Al 13, Al 13, Al 13, Al 14, Al 16, Be 16, Be 16, Be 19, Be 19, Be 20, Ga 3, Ga 4, Ga 5, Ga 6, Ga 8, Ga 9, Ga 10, Ga 13, Ga 14, Ga 14, Ga 15, Ga 15, Ga 15, Ga 16, Ga 17, Ga 17,

Ga 17. Ga 18. Ga 18. Ga 19. Ga 21. Ga 23. Ga 29

Yhteensä 38 kertaa, Alanderilla 10, Beckerillä 5 ja Gadolinilla 23.

3. **Luctatio**, *paini, painiminen*, Al 16. Be 4, Be 19, Be 19, Be 20, Ga 31

Yhteensä 6 kertaa, kerran Alanderilla sekä Gadolinilla, neljästi Beckerillä.

4. **Ludus**, *urheilulaji*, Al 6. Be 9. Be 11. Be 12, Be 19. Ga 15, Ga 15, Ga 18, Ga 31

Yhteensä 9 kertaa, kerran Alanderilla, 4 kertaa Beckerillä, 4 kertaa Gadolinilla.

Kaikille tutkituille väitöskirjoille yhteisiä sanoja tai termejä on siis vain neljä.

Kahdessa väitöskirjassa kolmesta esiintyvät termit

Tähän ryhmään kuuluvia sanoja tai termejä on jo hiukan enemmän. Seitsemäntoista sanaa tai termiä esiintyy, samassa merkityksessä, kahdessa kolmesta nyt tutkitusta väitöskirjasta:

1. **Athleta**, *urheilija*, Al 5, Al 21, Ga 2, Ga 7, Ga 30

Yhteensä 5 kertaa, kahdesti Alanderilla ja kolmesti Gadolinilla

2. **Certare**, *otella, kilpailla, urheilla*, Al 8, Al 19, Be 8, Be 8, Be 13, Be 15, Be 17, Be 18, Be 18, Be 18

Yhteensä 10 kertaa, kahdesti Alanderilla ja 8 kertaa Beckerillä

3. **Exerceri**, *harjoitella, harjoittaa urheilua, urheilla*, Al 2, Al 7, Al 25, Be 8, Be 19

Yhteensä 5 kertaa, kolmesti Alanderilla ja kahdesti Beckerillä

4. **Exercitatio**, *urheilu*, Al 1, Al 13, Al 23, Al 24, Al 25, Al 25, Al 25-26. Al 26. Al 27, Al 27, Al 27, Al 28, Al 28, Al 28, Al 19, Al 29, Al 29-30, Al 30, Al 30, Al 34, Al 34, Be 3, Be 6, Be 7, Be 9, Be 10, Be 11, Be 12, Be 13, Be 14, Be 15, Be 16, Be 17

Yhteensä 33 kertaa, joista Alanderilla 21 ja Beckerillä 12 kertaa.

5. **Luctari**, *painia*, Al 15, Be 18, Be 19, Be 20

Yhteensä 4 kertaa, kerran Alanderilla ja kolmesti Beckerillä

6. **Luctor**, painija, Al 5, Al 14, Al 16, Al 20, Ga 15, Ga 17, Ga 20, Ga 23, Ga 23, Ga 28, Ga 28, Ga 28

Yhteensä 12 kertaa, joista 4 Alanderilla ja 8 Gadolinilla

7. **Palaestra**, kenttä, urheilukenttä, painin ym. kamppailulajien suorituspaikka ulkona, Al 6, Al 8, Al 17, Al 21, Be 12, Be 12

Yhteensä 6 kertaa, neljästi Alanderilla ja kahdesti Beckerillä

8. **Πόλη**, paini, Al 11, Ga 14, Ga 23

Yhteensä 3 kertaa, joista 1 Alanderilla ja 2 Gadolinilla.

9. **Πομπάχιον**, 'ottelu kaikin voimin', pankratio, Al 19, Ga 8

Yhteensä 2 kertaa, kerran Alanderilla ja samoin Gadolinilla

10. **Pancratlastes**, pankratisti, pankration harjoittaja, Al 10, Ga 8 kr

Yhteensä 2 kertaa, kerran Alanderilla ja kerran Gadolinilla kr.

11. **Pancratium**, vapaapaini, pankratio, Al 2, Al 9, Al 9, Al 10, Al 16, Al 19, Al 20, Al 20, Ga 2, Ga 2, Ga 3 kr, Ga 8 kr, Ga 12, Ga 13 kr, Ga 14, Ga 14 kr, Ga 14, Ga 15, Ga 15, Ga 17, Ga 17, Ga 20, Ga 22, Ga 26 kr, Ga 28, Ga 28

Yhteensä 26 kertaa, joista 8 Alanderilla ja 18 Gadolinilla (jolla 5 kertaa kr).

12. **Pugil**, nyrkkeilijä, Al 5, Ga 5, Ga 16, Ga 22, Ga 23, Ga 25

Yhteensä 6 kertaa, kerran Alanderilla ja viidesti Gadolinilla

13. **Pugilatus**, nyrkkely, Al 9, Al 11, Al 16, Al 16, Al 17, Al 19, Ga 14, Ga 16

Yhteensä 8 kertaa, joista 6 Alanderilla ja 2 Gadolinilla

14. **Pugna**, nyrkkeily, Al 19, Be 19

Yhteensä 2 kertaa: kerran Alanderilla ja samoin Beckerillä

15. Πύγμα, *nyrkkeily*, Al 16, Ga 14, Ga 14

Yhteensä 3 kertaa, kerran Alanderilla ja kahdesti Gadolinilla

16. *Quinquertum*, *viisiottelu*, Al 10, Ga 3, Ga 3, Ga 7, Ga 8, Ga 13

Yhteensä 6 kertaa, kerran Alanderilla ja viidesti Gadolinilla.

17. *Saltus*, *hyppy*, Al 9, Be 12, Be 12, Be 13, Be 14, Be 14

Yhteensä 6 kertaa, kerran Alanderilla ja viidesti Beckerillä.

Termien merkityksestä ja kääntämisestä

Yksi asia on sanojen merkityksen sanoisinko moniulotteisuus, joka on latinalle ollut ominaista kautta aikojen; kun *pancratium* on antiikista nykyaikaan aina käsitetty yhden nimenomaisen painista ja nyrkkeilystä kasvualustansa saaneen monipuolisen kamppailulajin nimeksi, on sekä Alanderin (1697) että Gadolinin (1789) väitöskirjan nimenä *De Pancratio*, joka varsinkin Alanderin tapauksessa on mielestäni parhaiten suomennettavissa *Väitöskirja urheilusta*. Aivan samoin tuon tunnetun kamppailulajin harjoittaja oli *pancratiasta*, mutta Alanderin väitöskirjan s. 36 *Numen. quod velit patriae nostrae adhuc fortes concedere viros & tales Pancratiastas, qui...* on vaikea käsittää sanalle *pancratiasta* muuta merkitystä kuin *urheilija, harjoittelun merkityksen kaikilla elämän aloilla ymmärtävä ja harjoittelunsa tähden sielun ja ruumiin puolesta suorituskykyinen henkilö*. Ei ole syytä kuvitella prof. Alanderin toivoneen Ruotsin valtakuntaan runsaasti potkunyrkkeilyn ja vapaapainin taitajia, jotapaitsi hän itsekin huomauttaa väitöskirjansa s. 10, että jo vanhalla ajalla kreikkalaisperäinen *pancratiastes* merkitsi paitsi pankratistia, myös urheilijaa yleensä.

Kun Beckerin sivulla 7 sanotaan *neque tamen ludis caruerint, nec tantam istam bellicae fortitudinis laudem sine exercitiis praegressis consequi poterint. Quem ad modum enim celebres quondam Graecorum ludi...*, voidaan

tässä niin *ludus* kuin *exercitium*kin käsittää *urheiluksi*. Huomattavasti useammin kuitenkin, nim. Al 6 ja 10, Be 9, 11, 12, 19, Ga 15, 16, 18, 31, samainen *ludus* merkitsee selvästi *urheilulajia*. *Exercitium*, yleensä monikkomuodossa, *exercitia*, voidaan jokseenkin aina kääntää joko sanalla *urheilu* tai *harjoittelu*, *harjoitukset*, *urheilun harrastaminen*. Niinpä Al 27 mainitaan Aleksanteri Suuri, joka *exercitiis crebris*, joko *taajoilla harjoituksilla* tai *alinomaa urheilumalla* menestyksekkäästi vastusti kuona-aineiden kertymistä elimistönsä. Aivan samoin voidaan Be 6 *ansam ei praeberere ex majorum institutis de exercitiis ipsorum judicandi* käsittää *exercitia* joko *urheiluksi* tai *harjoitteluksi*, *urheiluharjoituksiksi*.

Samoin Alanderin s. 1 *exercitatio*, joka yleensä voidaan käsittää *urheiluksi*, voidaan tässä asiayhteydessä (*incubuerunt Graeci exercitationibus*) kääntää *urheiluharjoituksiksi*, *urheilun harjoittamiseksi*.

Kysymys on ennen kaikkea siitä, että latinan termeillä, joiden merkitys on alkuaan täysin selvä ja hyvin konkreettinen, kuten esim. *ludus* (leikki, peli, esitys) joudutaan kuvaamaan abstraktioita, kuten *urheilulajia* ja, laajemmin, *urheilua* käsitteenä, johon mahtuvat kaikki yksittäiset lajit. Samantapainen ongelma on ollut keski- ja uuden ajan latinisteilla heidän kehitellessään ilmaisuja merkitsemään jäällä tai lumella liukumista ja luistamista. Be 11 on Saxo Grammaticukselta Sturlasonin kautta lainattu repliikki *primus ego ligneis docui decurrere plantis*, Be 12 Sturlasonilta lainattu *tibiis soleatus ita glacies decurrebam...*; luisto, liukuminen ja lumella tahi jäällä kiitäminen on kuvattu klassisessa latinassa ripeää etenemistä, kiitämistä merkitsevällä verbillä *decurrere*.

Laji, urheilija ja väline

Tutkituissa kolmessa väitöskirjassa mainitaan yhteensä neljätoista *urheilulajia*, joista voi päätellä ainakin sen, mitkä lajit olivat Turun Akatemian väittelijöille edes nimeltä tuttuja. Vain yksi laji, Alanderin mainitsema *kingkonst*, kuuluu kirjoittajan omaan aikaan, eikä siitä kerrota muuta kuin että kyseessä oli jonkinlainen keppikonstein käyty tappelu. Ehkä ei akateemikon ollut sopivaa olla perillä moisesta ja selostaa sitä väitöskirjassa?

Lajin maininnaksi en katso esim. Becker 17 ja 18 esiintyvän *urnari*-verbin kaltaisia tapauksia, vaikka ko. verbi merkityksensä sukeltamista periaatteessa mainitseekin sukeltamisen. Väitöskirjassa mainituksi katson sellaisen *urheilulajin*, joka esiintyy tekstissä substantiivina.

Lajit ja niihin liittyvä terminologia esitetään suomenkielisessä aakkosjärjestyksessä. Esimerkkitaupaukset löytyvät ao. lajien kohdalta taulukko-osasta.

1. Gladlaattoritalstelu

-*duellum*, Al 18

-*monomachia* Al 16, Al 19. (kreikk. sana lat. kirjoitusasussa)

-suorittajana *gladiator*, Al 17, Al 17, Al 18, Al 18 sekä *μονομάχων*, Al 17

-suorituspaikkana *palaestra*, Al 17

2. Hevoskilpailu

-*equestris agon*, Ga 12

-*equestris ludus*, Ga 12

-suorittajaa, suoritusvälineitä tai -paikkaa ei mainita, ei myöskään sitä, mistä hevosurheilusta on kysymys

3. Hiihto

-*cursus xylosolearum*, Be 10

-*ludus xylosolearum*, Be 10

-*super nives currendi methodus*, Be 8

-*xylosolearum usus*, Be 10, Be 11

Näistä *ludus xylosolearum* (Be 10) asiayhteydessään on merkityksensä puolesta lähempänä *hiihtokilpailua* kuin hiihtämistä yleensä.

-suoritusvälineinä *lignae plantae*, Be 11, *lignae soleae*, Be 10. *xylosoleae*, Be 9, Be 10, Be 11.

-lajin suorittaminen on *xylosoleis ferri*, Be 10 tai *xylosoleis uti*. Be 11

-suorittajaa tai suorituspaikkoja ei mainita.

4. Hyppy

-*saliendi certamen*, Be 12

-*saltus*, Al 9, Be 12, Be 12, Be 13, Be 14, Be 14

-*saltus certamen*, Be 12

-*saltus exercitatio*, Be 12

Näistä *saliendi certamen* sekä *saltus certamen* voidaan hyvin kääntää myös *hyppykilpailu*.

-lajin suorittaminen on *salire*, Be 12, *insilire*, Be 14 sekä *transsilire*, Be 13, Be 13, joista *transsilire* merkitsee lähinnä esteen yli hyppäämistä ja *insilire* hyppäämistä johonkin, jotakin kohti

-suorittajaa tai suorituspaikkaa ei mainita

5. Juoksu

-*currendi aenus*. Be 9

- cursus*, Al 6, Al 7, Al 9, Be 7, Be 9, Be 10, Be 12, Be 12, Be 14
- diaulodromus*, Al 7 (kreikk. sana lat. kirjoitusasussa)
- suorittaminen on *currere*, Be 8, Be 8, Be 8, *cursitare*, Be 16, *decurrere*, Be 11, Be 12 sekä *transcurrere*, Be 12. Näistä *de-* sekä *transcurrere* merkitsevät oikeastaan liukumista tai kiittämistä jotakin pitkin (*lignis docui decurrere plantis*, Be 11; *lubricae glaciei transcurrendae*, Be 12)
- suorituspaikkana mainitaan *diulos*, Al 6, Al 6 kr. suljettu stadionin mittainen rata, sekä *stadium*, Al 5.

6. Kelhänhelppo

- jaculatio*, Al 9.
- ei mainintaa suorittajasta, välineistä, eikä suorituspaikasta

7. Klekonhelppo

- discus*, Al 9
- ei mainintaa suorittajasta, välineistä, eikä suorituspaikasta

8. Kingkonst

- kingkonst*, Al 15, Al 18
- ei mainintaa suorittajasta, välineistä, eikä suorituspaikasta. Tekstistä ilmenee ohimennen, että kyseessä oli nyrkkitappelun laji, jossa vastustajaa vahingoitettiin, jopa pysyvästi vammautettiin, paljain käsin ja myös kepulikonsteilla. Kuvauksen niukkuus on sitäkin valitettavampi, kun kyseessä on ainoa väitöskirjan omaan aikaan kuulunut jos ei varsinaisesti urheilun, niin sentään voimankäytön laji.

9. Nyrkkelly

- ars pugilum*, Ga 17
- caestuum pugna*, Ga 25
- caestus*, Al 9
- pugilatio*, Al 9, Al 11, Al 16, Al 16, Al 17, Al 19, Ga 14, Ga 16
- pugna*, Al 19, Be 19
- pugna umbratilis*, Al 18, Al 29; *varjonyrkkeily*, jonka voisi jopa katsoa omaksi lajiksi
- πύγμα*, Al 16, Ga 14, Ga 14
- sciamachia*, Al 18, Al 18, kr sana lat. muodossa; ks *pugna umbratilis* näistä *pugna* Al 19 (*pugilatus* - - *qui pugnae quoque melius adhuc meretur proferri posse nomine*) merkitsee selvästi nyrkkeilyä, kun taas sama sana Be 19 (*Quare & puena in luctam saepe mutarunt...*) on pikemminkin tappelu: yh-

teenotto, kamppailu yleensä.

-suorittaja on *pugil*, Al 5, Ga 5, Ga 16, Ga 22, Ga 23, Ga 25

-välineistä mainitaan *caestus*, Ga 22, ἵμας Ga 22 ja μύρμηξ. Ga 22 sekä μελίχη, Ga 22.

-suorituspaikkoja ei mainita

10 Paini

-ἀκροχείρισμος, Ga 27; paini suorilta käsiltä pelkin käsiottein

-ἀνακλίνοπαλη, Ga 18; permantopaini, tilanne, jossa painijat maassa kierien koettavat painaa vastustajan hartiat maahan

-ars luctatorum. Ga 17

-*certatio volutatoria*, Ga 31; kierivä kamppailu, suunnilleen sama kuin anaklinopalee.

-*lucta*, Al 9, Al 11, Al 11, Al 11, Al 12, Al 13, Al 13, Al 13, Al 13, Al 14, Al 16, Be 16, Be 19, Be 19, Be 19, Be 20, Ga 3, Ga 4, Ga 5, Ga 6, Ga 8, Ga 9, Ga 10, Ga 13, Ga 14, Ga 14, Ga 15, Ga 15, Ga 15, Ga 16, Ga 17, Ga 17, Ga 17, Ga 18, Ga 18, Ga 19, Ga 21, Ga 23, Ga 29.

-*luctatio*, Al 16, Be 4, Be 19, Be 19, Be 20, Ga 31

-*luctatorum mos*, Ga 28

-ῥοθία πάλη, Ga 20; pystypaini, tilanne jossa painijat jalkapohjiensa varassa seisten koettavat saada vastustajan tasapainon horjumaan.

-πάλη, Al 11, Ga 14, Ga 23

-suorittaja on *luctor*, Al 5, Al 14, Al 16, Al 20, Ga 15, Ga 17, Ga 20, Ga 23, Ga 23, Ga 28, Ga 28, Ga 28 sekä ἀκροχέρσιτης, Ga 27.

-suorittaminen on ἀκροχειρίζεσθαι, Ga 26 (sanatarkasti *otella käsien päillä*, eli kyse on *orthia paleen* alkuvaiheesta, jolloin ottelijat tarttuvat toisiinsa vain sormillaan ja kämmenillään), *colluctari*, Ga 21 ja *luctari*, Al 15, Be 18, Be 19, Be 20

-suorituspaikka on *scamma*, Al 21; painipaikasta ei muuten kerrota mitään, vaikka laji mainitaan monet kerrat. Painipaikaksi on käsitettävä lähinnä *palaestra*. Το σκάμμα merkitsee W. Bauerin Griechisch-Deutsches Wörterbuch'in, Berlin 1937, s. 1254, mukaan ensisijaisesti kaivantoa, møyhennettyä maata ja toissijaisesti painipaikkaa.

11. Painonosto

-*halteres*, Al 9, kr. sana lat. asussa. Merkitys, semminkin kun mainitaan vain gymnasionin lajien luettelossa ilman selityksiä, on jkv. epäselvä. Kyse voi olla mistä huvänsä jonkinlaisia painoia tai punnuksia käyttävästä laista. Liddell-Scott:

Greek-English Lexicon, Glasgow 1897 (laaja painos), s. 69 mukaan ἄλτῆρες merkitsee *painoja*, joita urheilijat pitivät käsissään, ja substantiivi ἄλτηρία hyppyä tällaisten painojen kanssa. Hyvin todennäköistä on, että Alanderin s. 9. mainittu *saitus* on tarkoittanut hyppyä ilman painoja, korkeushyppyä, ja *halteres* hyppyä painot käsissä eli pituushyppyä. Nykyranskassa *haltère* merkitsee punttia, painoa, painonnostotankoa.

12. Pankratio

-παμμάχιον, Al 19, Ga 8; molemmat esittävät tämän synonyymiksi sanalle παγκράτιον
 -παγκράτιον, Ga 3, Ga 8, Ga 8, Ga 13, Ga 14, Ga 14, Ga 26
 -*pancratium*, Al 2, Al 9, Al 9, Al 9, Al 10, Al 10, Al 16, Al 19, Al 20, Al 20, Ga 2, Ga 2, Ga 12, Ga 14, Ga 14, Ga 15, Ga 15, Ga 17, Ga 17, Ga 20, Ga 22, Ga 28, Ga 28.
 -*pancratium volutatorium*, Al 16, "kierivien kamppailu", vrt. ἀνακλίνοπαλη
 -*pancratiastica ars*, Ga 32
 -suorittaja on παμμάχος, Al 20; *pancratiasta*, Al 36 (jossa merk. lähinnä urheilija), Ga 10, Ga 17, Ga 18, Ga 20, Ga 21, Ga 25, Ga 27, Ga 28, Ga 28, Ga 29, Ga 31;
pancratiastes, Al 10, παγκρατιαστής, Ga 8; *pancratius*, Al 10, Al 20
 -suorittaa on παγκρατιάζειν, Ga 8, Ga 9, Ga 14
 -suorituspaikoista ja välineistä ei mainintoja

13. Viisiottelu

-πένταθλον, Ga 3, Ga 3, Ga 3, Ga 7, Ga 7, Ga 9, Ga 12 (lat!), Ga 13
 -*pentathlonum agon*, Ga 12, kr. termi lat. asussa
 -*quintuplex certamen*, Ga 7
 -*quinguertium*, Al 10, Ga 3, Ga 3, Ga 7, Ga 8, Ga 13
 -suorittaja on πένταθλων, Ga 9, Ga 10, tai πένταθλος, Ga 9, Ga 10
 -suorittaa on πένταθλιν, Ga 8

14. Uinti

-*nandi certamen*, Be 17, Be 17, Be 18; merkitys selvästi uintikilpailu
 -*natatio*, Be 16
 -suorittaja on *natator*, Be 18, Be 18
 -suorittaa on *adnatare*, Be 17, Be 18 (uida luokse, saavuttaa uimalla), *enatare*, Be 17 (uida esille, nousta pintaan), *natare*, Be 17, Be 17, Be 18, Be 18 (uida)

Yhteenveto

Tarkasteltaessa Turun Akatemian urheilua käsitelleiden väitöskirjojen latinan- ja kreikankielistä urheiluterminologiaa päädytään väistämättä huomaamaan sanaston olleen perin tavallista. Tavallista siinä mielessä, että kreikankieliset termit löytyvät kaikki Liddell-Scottin *Greek-English Lexiconin* laajasta painoksesta ja latinankieliset jokseenkin tyystin Georgesin sanakirjasta. Väitöskirjojen kirjoittajat ovat siis pysytelleet hallitsemassaan klassisessa sanastossa. Tällainen löytö ei toisaalta ole mikään yllätys, koska järjestelmällistä urheilun harrastusta ei vielä 1800-luvun alussa ollut olemassaakaan samassa mielessä ja laajuudessa kuin 1900-luvulla. Toisaalta, koska antiikin esikuviin perustuva järjestelmällinen urheiluharrastus 1600-luvulta alkaen virisi manner-Euroopassa ja Brittein saarilla nimenomaan korkeakouluissa opiskelevien ja opiskelien nuorten miesten keskuudessa, olisi voinut odottaa väitöskirjoista löytyneen myös viittauksia niiden oman aikakauden urheiluun sekä sen terminologiaan ja siinä mahdollisesti esiintyneisiin neologismeihin.

Ainoa erikoisuus ovat oikeastaan suksista käytetyt nimitykset *lignae plantae*, *lignae soleae* ja *xylosoleae*. Kun muu sanasto löytyy helposti melkein mistä hyvänsä sanakirjasta, ei näitä, vaikka termit esiintyvätkin jo Saxo Grammaticuksella ja Sturlasonilla, tunne yksikään Jyväskylän yliopiston kirjastosta löytyvä sanakirja.

Tutkituista väitöskirjoista puuttuvat jokseenkin täysin viittaukset niiden oman ajan urheiluun, ellei sellaiseksi katsota Alanderin s. 25 esiintyvää mainintaa urheiluharrastuksen harvinaisuudesta nykyaikana, ja samaisen Alanderin s. 25-30 ylistystä urheilun kaikinpuolisesta hyödyllisyydestä ruumiin ja sielun hyvinvoinnille sekä nykyisinkin päteviä näkemyksiä siitä, kuinka liikuntaharrastus on aloitettava vähän kerrassaan (*ab initio non magno impetu*, s. 30) ja ylläpidettävä läpi elämän haluttaessa siitä todellista hyötyä. Kuitenkaan tämä, sen enempää kuin mikään muukaan nyt tutkituissa väitöskirjoissa, ei anna aihetta käsittää niiden kirjoittajilla tai esittäjillä varmasti olleen omia urheiluharrastuksia.

Gadolin, väitöskirjansa ensimmäisellä sivulla, sanoo oppineiden kesken usein olevan erimielisyyttä urheiluun liittyvien sanojen ja termien tarkasta merkityksestä, ja käyttää myöhemmin varsin paljon palstatilaa sen selvittelyyn. ovatko sanat *pankration* ja *pentathlon* voineet merkitä samaa asiaa, kuten hän sanoo oppineiden usein käsittäneen. Periaatteessa olisi mielenkiintoista ja tärkeääkin tutkia, mitä nämä kuin myös muut nyt tutkituissa väitöskirjoissa esiintyvät urheilusanat ja -termit ovat niiden käyttäjille merkinneet niin antiikissa kuin keski- ja uudella ajalla, sekä, miten nämä merkitykset mahdollisesti ovat aikojen mittaan muuttuneet. Keitä olivat, väitöskirjan alaviitteissä nimeltä mainittujen lisäksi, Gadolinin oppineet? Oliko Turun Akatemiassa yleisesti vallalla käsitys, että viisiottelu oli yhtä kuin pankratio? Jos oli, niin miten tämä perusteltiin?

Käytännössä tulee ongelmaksi urheilusanaston perifeerinen asema humanistisessa tutkimuksessa. Käytettävissä olevat sanakirjat ovat lakonisia; *lucta* on paini, *pugilatus*

nyrkkeily ja *pancratium* painin ja nyrkkeilyn yhdistelmä. Siinä kaikki. Sen, missä merkityksessä näitä termejä on esim. Turun Akatemiassa käytetty, selvittely edellyttäisi edes jonkinlaisen otoksen saamiseksi useiden kymmenien, mieluummin satojen, väitöskirjojen lukemista siinä toivossa, että niissä sattuisi urheilutermejä esiintymään.

Tämän tutkielman saaliiksi jää, paitsi edelläesitetyt kysymykset, luettelo niistä latinan- ja kreikankielisistä sanoista sekä termeistä, joita urheilun väitöskirjan aiheeksi valinneet kirjoittajat ovat käyttäneet vuosien 1697 ja 1813 välillä.

Latinalais-suomalainen sanasto

Adnatare	uida, uida kohti, luokse, saavuttaa uimalla
agon	urheilu, kilpailu, ottelu
agonis genus	urheilulaji
agonisma (kr)	urheilulaji
agonos (kr) genus	urheilulaji
akrokheirismos	pystypaini pelkillä käsiotteilla
akrokheirizesthai (kr)	painia pystypainia käsivarsituntumalta
akrokhersites (kr)	käsiotteissa taitava pystypainija
amfotis (kr)	nyrkkeilijöiden korvasuojus, harjoituksissa käytetty kypärä
anaklinopale (kr)	permantopaini
ars ahtletica	urheilu
ars gymnastica	urheilu
ars luctatorum	paini
ars pugilum	nyrkkeily
athlesis	urheilu
athleta	urheilija
athlon genos (kr)	urheilulaji
aulos	stadion
Caestus 1	nyrkkeily
caestus 2	nyrkkeilykäsine, käden suojaksi kiedottu hihna
caestuum pugna	nyrkkeily
certamen	ottelu, kilpailu, urheilu, urheilulaji
certaminis genus	urheilulaji
certaminis gymnici genus	urheilulaji
certaminis ratio	urheilulaji
certare	urheilla, kilpailla, otella
certator	ottelija, kilpailija, urheilija
colluctari	painia, painiskella
coryceum	gymnasionin osa, nyrkkeilysali (Alanderilla cori ceum, ampumarata)
corys	nuolimainen heittoase (Alanderin mukaan)
currere	juosta
cursitare	juosta, juoksennella
cursus	juoksu
cursus xylosolearum	hiihto
Decertare	otella, kilpailla, urheilla
decurrere	juosta; liukua, hiihtää
diaulos (kr)	juoksurata
discus	kiekko, kiekonheitto

duellum	kaksintaistelu; gladiaattoritaistelu
Enatare exerceri exercitatio exercitia exercitorum genus exercitium	uida harjoitella, urheilla urheilu; harjoittelu, harjoitus urheilu; harjoitukset, harjoittelemine urheilulaji urheilulaji; harjoitus
Ferri	käyttää; xylosoleis f. = hiihtää
Genus gladiator gymnasis (kr) gymnasium gymnica certatio gymnicus ludus	urheilulaji miekkataistelija, gladiaattori urheilu urheilu- ja voimistelulaitos urheilu, urheilulaji urheilu, urheilulaji
Halteres	painot; hyppääminen painojen kanssa; painon nosto
himas (kr)	nyrkkeilijän käsihihna, lat. caestus 2
Insilire	hypätä, loikata (johonkin)
Jaculatio	keihäänheitto
Ligneae plantae ligneae soleae lucta luctari luctatio luctator ludere ludi genus ludus ludus palaesticus ludus xylosolearum	sukset sukset paini painia paini, painiminen painija kilpailla, otella, urheilla urheilulaji urheilu; urheilulaji urheilulaji; urheilu hiihtokilpailu; hiihto, hiihtäminen
Meilikhe (kr) modus	nyrkkeilijän käsihihna, vrt. caestus urheilulaji

monomachia (kr)	gladiaattoritaistelu
monomakhon (kr)	gladiaattori, miekkataistelija
mos	urheilulaji
myrmeks (kr)	nyrkkeilijän käsihinaan kiinnitetty särmikäs metal linpala
Natare	uida
natatio	uinti, uiminen
natator	uimari
negotium	urheilulaji
Orthia pale (kr)	pystypaini
pankratiazein (kr)	harjoittaa pankratiota
palaestra	urheilukenttä
palaestrica exercitia	urheilu
palaestrica exercitatio	urheilu
palaestrica negotia	urheilu
palaestricus	urheilija
palaestrita	urheilija
pammakhion (kr)	vapaapaini, käyt. sama kuin pankratio
pammakhos	vapaapainija
pancratiastes	vapaapainija, urheilija
pancrastiastica ars	pankratio
pancratiasta	pankratisti; urheilija
pancratium	pankratio, kr. <i>pankration</i> , painin ja nyrkkeilyn yhdistelmä
pancratium volutatorium	'kierivien kamppailu', permantopaini
pancratius	pankratisti; urheilija
pentathlein (kr)	harjoittaa viisiottelua
pentathlon (kr)	viisiottelu
pentathiorum agon	viisiottelu
pentathlos (kr)	viisiottelija
pentathlon (kr)	viisiottelija
pugil	nyrkkeilijä
pugilatio	nyrkkeily
pugilatus	nyrkkeily
pugna	ottelu, kamppailu, nyrkkeily
pugna umbratilis	varjonyrkkeily
pygme (kr)	nyrkkeily
Quinquertium	viisiottelu
quintuplex certamen	viisiottelu

Res athletica
res gymnastica

urheilu
urheilu

Salire
saltus
scamma
sciarmachia (kr)
stadium
subire (exercitia)
succumbere (exercitiis)
super nives currendi methodus

hypätä
hyppy
areena, näyttämö
varjonyrkkeily
stadion
ryhtyä, harjoittaa
antautua, harjoittaa
hiihto, hiihtäminen

Transsilire

hypätä (yli, poikki)

Urinari
uti

sukeltaa
käyttää; xylosoleis u. = hiihtää

Xylosoleae

sukset

Suomalais-latinalainen sanasto

Areena

scamma

gladiaattoritaistelu

monomachia (kr)

Harjoitella, urheilla
harjoittelu, urheilu
hiihto, hiihtäminen

exerceri
exercitatio
cursus xylosolearum
super nives currendi methodus
ludus xylosolearum
xylosoleis ferri
xylosoleis uti

hiihtokilpailu, hiihtäminen
hiihtää

hyppy	saltus
hypätä	salire
hypätä (johonkin)	insilire
hypätä (yli, poikki)	transsilire
Juoksu	cursus
juoksurata	diaulos (kr)
juosta	currere
juosta, juoksennella	cursitare
juosta; liukua, hiihtää	decurrere
juosta; liukua, hiihtää, kiittää	transcurrere
Kaksintaistelu	duellum
keihäänheitto	jaculatio
kiekko, kiekonheitto	discus
kilpailla, urheilla	decertare
	ludere
korvasuojukset, nyrkkeilijöiden	amfotis (kr)
käyttää	ferri, uti, ks. hiihtää
käsioiteilla painija	akrokhsites (kr)
miekkataistelija, gladiaattori	gladiator
	monomakhon (kr)
Nuolimainen heittoase, 'tikka'	corys
nyrkkeilijä	pugil
nyrkkeily	ars pugilum
	caestus
	caestuum pugna
	pugilatio
	pugilatus
	pugna
	pygme (kr)
nyrkkeilykäsine, hihna	caestus
	himas (kr)
	meilikhe (kr)
nyrkkeilyhuone	coryceum
Otella, urheilla	certare
ottelija, urheilija	certator
ottelu, kamppailu, nyrkkeily	pugna
ottelu, urheilu, urh.laji	certamen

Paini	ars luctatorum lucta pale (kr) anaklinopale (kr) permantopaini orthia pale (kr) pystypaini akrokheirismos (kr) paini käsiotteilla
paini, painiminen painia painia, painiskella painia käsivarsituntumalta painija pankratio	luctatio luctari colluctari akrokheirizesthai (kr) luctator pancratiastica ars pancratium pankration (kr) pankratiazein (kr) harjoittaa pankratiota pancratiasta pancratius pankratiastes (kr)
pankratisti, urheilija	
ryhtyä, harjoittaa (urheilua)	subire succumbere
Stadion	stadium aulos (kr) urinari
sukeltaa särmikäs metallinpala, joita punot- tiin nyrkkeilyhihnoihin	myrmeks (kr)
Uida uida (luokse, saavuttaa) uida (johonkin) uimari uinti, uiminen urheilija	natare adnatare enatare natator natatio athleta palaestricus palaestrita pancratiasta certare decertare exerceri ludere ars athletica
urheilla	
urheilu	

	ars gymnastica
	athlesis (kr)
	exercitatio
	exercitia
	gymnasis (kr)
	gymnica certatio
	gymnicus ludus
	ludus
	ludus palaesticus
	palaestrica exercitia
	palaestrica negotia
	res athletica
	res gymnastica
urheilu- ja voimistelulaitos	gymnasion (kr)
	gymnasium
urheilukenttä	palaestra
urheilulaji	agonisma (kr)
	agonos (kr) genus
	athlon genos (kr)
	certaminis genus
	certaminis gymnici genus
	certaminis ratio
	exercitium
	genus
	gymnica certatio
	ludi genus
	ludus
	ludus palaesticus
	modus
	mos
	negotium
Vapaapaini (pankratio)	pammakhion (kr)
vapaapainija	pammakhos (kr)
varjonyrkkeily	pugna umbratilis
	skiamakhia (kr)
viisiottelija	pentathlos (kr)
	pentathlon (kr)
viisiottelu	pentathlon (kr)
	pentathlorum agon
	pentathlein (kr) harjoittaa viisiottelua
	quinqertium
	quintuplex certamen

Kreikkalaiset termit

Tähän luetteloon on otettu tutkituissa väitöskirjoissa esiintyvät kreikkalaiset urheilusanat ja -termit. Luettelosta puuttuvat mm. Alanderin s. 4 tavattava ἀγέλαρχής, joka ei ole urheilutermit, sekä samaisen Alanderin s. 14-15 adjektiivit δρομικός, παλαίστικος ja πυκτικός, juoksuun kuuluva, juoksulle ominainen, painiin kuuluva, painille ominainen ja nyrkkeilyyn kuuluva, nyrkkeilylle ominainen, vaikka ne asiayhteydestään riippuen voidaankin joskus kääntää juoksija, painija ja nyrkkeilijä.

ἀγών	urheilu, kilpailu, ottelu
ἀγώνισμα	urheilulaji, urheilu, kilpailu
ἄθλησις	urheilu
ἀθλῶν γένος	urheilulaji
ἀκροχειρίζεσθαι	painia pystypainia pelkillä käsiotteilla
ἀκροχείρισμος	pystypaini pelkillä käsiotteilla
ἀκροχεροσιτής	käsiotteissa taitava pystypainija
ἄλτηρες	painot, käsissä pidettävät punnukset
ἄμφωτις	korvasuojukset, nyrkkeilijän harjoituskypärä
ἀνακλίνοπαλη	permantopaini
ἄυλος	juoksurata, stadion
γυμνάσιον	urheilu- ja voimistelulaitos
γυμνάσις	urheilu
δίαιλος	kahden stadion-mitan juoksu, juoksurata

ἱμάς	nyrkkeilijän käsien suojaksi kiedottu hihna. lat. caestus (2)
μαίλιχῆ	nyrkkeilijän käsien suojaksi kiedottu hihna, kevyempi kuin lat. caestus
μονομαχία	gladiaattoritaistelu
μονομάχων	miekkataistelija, gladiaattori
μύρμηξ	'muurahainen', nyrkkeilijän käsien hihnoihin kiinnitetty metallinkappale
ὄρθια πάλη	pystypaini
παγκρατίαζειν	otella/harjoittaa pankratiota
παγκρατιαστής	pankratiasti, urheilija
παγκράτιον	pankratio, vapaapaini
παλαιίστρα	urheilukenttä, painipaikka, -permanto
πάλη	paini
παμμάχιον	vapaapaini, pankratio
παμμάχος	vapaapainija, pankratiasti
πένταθλειν	otella/harjoittaa viisiottelua
πένταθλον	viisiottelu
πένταθλος	viisiottelija
πένταθλων	viisiottelija
πύγμα	nyrkkeily
σκιαμάχια	varjonyrkkeily

Kirjallisuus

Bauer, W: Griechisch-Deutsches Wörterbuch, Berlin 1937

Bulas & al: Polish-English Dictionary, Haag 1961

Carcopino, J: Sellaista oli elämä keisarien Roomassa, Porvoo 1971

Chodera & al: Handwörterbuch Polnisch-Deutsch, München 1972

Egger, C: Lexicon Recentis Latinitatis, Urbs Vaticana 1992

Erasmus da Rotterdam: Elogio della Follia, Milano 1989

Flaceliere, R: Sellaista oli elämä antiikin Kreikassa, Juva 1980

Georges, K.E: Ausführliches Lateinisch-Deutsches Handwörterbuch I-II, Hannover 1959

Graves, R: Valtamarski Belisarius, Porvoo 1939

Guhl, E-Koner, W: The Greeks, Guernsey 1994

Guhl, E-Koner, W: The Romans, Guernsey 1994

Hagfors, E: Ranskalais-suomalainen sanakirja, Helsinki 1954

Heikel, I.A: Helsingfors Universitet 1640-1940, Helsingfors 1940

Helfer, C: Lexicon auxiliare, Saarbrücken 1985

Krause, J.H: Die Gymnastik und Agonistik der Hellenen I-II, Wiesbaden 1971

Kuusinen-Ollikainen: Venäläis-suomalainen suursanakirja, Porvoo 1978

Langenscheidts Wörterbuch Altgriechisch-Deutsch, Berlin 1972

Latham, R.E: Revised medieval Latin word-list from British and Irish sources, London
1965

Liddell-Scott: Greek-English Lexicon, Glasgow 1897

Liddell-Scott: Greek-English Lexicon, London 1974

Löwe & al: Wörterbuch Lateinisch-Deutsch, Leipzig 1986

Montgomery of Alamein, B.L.: Sodankäynti kautta aikojen, Porvoo 1973

Nykysuomen sanakirja, Keuruu 1988

Perugini, A: Dizionario Italiano-Latino, Urbs Vaticana 1976

Pesonen, P: Ranskalais-suomalainen sanakirja, Keuruu 1978

Pitkäranta, R: Maamme väitöskirjakäytännön historiaa (artikkeli kirjassa Yksi puu, kaksi taivasta, suomalaisia kirjallisuusväitöskirjoja 1833-1847, toim. Yrjö Varpio

Pitkäranta, R: Neulateinische Wörter und Neologismen in den Dissertationen Finnlands des 17. Jahrhunderts: Personenbezeichnungen und Sachabstrakta auf -ia, Jyväskylä 1992

Smirnitsky & al: Russian-English Dictionary. Moscow 1969

Streng, A: Latinalais-suomalainen sanakirja, Hämeenlinna 1975

Suomen etymologinen sanakirja, Helsinki 1975

Tengström & al: Vetenskapligt humanistlatin under stormaktstiden, Göteborg 1974

Vallinkoski, J: Turun Akatemian väitöskirjat 1642-1828, Helsinki 1966

FIN
DE

13

PANORATIO
VIRI VORTI

Arte, Natura, Sclarte & Moribus

disputabit,

EX CONSENSU ALTISS. FAC. PHILOSOPH.

In Regia Academia Aboënsi,

Sub Moderamine

Clarissimi Viri

DN. M. CHRISTIENNI

A L A N D R I,

Elog. Profen. Reg. & Ord.

In Audit. Max. ad d. 3. Nov. Anno 1699.

GUSTAVUS CECILIUS / 1711.

Sophocle in Ait. Magn.

in supradicti Conses. & Academijs
cum de Præfatione in præfatione

Impri: apud Jo. WALLIUM.

Quantum præcellit lixæ Podalirius
arte,

Quorum hic te sanum præstat,
at ille cibatur:

Tantum, crede mihi, fortis GYM-
NASTA probaris,

Præ PÆDOTRIBA: fortior unde
clues;

Quodque brevi possis, pleno for-
tissimus esse

Numine; vix ullos addubita-
re finis:

Ergo, jure tibi Charites hæc con-
sona vota

Addunt: Constanter Pancrati-
ceq; vale!

L. Mg.

JO. RUNGIUS.

ADSPIRET COEPTIS SANCTISSIMUS ILLE

JEHOVA,

CAPUT PRIMUM.

Græcia ut spatiosissima est,
ita nihil restat, quo mi-
nus cæteris regionibus
Europæ possit æquipa-
rari, quin etiam multis
modis anteferri: Clarum enim est,
quantas expeditiones ejus incolæ olim
bellicas fecere, quanta cum hostibus
militari virtute iniere certamina, &
quot denique hostium strages edide-
re; doctrinæ quoque & Eloquentiæ lau-
de quantum floruit, cuilibet facile no-
tum est, qui è limine tantum Musas e-
jus salutavit. Nec mirum, quod tam
militiæ quam domi inclaruerint, quia
favente pace continuis incubuerunt.
Græci exercitationibus, aptos eos red-
den-

2
dentibus utramque fortunam pari animo ferendi. Ab hostibus enim tuti non secunda per vitæ curriculum peragebant otia, sed nunc hisce, nunc aliis incitamenti animum atque corpus ad quavis sublimia capebenda reddebant idoneum. Neque provecta tantum ætate Gymnasticis (de cuius specie una videlicet Pancratio. primum aliquid animus est agere) seniores ipsi operam dabant verum à teneris jam annis edocti, adulti retinuerunt, tyronesque instituendo & exercendo docuerunt. Unde facile conjecturam facere licet, quantæ curæ Græcis puerorum fuit antiquitus institutio; quam ob causam & terra eorum ab Euripide haud male κροτοφῶν audiebat. Sciebant enim probe, quod quem in ipso flore Adolescentes imbiberent animo & corpore vigorem, etiam grandiores facti facile retinerent, & assuetudinem multum utilitatis mortalibus adferre atque habitum firmare, haud secus quam testa odore aliquo recens imbuta, eum diu ser-

3
servat. Nec spem deinde illos esse Frustratam eventus ostendit: Quis autem nescit juventutem eorum omnifere antiqui temporis ævo laudis fuisse capacissimam, gloriosissimamque; Non autem de rebus nunc foris sed domi, & quidem non tam publice quam privatim, imo floescente ætate & propter institutionem gestis sollicitus ero. Quanta igitur accuratatione Græci puerorum tractarint institutionem, ex educatione satis innotescit, cui provinciarum quoniam cura & metus plurimum conducunt, nunquam illis sine inspectore vitam agere fuit licentia, sed aliquis semper adungebatur, qui mores eorum observaret, vitamque in meliorem dirigeret partem: & cum verè tritum illud dictum sit: qualis rex, talis grex; non ex infima hominum conditione, sed ex selectissimis eligebatur, qui amans esset laboris, discipulisque assiduitate & diligentia satisfaceret, quod etiam Plutarchus in Lycurgo testatur inquiring: οὐμὲν ἀλλὰ

4

καὶ παιδονόμῳ ἐκ τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν
 ἀνδρῶν ἐπίτηθ'. Ast quoniam huic Pæ-
 donomo nimium difficile erat omnium
 intenta notis disponere exactis, unum sibi
 ex grege associavit puerum, reliquis cal-
 liditate & animositate multo præstan-
 tiorem, qui illi in gravi isto onere su-
 stinendo comes & adiutor esset, cui
 potestatem quoque imperandi atque pu-
 niendi alios concedebat, sicuti hisce et-
 iam temporibus in nostris scholis at-
 que Gymnasiis in nos obtinet; hic vero
 Ἀγέλαρχος dicebatur, atque ex classe I-
 renorum & Mellirenorum eligebatur:
 quid autem veritas per hos intellige-
 bar satis ex hoc Plutarchi patet. Καὶ
 κατ' ἀγέλας αὐτοὶ (παιδονόμοι) προϊσάντο τῶν
 εἰρηνῶν, αἱ δὲ τῶν σωφρονέεσσι καὶ μαχημαῶσιν.
 Εἰρηνῶν δὲ καλῶσι, τὰς εἰς ἡδὴ, δέυτηρον ἐκ
 παιδῶν γιγνόμεναι. μελλειρηνῶν δὲ τῶν παιδῶν
 τὰς πρεσβυτάτας. ἔτι ὅτι εἰρη, εἰκοσι εἰς
 γιγνόμεναι, ἀρχὴ δὲ τῶν ἑσπερινῶν μελῶν ἐκ τῶν
 μάχης, καὶ κατ' εἰκοσι ὑπερέτας χρεῖται πρὸς τὴν
 δέυτηρον. Ἐπιπύσι δὲ τῶν μετὰ ἀδελφῶν ἔξυλα
 φε-

5

φέρειν. Hic Magistratus etiam εἰρηάρχος
 alicubi dicitur, & pro Agelarcha ἀγέλαρχος
 aliquando inseritur. Sed omissis hisce
 obiter notemus, ubi palæstrica hæcce
 negotia, quibus de sermone proxime erit
 instituendus, fuere peracta, quæ etiam
 si alibi quoque, præcipue tamen in lo-
 co ad ea accommodato, qui γυμνάσιον
 nuncupabatur, docebantur, quod neque ob-
 scure quoad derivationem a exercitiis
 ibi habitis convenire videtur, quia du-
 citur ὡς τὸ γυμνάσιον, hoc est, a denun-
 dando, quoniam Athletæ, pugiles &
 præcipue luctatores ibi nudi se exercitiis
 dicarunt atque luctabantur, sicut Mar-
 tialis ad Matronam pudicam ostendit,
 inqviens:

*Gymnasium Thermae, Stadium est. hac parte,
 recede,*

Exuimur nudos parce videre viros.

Nihil efficit quod hocce vocabu-
 lum alias quoque induat significationes,
 quia interdum pro ludo literario poni-
 tur, quæ acceptio ut apud antiquos va-
 luit,

A 3

luit, sic apud nostrates quoque propter
 comparationem quandam ab actioni-
 bus corporis ad mentis operationes
 translata, vigorem habet. Gymna-
 sia etiam sepulturis fuisse destinata Ser-
 vius Sulpitius Lib. IV. Epist. 12. ad Ci-
 ceronem inculcat; Ut ut se cum hisce
 atque aliis quocunque nomine venire
 possunt significationibus res habeant
 parvi pendimus, quoniam institutum no-
 strum haud multum promovere vide-
 tur. Erat itaque Gymnasium structu-
 ra certis circumscripta limitibus, ubi
 ludi varii & imprimis ii qui gymnici
 appellabantur, exercebantur: Verum
 hisce ludis pro varietate, ne confusio-
 nis daretur occasio certa fuerunt de-
 stinata loca, in quibus singulis singula
 peragebantur negotia, unde constat
 Gymnasium habita ratione aptitudinis
 in varias fuisse distinctum classes, qua-
 rum hæ præcipue enumerantur. *Διαυλος*,
Ephebeum Coriceum, Eleothesium, Caldarium
& Palastra. *Διαυλος* (Diaulos) erat lo-
 cus curlui destinatus; hoc nomen et si
 non

non videtur quadrare, cum impossibi-
 lem fere magnitudinem utpote duo
 quasi contineat stadia, cum derivatio-
 nem ex *Δι*. bis & *Αυλος* stadium acci-
 pias; tamen vim denominandi exinde
 hausisse iudicamus, quod diaulodromi
 illic aptati fuerint, & cursibus redditi
 expeditissimi. Alteram Gymnasii par-
 tem Ephebeum tenebat, ubi Ephebi
 exercebantur: per hoc patet Græ-
 cos intellexisse juvenes ad annos pu-
 bertatis egressos puerilibusque relictis,
 ad tractanda virilia juramento obstri-
 ctos: & cum primam tum ingredie-
 bantur ætatem adolescentiæ, Ephebica
 induebantur clamyde, quæ notam di-
 screpantiæ inter eos & pueros con-
 stitueret, sicut Apul. hoc accurate
 observat, inquam: *Adest iuculentus puer*
nudus, nisi quod Ephebica clamyde sinistra
tegebat humerum. Coriceum erat illa
 Gymnasii pars, ubi usi sunt pharetris,
 arcibus, levibusque missilibus in mo-
 dum sagittarum factis, ex quibus no-
 men quoque derivasse, quoniam instru-
 men-

8
menta ista coryci sint appellati, haud
obscurè innōtescit, quidam pro Cory-
cis, corytos & Coriscos ponunt, ex
quibus media illa scriptio apertissima
esse videtur, si pro theca arcus quis
interpretatur, præcipuè quando apud
usitatos auctores eam appellandi vim
obtinet, sicut & ex hoc Sratii videre
est:

Χωροῦ τῆς
10 *Cælestibus implet Coryton telis.* →

Aliquam portionem Gymnasii E.
læthesium occupavit, ubi Inungi cor-
pora solebant: alipta ut ut variè possit
accipi, tamen hic pro unctore præser-
tim, qui palæstritas certaturos ungebat.
Huic proxime erat *ἀσπὸν* per quod
tam frigida quam calda lavatio seu
Caldarium intelligebatur, ibi quoniam
partem Balnei denorat, sese lavabant
& corpora exercitiis reddebant aptis-
sima. Hisce nunc Gymnasii partibus
(etiāsi plures fuisse haud denegan-
dum erit.) Palæsta erat adjuncta, quæ
ob actionum ibi gestarum prærogati-
vā reliqua maxima antecellebat di-
gni-

9
gnitate eò pertinentia; quam ob cau-
sam & generali significatu pro Gym-
nasio aliquando concipitur, atque o-
mnia ejus exercitia vi illius demum
denominationis palæstrica appellan-
tur, cum certum tamen alioquin sit
Gymnasticæ esse speciem, quæ sub se
complectitur *Paneratium, Cæstum, Cur-
sum Saltum Discum, Haltères, Jaculationem*
&c. Ex hisce Pancratium quidem pri-
mum disquisitionis deberet tenere lo-
cum verum quoniam forsā prolixior
ejus foret tractatio, quam ut in hocce
dari possit capite; occubabit quod se-
quitur caput secundum.

CAPUT SECUNDUM.

Nunc tandem ad Pancratium volvi-
tur ordo, quod tam ob duarum
specierum, luctæ scilicet & pugilatus
sese constituentium dignitatem, pri-
mam inter cætera exercitia merito me-
retur sedem, palæstrica, quam, ob id
quod

10
quod advocatis corporis viribus, omnium nervorum certa compositorum arte transigebatur contentione. Quam ob causam & corporis robur maxime in hocce cernebatur ludo, fortisque is demum haud injuste denominabatur, qui hic se virum præstare, & victoriam potis erat, sine fuce obtinere. Quid præterea? hoc si contigit, cæteros ludos posse gymnicos subire aptus sine difficultate censebatur, & nomine tandem hocce illustri robur aliquod, atque agilitatem, præ se ferente, Pancratio, insignebatur. Hinc & illud Propertii fuit, quod Pancratium quintertium appellet, omniumque fere exercitiorum palesticorum Magistrum, Pancratiasten; quæ significationes, utut aliquatenus possint tolerari, cum & ad per plurimorum sint palatum, eorum tamen vestigia sequenda, eorumque rationes haud respuendas esse, hoc loco censemus, qui Pancratio sedem in palæstricis attribuunt certam, modosque
ejus

11
ejus infra descriptos frænari posse, judicant terminos, præsertim cum lucta & pugilatus, qui hic concurrunt, satis materiæ quoque pullulent ubertate. Er eminet lucta exinde præcipue quod omnium exercitiorum verustissima, artificiosissima & astutissima sit. Verustatem ex eo probare haud incongrue satagunt quidam, quod Græcis præsertim *πάλη* audiens, derivatorem a voce *πάλα*, verustatem indicante, petat. Quæ opinio iterum (cum diversis diversa plerumque placent), omnibus non aridet sed iis videtur præcipue contrariari, qui denominationem luctæ derivandam ab aliis debere rebus, proxime acum ejus tangentibus censent, tum illæ tamen rationes, quocumque demum nomine veniant, æquiores ad denominandam nequeunt esse luctam, cum partim ab adjunctis partim a speciebus quibusdam certaminis certis, insufficientiam totius arguentibus artibus, sint petitæ. Nam denominationem
sua

sumere à re aliqua imperfecta, propositumque tangere nescia, haud bene. Philosophis sapit, cum genus debeat esse, juxta canonem illorum, latius sua semper specie. Verum rem dicimus artificiosissimam ægve posse dici vetustissimam, cum simplicia imprimis ac deinceps arte consistentia addiscantur: Cumque intellectus quoque noster amet ordiri à simplicioribus, quibus bene reolutis, ingeniosiora nobis tandem prodeunt; attestante ipsum experientiam. Tum hæc allata nostrum tamen nequeunt premere conceptum, sed magis pro illo militant, si lucta in diversis tantum consideretur statibus, vel ut primum fuit composita, vel qualis progressu tandem evadebat temporis. Simplicem primo etiam existisse, omniumque vibrationum contentionumque caruisse modis, ut à similibus; sic à natura quoque ipsius optime patet, quæ imprimis quidem incompetentem, probe vero exulta, nervosam invenitur se præbuisse; Homi-

nis quoque naturam adeo esse aptatam, ut semper quærat ab imperfectiori tendere ad perfectius, res etiam illæ haud parum ostendunt, quæ nullius olim fuere ætimationis, nunc vero quotidiana experientia & usu assiduo inventorumque cultu sunt redditæ exactissimæ. Inter rationes vetustatem insuper luctæ approbantes, hocce, puerile etiamsi quibusdam sit, inferi tamen potest argumentum, quod mos, nonnullis quidam invaluit, primum roboris specimen luctæ submittere examini, ubi viro se præstito, cætera quoque exercitia sine difficultate subire quis reputabatur idoneus. Hicce nunc lustratis, luctam ponimus existisse vetustissimam atque artificiosissimam; artificiosissimam diximus, at tamen non jure sed tempore. Hoc est, non primis quidem temporibus, sed tractu quodam sive in ipso florentalem. Sed ne permultum limites transcendamus justos; progrediendum ad propositum erit; Et quamvis lucta re-

ferente Platone, per plurimas possit exhibere species, duarum tamen harum erectæ scilicet & super pavimento agitatae, rationes esse perpendendas pro rato protissimum ducimus, cum & clarum nobis porrigant conceptum nec difficultatibus multum laborent ambiguis. Erectam quod atinet, duplici præcipue fertur peracta fuisse modo, vel enim stando manusque extendendo mutuis complexibus luctatores associati deicere, comprimere atque detinere sese invicem summo contendebant studio. Constabat tota denique ars ab utraque parte in certa vibratione atque stabilitate membrorum omnium ut & pedum in statione compositorum commoda φέρει, quam staturam adhuc ita fuisse quidam tradunt aptatam, ut discrepantiam inter duos diversos valuerit ponere ludos ex hisce Arist. lib: 1. Rhet: liquet. *ὅταν δὲ ἀντιμαχόμενοι ἄλληλων ἐπιπέσωσι, καὶ κινήσῃ τὰ πόδια καὶ τὰ χεῖρα, ὁ δὲ θλίβεται,*

*βαν, καὶ κολέχων παλαιαίκες. Ὁ δὲ ὠσεῖν πλεονητικὸς. Ὁ δὲ ἀμφοτέρους τῶν, παγκρασιατικός. Hujus modi etiam honestissimos veterum extitisse amatores exinde probari potest, quod Regibus quoque ac principibus aliquando placuerit, Vel gestibus adhibitis, idem facere studebant; quos gestus dolis præcipuis, damnum alterius intendentibus, fuisse mixtos, inde nec cordatis hominibus gratos qui victoriam in rebus joci adhibitis gratia cum detrimento alterius abnuunt, cum delectatione autem magis appetunt ex his Tertulliani, Lib: de spectaculis, conjicere licet. *Palæstrica diaboli negotium est; Primos homines diabolus elicit: ipse gestus colubrinitis est, tenax ad occupandum, tortuosa ad obligandum, liquida ad eluendum.* Et videtur hic modus, si conjecturæ alioquin est locus, convenire cum eo, qui Svecis Ringkonst dicitur, ubi brachium vel aliud aliquod membrum à statione adeo deducitur ut raso in priorem redigi possit statum, sed cum dolere patientis*

tis maximo, luxatum maneat. Illa super pavimento gesta luctatio, alteram luctæ exhibens speciem iisdem fere, sed humi peragebatur modis, ubi luctatores invicem compicati, seque mutuo convolventes alter alterum subjicere nitebantur. unde & Pancratium dicitur aliquando volutatorium. Respectum hujus Arist. Lib: de Animal. processu c. 9. habuisse videtur, dum ita scribit. ὁρῶν ἕδιν δύναμιαν ἀν πορευθῆναι καὶ ἀσφάλως. κινήσει δ' αὖ οἷον ἐν πῆξι, παλαίστραις οἱ δὲ τῆς κόνεως ἐπιπέτες ἵπτι τῶν γονάτων. Pugilatus, qui Græcit πυγμαία, alteram pancratii formabat speciem, verum antequam hujus descriptionem accedimus, opere videtur pretium esse ab æquivocationibus, quibus cum laborare potest, eam liberare. Quia alios etiam fuisse reperimus pugilatus, multum tam intentione quam re ipsa ab hocce discrepantes. Unus illorum Monomachia appellabatur, & certum quoddam genus palæstricæ constituebat, quia telis armati certatores ini-

inibant palæstram; quos gladiatorum insignitos fuisse existimamus nomine, Auctorum etiam si desint testimonia, discrimen tamen quoddam inter hosce apud Athenæum citati videntur arguere versus:

Ὅ ἦν πεπληχῶς ἕδιν εἰώρακεν κακόν,
 τῶν μονομαχῶν ἰσμήν ἀθλιώτεροι:

Processum, ordinem, atque præcipuum pugilatus hujus finem hic antea quidem se porrigeret enumerandi optima, verum svadente aliter tempore pessulus quibusdam opponendus est momenti, & hocce uno tantum erimus contenti, præcipuum scilicet gladiatorum illic fuisse intentum atque conatum, adversarios ferire, & quidem usque ad necem persequi. Utpote peritiam, ejus nobis affatim dat, inter cæteros per plurimos Cyprian; in Epist. Homo, aut in hominis voluptatem perititur, & hominem occidere, peritiam est, usus est, ars est. Scelus non tantum geritur, sed docetur. Quid potest inhumanius, quod

quod acerbius dici? disciplina est, ut perimere quis possit, & gloria est quod peremit. Et quamvis primo quidem institutus usus ejus maxime invaluit, tamen ob nefandas hominum cædes processu relaxatus aliquantisper est temporis, & Honorio auctore imperatore prorsus sublatus, sicuti Theodo: c. 26. lib. 5. Histor: Eccles: tradit. Atque hoc quidem recte, quia duellum præ se terebat horrible quid, tam naturæ, quam divino jure vetitum. Alter Sciamachia fuit, hoc est, pugna umbratilis, quæ quidem multam etiam requirebat assiduitatem, adeo tamen non fuit horrenda, cum non adversus hominem, sed palum murum aut umbram exercebatur. Proxima videtur esse affinitate conjuncta cum eo, more qui apud nostrates *Πύγξον* dicitur, quoniam iisdem reperitur ferme processisse modis, & conducebat illi multum Sciamachia fuisse peritum, qui gladiatorii tentabat sustinere vices; unde nec quisquam pro bono declaratus fuit gladiatore qui palum

lum nesciebat expugnare; ideo & eandem cum monomachia constituere verisimile videtur speciem, cum objectis tantum sed non modis discrepent multum. Hisce evolutis, pugilatus pancraticum constituens clarius se insinuat conceptui, qui pugnae quoque melius adhuc meretur proferri posse nomine, cum pugnis tantum peragebatur solis, omnium instrumentorum carentibus acumine. Hujus exercitatores nunquam corporibus associati, sed pugnis strictis digitisque solum inflexis certabant; hinc & *σύνκλισις δακτύλων* auctore Svida dicitur. Cui locus iste Galeni L. 1. de motu musculorum ad huncce ludum pertinentium convenire videtur, ubi sententiam hac de re subtiliter ita exponit suam. *Εἰ δὲ ἕκαστος τῶν δακτύλων καμψῆς, τὸ χεῖμα τῆς χειρὸς γίνετο μάλιστα τοῖς ἐν πύγξιον παύσασθαι αὐτῆν ὅμοιον.* Apud nonnullos *πυγμαχίον* appellatur; cujus ratio nulla potest dari alia, quam quod discrepantia sit fere nulla, sed eandem expriment

* οὐτὸ δατύλων
ἐπὶ τῆς γέννησιν ἡμῶν

sententiam. Attamen si aliquod discriminis veniat nomine, tum nihil est aliud quam quod *πάρμαχος* strictiorem ponat membrorum usum, cum & in hocce certaminis genere, dentibus genibus, calcibus, talitris, denique toto corpore adversarium vincere contendebant, quæ de *πάρμαχο* usitatus relata esse reperiuntur. Nihil tamen obstat hæc omnia cadere posse in pancratium, cum & generali aliquando significatu pro omnium exercitiornum fere horum sumitur magistro, quo merito referendus erit locus Propertii L. 3. ubi palæstricos decantans Pancratium ita depingit.

Et patitur dura vulnera Pancratip.

Hic postremo notandum occurrit, quod Gymnasii certatores ac luctatores imprimis vestibibus exuti, velati solum in pudendis, vel femoralibus cincti exercitia subierunt suas; unde & Gymnastica vel Gymnasium, ut supra audivimus, nomen suum habent. Ob hanc

hanc nudationem quidem tradunt sexum muliebrem spectaculo Athletarum fuisse submotum, ne nudatione in complexu eorum scandalum oriretur. Oleo præterea, quod alio nomine apud Martialem ceroma venit, ungebantur, tum ut prænsiones /lubricæ ac molles essent: tum ne contusiones illæ & corporis detorsiones membrorum vertebri inferrent noxam. Olei hujus mentionem Petronius in satyrico facit, dicens: *Intraverunt palæstræ quam plures, & nos legitimo perfusus oleo refecerunt.* Cæterum ne pressio illa falleret nimis, ac frustra esset certamen, dum alter alterius manibus elabatur semper, pulvere & arena conspergebantur præfentes in scammate (ita vocabant Palæstram alio nomine) & sub initio congressus. Verba Statii hoc probant, dum Lib: 6. Thebaid: ita canit.

*Postquam oleo gavisæ cutis, petit æquor uterq;
Procursum medium, atq; bausta vestitur arena,
Tum madidos artus alterno pulvere siccant.*

CAPUT TERTIUM.

Unde vero quis fortis dicatur & unus altero robustior despiciemus breviter. Et quidem roboris causam si longius adducere volumus, deprehendimus robur consistere generaliter loquendo in accuratiori comensu & symmetria partium, copiosisque *ινεξια*; specialius vero in majori copia spirituum animalium & habitudine musculorum, quorum naturam in eo constare, quod in perpetuo sint motu, ex essentia illorum optime liquet quia purissimæ, sanguinis sunt portiones cordis calore subtilizatæ, & tantæ celeritatis, ut volatilis flammæ particulas imitentur. Ex quibus colligitur, membra nostra opera musculorum, spirituum animalium moderatione ductorum, moveri. Hinc etiam concipere possumus, animam seu mentem immediatè membra nostra non movere, sed musculos spirituum animalium affluxu, motum sine determi-

23
minatione quadam animæ excitare posse, cum perspicuis ostendi possit tam exemplis quam argumentis, morum hunc atque similes actiones animo non aliquando advertente fieri, & organorum moderamine ferri, cum & actiones præterea nostræ omnes solis cogitationibus exceptis, cum illis, quæ in brutis sunt, conveniant, & idem prorsus principium habeant. Hisce nunc omnibus recte dispositis statuimus membrorum nostrorum motum fortio-riorem & laxiorem à musculis spiritibus animalibus inflatis pendere. Verum ne permultum circa hæc hæreamus, promissi nostri memores, ad alia hæc occurrentia nos accingemus; itaque oculos ad usum continuo exercitiorum vertimus palæstricorum. Quos enucleare optime possumus, si scopum pilæcorum circa talia accommodare nostris studemus exercitiorum reliquiis. Quod antiquos attinet, reperimus itensionem illorum

maxime stetit in eo, ut firmum corporis habitum adipiscerentur, & ad res bellicas essent expeditiores; quam ob causam & Gymnasticam ad virtutem illam heroicam fortitudinem perinere quidam ævi ejus scriptores asseruerunt, sicut Arist. L. 8. Polit. c. 3. & Plato in Protagora, Hisce ostendit: *ἔπειτα πρὸς τούτοις εἰς παιδογέρον πείρασαι, ἵνα τὰ σώματα βελτίω ἔχουσι ὑψηλοῖσι τῇ Δεινότητι χρηστέον, καὶ μὴ ἀναγκάζωνται δασυδαλίαν διὰ τὴν πονηρίαν τῶν σωμάτων, καὶ ἐν τοῖς πολέμοις, καὶ ἐν τοῖς ἄλλαις πράξεσι.* Et potuerunt antiqui suis hoc summo jure facere temporibus, quoniam certamina illorum cum hostibus per illa fere omnia peragebantur exercitia, eorundemque instrumentorum opere plurimum in expeditionibus sunt adjuti, quod exemplis dilucidare, etiam si possem, brevitati tamen studendo iis supersedeo, & lectorem ad scripta remitto antiquorum, sufficienter hæc omnia demonstrantia. Verum aliter

liter le res hodie habet, cum pulveris tormentarii usus, seculo priori inventus in lucem prodierit, qui adeo nunc exercitia obumbraverat atque sustulerat palæstrica, ut usus eorum valde nunc rarus sit, & si aliquis adhuc esset, tum non tam multum communem quam propriam intenderet salutem, cum joci solummodo exercerentur gratia & non publice sed privatim tantum peraguntur: hinc etiam referri ad fortitudinem nequeunt, cum virtus non minus publicam quam propriam intendere debeat salutem. At tamen si recte perpendimus rem, & corpus humanum considerationi submittimus, tum plurimum juvat exercitiis esse politum siquidem magnam in privata vita importat utilitatem; conciliat enim corpori sanitatem & ingenio vigorem eximium. Quantum ad corpus, ut propositum clarius illustretur invenimus semper quotidiana experientia illos existere saniores, qui

qui motibus exercitiorum corpora aliquantulum defatigant, quam qui solitaria & sedentariam, continuo agunt vitam. Hinc per plurimos morbis hos, aliquando laborare sentimus, inter quos scorbutum haud postremam tenet sedem, quod propriissime suam nimiam quieti debet originem, quia sedentariis purulentiae massa quaedam proxime ad cutem colligitur, quae, nisi exercitio corpus agitur, ut calor motus per poros eam expellere sit potius adjacentia contaminat & in suam denique vertit naturam, unde morbus hic postea diu occultatus in lucem repit, qui alio nomine, scabies neapolitana vel lepra, luesque venerea quae alias Transmitti audit. Haec nomina etiam si iuxta veterum opinionem discrepantiam ipsius rei importent, tamen experientia recentiorum quorundam docet magni nominis medicorum eundem inditari fere morbum, cum & labem contagionis omnes secum ferant,

hisdemque forte curari possint medicamentis; verum, tamen si aliquid inter hos morbos admittatur discriminis, tum gradu forte concedimus differre, quatenus hic magis, ille minus in subjecto sit radicans. Hic interea venit notandum, quamvis otium excitet ut primaria causa scorbutum, alias tamen ejus sed remotiores esse causas, quae pro ciborum atque locorum oriuntur diversitate, cum animalia plurimum alimentorum & retinent qualitates, atque pro loci temperie sua aliquando accommodent corpora, quae exercitiis tamen crebris atque assiduo balneorum usu pristinum recuperare possunt statum. Horum usum intentum veteres circa exercitia palaestrica etiam habuisse scripta illorum passim ostendunt, sicuti & teste Curtio, in Alexandro illo Magno optime notatum est, qui exercitiis, (ut propriis auctoritatur verbis) crebris, & calidissima corporis temperie, adeo quicquid vitiosi humoris,

sub cute colligi solet, expugnabit; ut sua
 dem ex ore membrisque exhalaret odorem.
 Exercitia corpus ingenium quoque a-
 liquantulum promovere hocce proba-
 re volumus argumento: si corpus per
 exercitia redditur salubre, sanitas illa
 consistit in sanguinis puritate; si sanguis
 est purus, tum spiritus quoque ani-
 males evadunt puri, qui nihil aliud
 sunt, quam tenuissimæ atque subtilizata
 sanguinis particulæ, ac originem
 suam ex perpetua sanguinis per cor-
 dis thalamos circulatione trahunt, quæ
 ut referam tantum mentem recentio-
 rum, continuo deinde post generatio-
 nem, quoniam vi quadam elastica gau-
 dent recta via magna que copia in ce-
 rebrum ascendunt ejusque cavitates
 ingrediuntur, ubi glandulam deinde
 pinealem, quæ propria ingenii sedes,
 tangunt, atque excrementa, quæ illic
 possunt esse, per motum suum retror-
 sivum deferunt, atque sic illam per
 exercitia, quoniam spirituum anima-
 lium

lium in exercitiis vehementior est mo-
 tus, purgant. Sic mens etiam sana po-
 test esse in corpore sano; si corpus
 sanum, sana quoque potest esse mens.
 Hactenus nobis de usibus exercitiorum,
 quatenus corpora afficiunt, sermo fuit;
 nunc alia ejus commoda magis ad mo-
 ralitatem spectantia paucis, quibusdam
 tangere utile erit; cum viri tales exerci-
 tiis obdurati ac roborati plurimum sint.
 cuilibet notum est reipublicæ tam domi-
 quam foris quantum prodesse possint,
 nec necesse esse magis extimo pluri-
 bus ejus extollere laudes, sed subsisto
 cum adhortatione quadam ad placitum
 Nigrone sic prolata: *Nos non debere pu-
 nas vituperare umbratiles intra domesticos
 parietes verarum imitationes: Nec corporis re-
 prehendere in palæstrica exercitationes, si-
 mulacra praliorum, quia illis bene revolu-
 tis aliquando poterimus cum dignitate ex-
 umbra in solem, è lectis in pulverem, è Gym-
 usis in agmen, praliumque descendere. Hi-
 re transactis necessario popimus exer-
 ci-*

citia in corporibus requiritur sanitas
 alias, atque robur fieri voluerimus
 verum tamen exercitia ista in vetis, ab
 initio non magno impetu, sic enim
 corpora magis franguntur, quam ro-
 borantur, sed lento progredi debent gra-
 du, donec assuetudine membra pro-
 be subacta, majora quotidie audere
 possint: & debemus caute ac accurate
 cum hisce versari veluti cum arbori-
 bus, quæ igni adhibita frequentè in-
 curvantur flexu: vim vere si adhibe-
 mus, frangimus, nec flectimus. Assue-
 factio præterea, cum plurimum valet a-
 primis debet adhiberi annis, alias vero
 adulta ætate successum habere nequit,
 sicut & teste Hippocrate in Scythis, no-
 ratum est, qui exercitiis in assueti pala-
 stricis, nec intendere arcum, neque te-
 lum contorquere poterunt, cum alias
 tamen robore eximio pollebant, & inter
 bellicosissimas ejus ævi gentes sunt nu-
 merati. Hisce nunc omnibus recte
 collocatis recur corporis plurimum ad-

Reservata, Soler, III. 9.
Stipitate, lausant, puerum, videri
 ju-

juvatur, cujus essentia alias in spiri-
 tum animalium copia, vigore, atque
 fervorem arcta existit conjunctione.
 Hinc non semper invenimus eos robo-
 re pollere, qui eximia corporis mole
 gaudent, cum robur non molis sed or-
 ganorum dispositorum requirat ratio-
 nem, quæ intra proceritatem staturæ,
 sicuti quotidiana demonstrat experien-
 tia, cadere etiam potest. Hisce enu-
 meratis modis homo arte & natura
 existere potest fortis, si mores adve-
 niunt, de quibus in proxime sequenti-
 bus, cum nihil tali optabilius viro in
 republica experi potest.

CAPUT QUARTUM.

Hisce perfitatis sub eadem exa-
 minis virum subjiciamus morali-
 ter sic loquendo fortem, & pro-
 priissimis eum pro modulo ingenii
 pingamus coloribus, quibus facile di-
 tinguatur: cujus descriptio ut per plu-
 rimis in locis exhibetur, ita haud
 pro-

penso, etiam, hinc, adq.
patella, anostella

probabilior aliunde hauriri potest, quam ex hoc Horatii L. 2. Sat: 7.

liber? sapiens, sibi que imp- riosus.

Quem neque pauperies neque mors, neque vincula terrent;

Responsare cupidinibus, contemnere honore.

Fortis Et in seipso totus teres atque rotundus.

Verum in genere erat nonnihil præmonendum de viri appellatione: videtur itaque vir à vi dici, quæ in animo & corpore sita est & major plerumque in viro, quam in femina. Ebraice dicitur quod etiam est à conotatione roboris, nam & שונתא est virum se præbuit & inde græcos fecisse vocem ισχυς verisimile est, & שון חיל 1. Reg: 1: 42 52. est idem quod nos dicimus Sverice: אהרליג קארט ut שון חיל Rur 3: 11. אהרליג ארנינא. Huc facit quoque, quod maris vocabulum Auctores non raro adjective usurparunt pro forti, ac virili, seu pro-

publ. r. 85-86. h. l. 18.

malculo, sic Apul: Lib: 3: mares animos & vires alacres conjungit, etiam Horatius de arte,

Post hos insignis Homerus,

Tyrtaeusque Mares animos in Martia bella

Uersibus exacuit.

Ars. Poet. 401-403.

Et habet hæcce vox Mas ut quidam putarunt primordia ex Marte qui præliorum Antistes fuisse fertur, cujusque nutu omnia viriliter inchoata feliciter progressa sunt gradu. Possunt autem tali motus à viro moraliter forti, fortiter retundi & vincibiles reddi; sicuti in Socrate etiam optime est notatum, qui iudicio Physiognomorum, stupidissimus omnium censebatur mortalium, cui ne scintillula quidem boni inesset temperamenti; quibus victoriam quoque extemplo concessisset, nisi sibi concius fuisset, quantum curæ atque operæ in delenda proclivitate ista, ad malum consumsisset, propterea libere quoque in hæcce prorupit verba; *Talis quo-*

ma

C

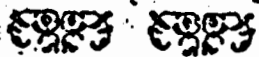
quo-

quoque fuisset, nisi naturam diligentius
 correxisset. Cura autem & diligentia
 causarum externarum nomine optime
 venire possunt, quibus principia & se-
 mina virtutum in homine latentia ex-
 citantur & foventur. Hæ autem cau-
 sæ ad placitum quorundam Moralista-
 rum quatuor potissimum enumerantur.
 1. *Doctrina institutio.* 2. *Exemplorum con-*
sideratio & cum bonis conversatio. 3. *Exer-*
citatio. 4. *Legum bonarum adversus impro-*
bos constitutio & executio. Quantum hæc
 singula ad constituendum fortem
 efficiunt momenta virum, exempla an-
 tiqui in primis seculi sufficientissime
 illustrant. Sed & hic exercitatione &
 nihil opus est, cum una actio tantum
 faciat artificem, quantum una hiru-
 do ver. Hoc sensu Simonides apud
 Platonem scribit, *virtutem habitare in*

rupibus aditu difficilibus, & locum tenere
 castum: neque adspici posse omnium mor-
 talium oculis, sed ab eo demum, cujus ani-
 mum sudor mordax, intus penetraverit.
 Et Cernithii apud Thucid. *πῦλον ἦν*
ἡ τῶν πόνων τὰς ἀρετὰς χροιάς. i. e. Pa-
trium nobis laboribus virtutes parare. Hi-
 ce nunc omnibus bene dispositis pro-
 beque exhibitis fortis tandem prodit
 vir, qui moribus excellens, gratiam
 sibi concilare potest omnium. Hujus
 ecomis inter cætera inferri aprissime
 hocce Terentii, qui Humanitatis stu-
 diosum tali describit caractere, potest:
Facile omnes perfert ac patitur, quibus cum
divit, iis se dat; eorum obsequitur studiis
numquam se aliis preponit; ita denique vi-
tam atque actiones cunctas instituit; ut in-
visus nemini, acceptus omnibus sit; sic facili-
me sine invidia laudem invenit & amicos pa-

rat. Hic scilicet viri moraliter fortis character est: Scire prudenter vitam agere, fervire tempori, actiones suas cunctas ad eorumqum ibus cum degit, obsequium & voluntatem dirigere. Sed filium cum voto hocce ad supremum abrumpimus Numen, quod velit patriæ nostræ adhuc fortes concedere viros & tales Patriastas, qui præter naturam & exercitia bonis inbuti sint moribus!

SOLI DEO GLORIA.

Til

Til sin förtrogne Wän
Heri GUSTAF STURCK/

Det dygdens Wäg hon är en stält
i ijdel lättia
Utan i arbet' flit/ til undfly
världzgens slättia

At man en af des swect/ må fån-
gen grippas an/

Och ledas af rätt strät/ på all obyg-
ders ban

Det wijfar oss Heri Starck/ som
Grækers kamp och strider

I lärda arbet sitt/ med snälla fiärn
beskrifwer/

Förwänd är en hans lön/ ty löns
wacksamhet hans

Med tiden ziras wist: med tåcl
Apollos frantz.

Decca i hast med enfaldis
penna lemna

JAC: CAROLINUS.

DISSERTATIO ACADEMICA,
DE
PANCRATIO, GYMNICI APUD VETE-
RES GRÆCIS LUDI GENERE,

QUAM

Consensu Amplissima Facultatis Philosophica in Reg. Acad. Aboënsi,

PRÆSIDE

Mag. GUSTAVO GADOLIN,

Lingg. Orient. & Gr. Prof. Reg. & Ord.

PRO GRADU

publico examini subicit

GABRIEL DOMANDER

Stip. Reg. Tavastensis.

In Auditorio Minori die 13 Junii 1798.

H. A. M. S.

ABOË

In Officina FRENCKELLIANA.

Inter instituta veterum Græcorum, quæ a nostris alienissima sint, locum haud ultimum ea tenent, quæcunque rem eorum gymnasticam & athleticam complectantur. Quæ cum nobis multiplici alio etiam nomine cognitu utilia sint, eum tamen inprimis, qui scriptores antiquos bene intelligere & feliciter interpretari velit & debeat, varias Græcorum gymnicas certationes, tam solenniter laudis consequendæ & præmii obtinendi gratia initas (s. *Athleticas proprie*), quam exercitationis causa in gymnasiis institutas, notas ac familiares sibi reddere oportet; quas scilicet adeo & vulgo amatas, & arcto veluti nexu cum gentis re & sacra & militari & civili conjunctas (a), atque hinc animis hominum plerumque quasi obversatas & cum ipso etiam sermone quodammodo consociatas reperies, ut ad earum agendarum rationem sæpius veluti respicere, & ex ea desumptis imaginibus & artis vocabulis (*terminos technicos* appellant) frequenter uti necesse haberent scriptores,

A

non

(a) Cfr. inprimis GOGUET *Urspr. d. Gesetze u. Künste*, Tb. III. pag. 204, POTTER *Griech. Archæologie*, uebers. von Rambach, Tb. I. Cap. 21, & RAMBACH *von d. Athletik d. Griechen*. in illa parte Archæologiæ Potterianæ.

arcto nexu
+ archæologie Potterianæ

non modo qui athletarum victorias celebrarent, sed & qui alias res enarrarent & exponerent.

Attamen negandum non est, pleniorum aliquam artis Græcorum athleticæ (sive, quæ cum illa eadem est, licet loco consilioque, quo ea exerceretur, ab illa diversa (b), gymnasticæ) cognitionem multis esse obseptam difficultatibus, partim scilicet inde enatis, quod nonnulla certaminum genera per omnes ætates non essent prorsus eadem, partim, quod quorundam gymnasticorum vocabulorum vis usu forsitan non esset satis definita (c), partim & quidem maxime, quod veteres in gymnasticis ludis, utpote qui suæ ætati notissimi essent, describendis summam ἀκριβειαν non semper adhibuerint. Unde cum factum sit, ut in explicandis variis Græcorum ἀθλησεσι s. γυμνασεσι inter eruditos haud raro non conveniat, in pancratio etiam, nobili quondam ludi genere, definiendo varie versati sunt, qui vel in veteris Græciæ rebus exponendis, vel in literis Græcis illustrandis laborem & studium collocarunt. Quas igitur alias ab aliis eruditis traditas pancrati descriptiones paucis examinare nobis, specimen aliquod literarium edituris, in animum induximus. Conamina vero nostra ut benigne excipere

re

(b) Cfr. Hieron. Mercurialis *de arte gymnastica lib. 2. C. XIV*, qui athleticam non omnino male (ut videtur) *vitiosam gymnasticam* appellat.

(c) Cfr. v. gr. quæ infra de πενταθλω monebimus.

& in meliorem partem interpretari velit B. L.;
iam atque etiam rogamus.

§. I.

Primum igitur nobis quærendum est, an το παγκρα-
των idem fuerit ac το πενταθλον s. *quinqvertium*?
quod scil. affirmarunt philologorum haud pauci (a),
etymologicæ alicui vocabulorum rationi, non indu-
cæ (b), maxime, ut videtur, fidentes. Nempe hi
his fere argumentis usi sunt, ut primo statuerent τὸ
πενταθλον s. *quinqvertii* nomine omnia ac singula,

A 2

publi-

(a) Præter alios, HEDERICUS in *Lcx. Gr. Man.* voc. *παγκρατιον*
(ubi tamen Hedericianæ interpretationi suam, veterum
auctoritate suffultam, adjecit Cel. J. A. ERNESTI, qui li-
brum novissime emendavit & locupletavit); Is. CASAU-
BONUS in vers. lat. *Polybii Excerpt. Legat.* p. 907;
GOTTFR. OLEARIUS in vers. lat. *Philostrati vit. Sophist.*
lib. II. cap. I. pag. 554; JAC. DALECHAMPIUS in notis
ad *Athenæi Deipnos. lib. X. pag. 766 ed. Casauboni*
Lugd. 1657, τὸ παγκρατιον his verbis illustrare studens:
in quo (pancratio), saltu, cursu, disco, lucta, pugilia-
tu, palmam obtinuerat (Astydamas Milefius), sed paul-
lo tamen inferius ibid. pancratium ab aliis aliter explica-
ri monens.

(b) Infra originem τὸ παγκρατιε vocabuli indicabimus. —
Ceterum argumenta etymologica in quæstione historica
generatim non esse maximi momenti, innumera eorum
exempla, qui illis in invenienda factorum veritate infeli-
citer usi sunt, satis comprobant.

publica auctoritate, & solenniter in deorum heroum-
que honorem ac ad populi delectationem celebrari,
& exercitationis causa institui solita, certaminum
gymnicorum genera (quorum videlicet quinque (c)
ex antiquissimo more præcipue fuisse in Græcorum
ludis usitata plurimi eruditi (d) volunt). comprehen-
di

(c) In quibus tamen singulis recensendis, ne inter eos qui-
dem scholiastas convenit, quibus hæc placuerit ludorum
in quinque genera distributio. NICEPHORUS GREG. ad
Synesium de insomniis prope finem libri, pugilatum
(πυγμα), luctam (παλην), cursum (δρομον), jaculationem
(ἀκοντιον), & discum (δισκον), numerat; alii pro ἀκοντιω
saltum (άλμα) ponunt; alii aliter in quinario illo nume-
ro describendo versantur.

(d) Scholiastarum scil., nec tamen omnium, auctoritatem
maxime, ut videtur, secuti. Antiquam quidem esse gy-
mnicorum certaminum in quinque classes descriptionem,
vel NICEPHORI l. c. verba: ὀλυμπιακούς ἀγῶνας πέντε Φασί,
πυγμα, κ. τ. λ. comprobant; sed an eandem tamen pro-
batissimis scriptoribus acceptam fuisse certo demonstrari
possit, fere dubitamus: quin adeo anceps & multorum
dubiorum obnoxia illa omnis est, ut nonnisi ab iis de-
mum fictam eam esse ferme existimes, qui recentius penta-
thli nominis originem curiose indagare voluerint. Quic-
quid sit, certum omnino est, ἀγωνίσματα γυμνα, in
solennibus universæ Græciæ ludis celebrata, quinarium
numerum excedere; unde octo etiam certaminum genera
Aristophanis Scholiastes ad *Avium* v. 293. recenset. —
Neque vetustissima ludorum genera quinario numero
commode comprehendi posse videntur, quum Homeri jam
æate non modo omnes eas corporis exercitationes, quas

inter pentathli certamina vulgo referunt (cfr. not. (c)), notas & usitatas, sed alios etiam ἀεθλες celebratos fuisse constat; ut in Patrocli funebribus II. XXIII, ubi post peractum certamen curule, pugilatu, lucta, cursu, hastis porrectis (non jaculatis, ut in ἀκοντισματι), discis jactis, & sagittis ad ακοπον missis, certatum refertur. Hastæ vero jaculatione adolescentem se Phyleum & Poïdorum superasse (δουρι ὑπειρεβαλον) gloriatur Nestor II. XXIII. 637, & ἀλματος mentionem alibi passim poetarum princeps facit. — Neque quod ad illustrandam pentathli notionem proferri solet Simonidis epigramma, Anthol. Brunck. T. I. pag. 140:

Ἰσθμια καὶ Πυθοὶ Διοφῶν ἑ φίλωνος ἐνικα.

ἀλμα, πρῶδωκειν, δισκῶν, ἀκοντα, παλιν.

aliud probare videtur, quam Philonis filium: quinque illis artibus vicisse; unde tamen eas vel solas vel imprimis in usu fuisse, nemo certo affirmabit. Neque e FAUSANIÆ loco *Lacon; cap. XI*, quem proferre solent, tuto quid ad nostram quæstionem spectans colligere possis, nisi forte quintuplex fuisse id certamen, quod *pentathlon* diceretur. Nam quod Tisamenus, dato sibi oraculo, se e claris quinque agonibus victorem esse discessurum, in certaminibus quinque gymnics se superaturum sperans, pentathli certationem iniisse, & in ea cum victus esset, in luctatione scil. prostratus, postquam cursum & saltum feliciter peregisset, hinc se ex effato divino in quinque bellicis agonibus seu proeliis superiorem esse futurum intellexisse dicitur; id quidem argumento forsan erit, Tisamenum pentathlo certantem sibi quintuplicem victoriam parare voluisse, sed inde minime demonstrari posse videtur, usitatisimorum ludorum genera quinque tantummodo fuisse. Ipsa vero hæc sunt scriptoris verba: *Τισαμενῶν* —

λογιον ἐγένετο, ἀγῶνας ἀναιρητέσθαι πέντε ἐπιφανεστάτους
 αὐτον' οὕτω πενταθλον Ὀλυμπιασιν ἀσκήσας, ἀπὴλθεν ἡτ-
 τηθεῖς. Καὶ τὰ ταῦτα οὗτοι γὰρ ἦν πρῶτος· καὶ γὰρ δρομῶ τε
 ἔκραται, καὶ πηδηματι Ἰερωκυμον· τον Ἀνδριον· καταπαλασι-
 σθεῖς δὲ ὑπ' αὐτου, καὶ ἀμαρτων της νικης, συνησι του
 χρησμου διδονχι οἱ τον θεον μαρτευομενω πέντε ἀγῶνας
 πολεμῶ κρατηται, κ. τ. λ. — Quodsi quis eandem secutus
 rationem, quam philosophi, monumentis destituti, in ve-
 teri inventorum historia pertexenda solent (iis scil. quæ
 cultiori & exercitatori ingenio debeantur, recentiore
 originem tribuentes) generatim, quænam ἀγωνισματα æ-
 tate priora, quænam posteriora censenda sint, quætere ve-
 lit; ei quidem ea reliquis antiquiora putanda erunt, quæ
 & e rudiore arte bellica enata videantur, & quibus ar-
 tis gymnasticæ minus insit. Nam ludorum gymnico-
 rum primum & antiquissimum usum militare fuisse, ipsa res
 commonstrat; unde eosdem μμηματα καὶ γυμναστματα
 των πολεμικων PLUTARCHUS non immerito dicit *Sympros.*
II: 5. Quare pugilatio, qua *pugnis*, primo *pugnae* ge-
 nere, certaretur, pro omnium ἀθληματων antiquissimo
 non sine omni probabilitate haberi poterit; Cfr. PLUTAR-
 CHUS de causa, cur Homerus e gymnics certaminibus
 primo semper loco pugilatum, secundo luctam, tertio cur-
 sum commemoret, *l. c.* disputans. Deinde simplicibus
 ludis compositi qui sint, recentiores, nec nisi exculta
 jam aliquantum arte gymnastica orti, videntur; unde
 pancratio quidem, cujus neque mentionem vetustissimi
 scriptores faciant, summam antiquitatem nemo tribuet.
 Sed aliam forte esse quæstionem, qua primam gymnico-
 rum certaminum originem indagare, aliam eam, qua qui-
 nam ludi primum cum publica re conjuncti fuerint, co-
 gnoscere aliquis velit, negare eo minus audent, quo
 certius PAUSANIAS post instauratos ab Iphito Olympicos,
 pugilationis ludum (quo Martem jam ab Apolline supe-

(e); hinc dein dictum putarent τον πενταθλον i. *quin-
quertionem* athletam in omnibus ἀγωνισμασι exercita-
tionem (f), & το πενταθλον, q. d. *quintuplex certamen*,
specialiori significatione appellatam certationem (g)
ab

ratum in ipso PAUSANIA *Eliac. I: VII.* legimus Olymp.
XXIII demum esse in solennem usum receptum *Eliac. I:
VIII* tradat.

(e) Quod scil. πενταθλος nomen, ortum primo, cum quinque
duntaxat ludi committi solerent, usu deinde, quamvis
recentius auctus esset exercitationum numerus, retinere-
tur. Cfr. RAMBACH in not. γ. ad *Archæol. Gr. Potter. p.
I. lib. II. cap. XXI*, aliique alibi passim.

f) Quam *quinquertionis* definitionem confirmare præter al-
ios videtur SVIDAS voc. πενταθλος, Democritum Abde-
ritam *pentatblum* q. d. *omnium artium peritum*, dictum
esse narrans, quod ille ἠσκητο τα φυσικα, τα ἡθικα, τα
μαθηματικα, και τες ἐγκυκλιους λογους, και περι τεχνων
πασαν εἶχεν ἐμπειριαν.

g) In qua accuratius definienda eatenus plerumque dissen-
tiunt, quatenus alii in eo το πενταθλον fuisse constitu-
tum, ut uno eodemque die omnibus agonibus idem athle-
ta decertaret, alii in eo, ut qui se omnibus certaminum
generibus ineundis obtulisset, nonnisi illo tamen ludo
contenderet, quem vel adversarius elegisset, vel qui ei
agendus sorte contigisset, alii in eo positum, ut idem quis
omnes agonificas artes, alias hoc, alias illo tempore,
publice exerceret, existiment. Cfr. FABER *Agonist. lib. I
cap. XXXI*, qui diversas has sententias ita conjunctas
approbat & suas facit, ut *non minus eum pentatblum ob-
ire & vincere dicitur esse, qui ad omnia subeunda certa-
mina se iisdem tuâs eudemque vice offerret, quam qui*

αἷς iis peractam, qui omnibus ἀγωνων generibus ineundis sese obtulissent; tum eundem, qui πενταθλος diceretur, etiam παγκρατιασιν, q. d. πασι ἀθλων γενεσι κρατεντα, vocatum esse opinarentur; unde demum το παγκρατιαζειν & το πενταθλειν s. vel omni vel quovis ludi genere decertare, pariterque το παγκρατιον & το πενταθλον s. quinquertii illud, qualecunque fuerit, certamen, plane συνανουως a veteribus usurpari concluderent. Confirmare vero hanc ratiocinationem visum est, quod pancratium pasim a veteribus παμμαχιων (h) (quod itidem male pro quinquertio (i) nonnulli accipiunt) nominetur.

Quam igitur a nonnullis datam τε παγκρατιε interpretationem examini alicui subiecturis, nobis quidem

---

diversis locis temporibusque, tum de his, tum de illis quinquertii ludis victoriam reportasset, puer.

(b) Vid. FABER *Agonist. lib. 1. cap. IX & XXX.*

(i) Nempe cum curiu, saltu, disco, vel jaculatione qui certarent, alter alterum artis tantummodo laude superare, non inter se pugnantes, vel vim aliquam sibi invicem inferentes (ut in agonibus quos βαρβας vocarent, pugilatione videk, lucta, & pancratio), vincere ac subigere studerent & niterentur, hinc hæc quidem leviora certamina, κευφοι ἀγωνες a Græcis appellata, μαχαι dici vix potuisse videntur: unde iisdem quicquam cum *panmachio*, a μαχη nomen sortito, commune fuisse, merito eoque magis dubitabis, quo certius *παμμαχιου* vocabulum apud antiquos nullibi ita positum reperies, ut id loco *quinquertii* esse usurpatum existimare possis.

sem jam quæstiones, difficiles sane & arduas, (k) qui-
 bus quid & (quotuplex forsan?) το πενταθλον iuerit,
 & quinam athletæ πενταθλοι dicti, ac quibus legibus
 πενταθλωντες vicerint, cognoscatur, habendas non
 sumimus. Sed pro nostra consilio monuisse sufficiet,
 το παγκρατιαζειν| ab antiquis non modo nunquam
 (quantum deprehendere nobis licuerit) ita poni, ut
 το ομοι ο. quouis oblato gymniorum ludorum,
 m graviorum, quam leviorum, genere certare, a dili-
 genti interprete reddi debeat (!), verum etiam τες

B

πεν-

(k) In quibus scilicet solvendis versatos scriptores, quos con-
 sultare nobis licuerit, nobis minime satisfacere haud ne-
 gamus. Atque parum abest, quin veteres etiam in de-
 scribendo pentathli certamine & ipsos dubios, & sibi in-
 vicem repugnantes, existimes. PAUSANIAS V. gr. alibi
 (ex. c. I. mox cit, *Lacoz. cap. XI*) inter pentathli γυ-
 μνασματα cursum, saltum & luctam refert, alibi το πεν-
 ταθλον a cursu distinguens, & id ex eorum ludorum nu-
 mero esse, quos graves vocarent, asserens (εισιασι (οι
 ελλανοδικαι) πριν μεν τον ηλιον ανισχειν συμβαλοντες δερο-
 μεας, μεσουσης δε της ημερας επι το πενταθλον και στα-
 βαρεα αλλα ονομαζουσιν, vid FABER I: XXX), idem le-
 viora certamina complexum non esse, indicare videtur.
 Cum quo igitur (quem an ipsum sibi constantem dicas, du-
 bitare possis) qua ratione POLLUX *Onomast. lib. III cap.*
XXX: 151, pentathlo athletæ proprios esse saltus, ακον-
 τικη & disci ludos (idia αυτω πηδαν, αλλεσθαι, rel.) mo-
 nens, conciliandus sit, definire non audemus; saltem res
 est singulari & diligenti disputatione egens.

(l) Syneium quidem, quod athletam, omnia ludi genera
 exercentem; pancratiastam dicat (ενταυθα ο Συνεσιος πα-

ΠΕΝΤΑΘΛΟΣ & ΠΕΝΤΑΘΛΕΥΣΙΤΑΣ a pancratiastis, ubi utrorum-

ραχρηται τη λεξει, και παγκρατιαζειν φησι, το κατα παντας αγωνας κρατειν και νικαν) NICEPHORUS l. c. reprehendit; injuria, ut nobis videtur. Nam his verbis: την μελετην αγωνα πεποινηται, ωσπερ ει τις εν παλαιστρα χειρονομησας, αξιωσει παγκρατιον εν Ολυμπια κηρυττεσθαι, exercitatione viro opus esse, qui virtute quadam vel arte præstare velit, monens. Scriptor, idque pancratiastarum, qui in Olympicis ad certamen prodire non solerent, nisi qui in palæstra manus ad certas leges varie flectere & movere didicissent, exemplo confirmans, qua ratione Nicephoro videri potuerit abusive pancratiis vocabulo usus, non perspicimus; nisi forte id Scholiastam offenderet, quod ille pancratiastas χειρονομησαντας diceret? Sed χειρονομιας vocabulum, quod saltantium quidem gesticulacionem proprie denotat, ad artem quoque pugilatoriam pertinere SVIDAS VOC. χειρονομειν testatur; & HELIODORUS *Aethiop. lib. 4, l. 73 πυγμης χειρονομιας* loquitur, vid. FABER *lib. l. c. XXX*; unde hoc verbum ad pancratiastici certaminis, e pugilatu & lucta compositi, προγυμνασιαι aliquam significandam non inepte usurpasse Synesius videtur. — Solent etiam qui pancratiastas in omni ludorum genere exercitatos interpretantur, in medium proferre locum PLATONIS *Euthyd.* ubi de Euthydemo & Dionysodoro sophistis, sic locutus fingitur Socrates: ο δε συ ερωτας την σοφιαν αυτων, θαυμασι ω κριτων, πανσοφοι ατεχνως, ως εγωγε ουδ ηδειν πρωτου οτι ειεν οι παγκρατιασαι. Τουτω γαρ, εσον κομιδη παμμαχω ου κατα τω Ανικωναν τω παγκρατιασα αδελφω εκεινω μεν γαρ τω σωματι μονον οιω τε μαχεσθαι τουτω δε, πρωτον μεν τω σωματι δεινοτατω εσον, και μαχη η παντων εστι κρατειν. Εν οπλοις γαρ αυτω τε σοφω πανυ μαχεσθαι, και αλλον

orumque mentio fiat, adeo distingvi, ut quicumque
i fuerint, ab his tamen eos diversos fuisse, satis
teat. Cujus rei documenta ut ex multis duo tan-
modo adferamus, PAUSANIAS *Eliac.* 1: 9, in O-
mpicis cum uno eodemque die & hominum & e-
orum certamina olim committerentur; inde factum

B 2

nar-

ὅς ἀν δίδω μισθὸν εἰώ τε ποιῆσαι ἔπειτα τὴν ἐν τοῖς δι-
καστηρίοις μάχην κρατίζω καὶ ἀγωνισασθαι καὶ ἄλλον δίδα-
ξαι, λέγειν τε καὶ συγγραφασθαι λόγους οἷους εἰς τὰ δικαστη-
ρια. Πρῶτου μὲν οὖν ταῦτα δεινῶ ἤσθη μόνον, νῦν δὲ τέλος
ἐπιτεθεικασθαι παγκρατιαστικὴν τέχνην ἢ γὰρ ἦν λοιπὴ αὐτοῖς
μάχη ἀργός, ταυτὴν νῦν ἐξείργασθαι, ὥστε μὴδ' ἀν' ἑνα αὐτοῖς
εἰσὶν εἶναι μὴδ' ἀνταρᾶν. οὕτω δεινῶ γεγονασθαι ἐν τοῖς λόγοις
μαχεσθαι τε καὶ ἐξελεγχεῖν τὸ αἰεὶ λεγόμενον, ὁμοίως εἶαν
τε ψεῦδος, εἶαν τε ἀληθές ἢ, κ. τ. λ, *ab initio dialogi.*
Sed manifestum est, πανσοφῶς illos fratres a Socrate παμ-
μαχῶς & παγκρατιαστικῶς appellari, quod adeo se in omni
certaminis genere, quocumque homines vinci & subigi
queant, verlatissimos profiterentur, ut quī nuper sibi fa-
cultatem parasent ingenii etiam animique præstantiam
hominibus invitis tradendi, & ratiocinationis s. argu-
mentorū quasi pugna victis, veluti obrudendi, jam o-
mnia quasi debellandi artis (παγκρατιαστικῆς τέχνης) sum-
mum finem assecuti dici posent. Quare cum tertium
comparationis (quod dicunt), ad quod respiceret Socra-
tes, translato ex arte athletica ad appellandos Sophistas
nomine ulus, nostro quidem iudicio, victoria esiet pu-
gnando parta: vel hinc colliges, ex hoc quidem Platonis
loco pro sua explicatione confirmanda, argumentum pe-
tere eos non posse, qui τὸ παγκρατικὸν leves etiam lu-
dos comprehendere existiment. Cir. supra not. (i).

narrat, ut *pancratiastis*, qui sub noctem demum inducerentur, maxima scil. jam diei parte equestribus & *pentathlorum* agonibus celebrandis consumpta, certando vix sufficeret, quod reliquum esset ludorum agendorum temporis; quare Olymp. LXXVII rejectis in sequentem diem quibusdam exercitiorum generibus, & idem ut in posterum etiam fieret, constituto, cautum esse ne *pentathlum* & equestres ludi *pancratio* peragendo obstarent, tradit (o): quæ quidem scribere Pausaniam minime potuisse, nisi qui *pentathlum* alienum quid a *pancratio* esse sciret, cuique in promptu est. Pariterque Xenophanes Colophonius ab ΑΘΗΝÆΟ *Deipnos. lib. X* citatus, varias Græcorum ἀθλησεας recensens, his verbis usus:

Αλλ' εἰ μὲν ταχὺτητι ποδῶν νικῆν τις ἀροίτο,
ἢ πενταθλευῶν (π) ἐνθα Δίος τεμενος,

παρ

(π) Τα προ τετων δε, inquit, ἐπι ἡμερας ἤγον της αὐτης ὁμοίως και ἀνδρωπων και ἱππων ἀγωνα. Τοτε δε προηχθησαν ἐς νυκτα οἱ παγκρατιαζοντες, αἰτε εἰ κατα καιρον ἐσκληθεντες. αἰτιοι δε ἐγενοντο οἱ τε ἱπποι και ἐς πλεον ἐτι ἢ των πενταθλων ἀμιλλα. — ἐμποδιον δε ουκ ἐμελλε παγκρατιου τε λιπυυ το πενταθλον οὐδε οἱ ἱπποι γενησεσθαι. Quo quidem loco, nescio an Pausanias *pentathlorum* nomine appellaverit *athletas*, *pancratiastis* exceptis, omnes, omnia scil. *gymnica* certamina (παντα ἀνδρωπων ἀγωνα) *pentathlo* & *pancratio* comprehendens.

(π) Ubi quid sibi velit το πενταθλευων illud, alii judicent. PALECHAMPIUS quid in adnotat: Cum luciani aut saltum legitimus, aut pugillatum, intelligendum, est id certamen solum ab omni-

παρ Πισαο ῥοης ἐν Ολυμπιῇ τε παλαιῶν,
ἢ καὶ πυκτοσύνην ἀλγινοεσσῶν ἔχων,
εἰ τε τι δεινὸν ἀεθλον, ὃ παγκρατικὸν καλεῖσθιν,
ἄσοισι κ' εἰη κυδρύτερος rel.
eodem haud fuisse pentathli & pancratici ludos, a-
serte testatur.

§. II.

E quibus præmonitis cum haud difficulter intel-
ligatur, idoneo fundamento non inniti eorum inter-
pretationem, qui pro παγκρατικῷ quinquertium reddend-
um esse putent, sequitur, ut ad veram certaminis
B 3 nostri

bus aliis seorsim: cum νεκρὸ το πενταθλον, certamina illa quinque audienda sunt, cursus, saltus, discus, iueta, pugillatus, ad quæ omnia obscunda πενταθλος in ludis illis se offerret, l. c. Sed qui athleticam artem omnem vituperans, varia, præter pentathlum, certaminum gymnicorum genera enumerat, sed saltum, discum & το ἀκοντιον silet, hos quidem tres ludos (quos imprimis ad pentathlum pertinere FOLLUX l. cit. monet) τὰ πενταθλα vocabulo complecti Xenophanes fere videtur; qui eorundem trium ἀγωνισμάτων neque versibus citatos supra a nobis illos mox laudentibus:

Ουτε γὰρ εἰ πυκτὴς ἀγάθος λαοῖσι ἐτ' εἴη,
οὐτ' εἰ πενταθλεῖν, ὅτε παλαισμοσύνην,
εὐδὲ μὲν εἰ ταχυτάτη ποδῶν, τὸ περ' ἐστὶ προτιμὸν
ῥώμης, ὅστ' ἀνδρῶν ἐστ' ἐν ἀγῶνι πελεε,
τευνεκεν ἄρ' ὅθ' ἄλλων rel., meministi. — Sed mittamus hæc implicitissima, quæ neque nostræ jam sunt disquisitionis,

nostri rationem paucis exponendam accedamus. Pancratiū igitur ludi genus fuisse, e lucta & pugilatione compositum, tanta veterum auctoritate viri clarissimi nominis confirmarunt (a), ut res dubitationis obnoxia nullatenus fere videatur. Inprimis magni sunt in nostra quæstione momenti verba PLUTARCHI *Sympres. II: IV: ὅτι γὰρ μεικτὰι τὸ παγκρατίον ἐκ τε πυγμῆς καὶ πάλης, δῆλον;* quibus illustrandis haud parum inservit memorabilis NICERHORI locus supra cit., ubi quæ leguntur: *Ολυμπιακῆς ἀγωνίας πεντε Θάσι, πυγμῆν, — τὸ μὲν τοῖ παγκρατίον ἕτερον τι ἢ σὺνθετον γὰρ ἐκ πυγμῆς καὶ πάλης ἢν' ἔξην γὰρ τῷ παγκρατιαζέειν ἐθέλοντι οὐ μόνον τοῖς νόμοις τῆς πάλης, ἀλλὰ καὶ τῆς πυγμῆς χρῆσθαι πρὸς τὸ νικῆσαι,* aperte commonstrant, pancratiū ludi genus & certum suisque legibus descriptum, & diversum a lucta & pugilatu (b), & ex
utro-

(a) Cfr. v. c. *Mercurialis l. c. lib. II. cap. IX*, FABER *l. c. lib. I. cap. IX sqq. & XXX sqq.*

(b) Minus accurate igitur in *Græcitatē indice* Xenophon-
tis ἀπομνημονευμάτων editioni adjecto, *παγκρατίας* a
 Cel. J. A. ERNESTI *pugil* redditur; qui error ut commit-
 ti ab illo potuerit, eo magis mirum videtur, quo minus
 doctissimi interpretis diligentiam effugere debuerit, eos-
 dem esse non potuisse *τῆς πυγμῆς & τῆς παγκρατίας*,
 quorum certantium, horum alium quam illorum corporis
 habitum s. positionem fingi a Italiariis solere (ὅτι μὲν
ἄλλοιους ποιεῖς δρομῆς τε καὶ παλαιίας καὶ πυγμῆς καὶ
παγκρατίας: Socratis verba iuxta; quibus *κλειτῶνα τῶν*

proque hoc simplici & vetustiori ludi genere ita
compositum fuisse, ut in uno eodemque pancratiafi-
agonismate ad victoriam sibi parandam tam iis,
quæ luctatorum proprie essent artibus, quam pugi-
onem illis, certantes uterentur (c).

Quibus primæ definitionis loco positus, neque
eram tamen omnino, neque plenam de pancratio-
tionem is sibi finxisse se putare debet, qui singulas
res gymnasticas, tam quæ luctæ, quam quæ pugi-
onis agendæ rationem & modum continerent, eas-
em etiam & omnes & solas in nostro certamine va-
sisse existimet. Etenim primo adeo inter se diversa
ere nonnulla, quæ in utroque illo simplici ludo
orsim usu venirent, ut ea omnia in uno eodemque
onis genere locum obtinere non potuisse, facile
teat. Deinde pancratii princeps quidem ac po-
er pars lucta fuisse videtur; unde, si quærat. cum
to simplicium illorum compositus noster ludus plu-
rima

ἀνδριαντοποιον alloquitur), Memor. III: X: 6, loco
scil. in ipso Indice citato, diferte traditur.

c) Hinc igitur ARISTOTELES etiam, qui *Rhetor. I: 5*, ὁ δὲ
ναμενος θλιβεῖν καὶ κατεχεῖν, inquit, παλαιῆς ὁ δὲ ἀ-
σαι τῆ πληγῆ, πυκτικός ὁ δὲ ἀμφοτέροις τέτοις, πανκρα-
τιατικός, ita explicandus est, ut non eum fuisse pancra-
tiam, qui utranque artem, pugilationis & luctæ, seor-
sim exerceret, sed in uno eodemque pancratii ludo & το
θλιβεῖν καὶ κατεχεῖν, luctatorum, & το ἴσαι τῆ πληγῆ,
pugilum, locum obtinuisse, docere putetur.

rima communia (d) habeat, is inter luctæ fere ve-
 rius & rectius quam pugilationis quædam genera re-
 ferendus erit. Tum præter ea, quæ vel pugilibus,
 vel

(d) Nam primo pancratium & in palæstra, loco gymnasii,
 luctatoribus exercendis imprimis destinato, & in luto,
 quod idem luctatorum, non pugilum, esset, institutum,
 & ab athleticis (enimvero ut luctatoribus ad certamen pro-
 cedentibus) coronate undis pulvereque conspersis initam &
 peractam fuisse, PLUTARCHUS *l. c.* (quæ & hinc ludum
 nostrum pro luctæ quodam genere fere habuisse videtur)
 egrègie confirmat, *κεκλησθαι ἐφην ἔγω) ὅτι τῆς παλῆς*
τῆς παλαιστρας, inquit, — ὅτι μόνον τῶν τῆς ἀγωνίας
εἰδῶν πῆλῆς καὶ κονιστρας καὶ κρηωμάτων τυχεῖται δεόμενον.
ἔτε γὰρ ὄρεμον, ἔτε πυγμὴν ἐν παλαιστραῖς διαπο-
νεῖται, ἀλλὰ παλῆς καὶ πανκράτιος τὸ περὶ τῆς κωλύσεως
ὅτι γὰρ μεμικταὶ τὸ πανκράτιον ἐκ τε πυγμῆς καὶ παλῆς,
δήλον. Leinde, pancratiakas certantes ad suos antagoni-
 stas vincendos magis luctatorum quasi viam, quam pugi-
 lum illam, secutos esse, non modo haud obscure innue-
 re videtur NICEPHORUS *l. c.*, *luctationis non solis* (quan-
 quam scilicet, imprimis *sed & pugilationis legibus artibusque*
eos usus pronuntians; verum idem etiam vel inde pro-
 babile est, quod ea, quæ pancratio inesset, pugilatio,
 minus ad adversarium domandum & subigendum valeret,
 quam quæ cæssibus perageretur. Et PHILOSTRATUS quo-
 que in *Arrhichione, Icon. II: VI*, pancratium, utpote
 quod Olympiacorum agonum præstantissimum esset (*τῶν*
ἐν Ολυμπίᾳ τὸ καλλίστον) laudat, non quod eo certantes
 gravissima vulnera paterentur, sed maxime quod alicæ
 plena eorum esset luctatio (*κεκινδυνευμένη προσχρῶνται τῆ*
παλῆ).

luctatoribus, alia etiam quædam pancratiasis
 certantibus licuisse, veteres testantur. Tandem ratio
 certationem, quam in ineunda & peragenda certatione ut plu-
 rimum servasse pancratiasis videntur, ei confide-
 enda est, qui pancratii cognitionem sibi comparare
 velit.

§. III.

Ut igitur primum, quænam e lucta & pugilatio-
 ne desumpta, in pancratio conjuncta fuerint, intelliga-
 tur, artes pugilum & luctatorum legesque quas illi
 certando secuti sint, non percensebimus (a); sed
 paucis ea modo utriusque simplicis ludi notabimus,
 quæ ad compositum nostrum non pertinuisse videan-
 tur.

Lucta igitur cum duplex (b) esset, altera (c) ὀρ-
 θη, ὀρθη vel καταβλητική dicta, in qua alter alterum
 in terram dejicere niteretur, altera, (d) quam κλι-
 σικήν

(a) Quas scilicet res doceri cupientes, eos adire poterunt, qui
 in gymnastica Græcorum describenda diligens studium o-
 peramque laudandam collocarunt.

(b) Vid. FABER *lib. 1. Cap. X.*

(c) Cujus, altero illo luctæ genere, ut videtur, vetustioris,
 specimen est in HOMERO *Il. XXIII: 707 sqq.*

(d) Quæ nescio an semper καταβλητικής illius continuatio
 fuerit; saltem eam seorsim institutam non reperimus. A-
 liter vero POTTER sentit, *die andere (Art des Ringens)*
hieβ ἀνωλοπαλη, wobei sich die Ringenden freywillig
niederwarfen, inquit; quanquam idem, his addens:
und auf der Erde liegend den Kampf fortsetzten, quid

σικαν dicere posuis, (forte ἀνακλινοπαλη (e) vocata), in qua humi varie quasi volutati & sese invicem versantes, alter alterius membra & artus comprimerent, distraherent, luxarent, ipsasque adeo fauces constringerent, & cervicem distorquerent (f): hæc quidem utraque luctæ species eatenus in nostro ludo obtinuit, quatenus pancratiastæ primo alter alterum dejicere erecti studerent (g), & dein altero vel delapso vel deje-

---

secutus sit, incertum videtur. — Neque defuere inter eruditos, qui omnis luctationis finem adversarii dejecionem fuisse statuerent; sed volutatoriam illam, quæ humi fieret, certationem, præterquam quod in pancratio obtineret, luctæ etiam, sine pugilatu institutæ, fuisse sive genus sive partem, vel ex illis LUTARCHI: ἀλλὰ παλης καὶ παγκρατίας τὸ περὶ τὰς κλισεῖς, satis liquet.

(e) Si modo MARTIALIS *Epigr. lib. XIV de Palæstrita*, ludum gymnasticum, non obscenum aliquem, hoc vocabulo usus, cogitasse sit existimandus; cfr. MERCURIALIS *lib. II. cap. VIII.*

(f) Quibus ab omni quidem cultiorum. hominum more abhorrentibus artibus, quanquam alter alteri vitam sæpe eriperet, FABRO tamen, *legem fuisse, ut ne quis in colluctatione vel pugilatu antagonistam studio deditaque opera conficeret & peremptum vellet; alioqui ne victor coronaretur: etiam si cædis illatæ argui aut damnum datum sarcire cogi minime potuerit, lib. III: cap. VIII* conjicienti non valde repugnabimus.

(g) Pancratiastas in initio certaminis erectos contendisse; nemo dubitare poterit, qui Gellii, rel. infra afferenda loca legerit. Quod in POTTERUM, qui *l. c.* pancratium pro volutatoria lucta, cum pugilatu conjuncta, habere

jecto vel sese etiam sua sponte dejiciente (h), in lū-
 (d) certationem quam stantes incepissent, persecuti, al-
 C 2 ter

videtur, monendum ducimus; quanquam tamen quid ille vere de ludo nostro senserit, cum legenti dubium forsan erit. — Neque ea probari potest, quæ MERCURIALI l. c. placuit, pancratiū in duo genera divisio, alterum scil. e *lucta erecta & pugilatu compositum*, alterum quod *voluntarium nuncupabatur*, speciesque *luctæ sine pugilatu erat*, & præter necessitatem facta, & veterum, qui præter illud, quod e lucta, utraque videl., & pugilatu constaret, aliud quid pancratiū genus non commemorant, auctoritati repugnans.

(b) Quæ scil. viribus inferioris præcipue erat ars. Nempe luctatorum humi certantium alter quidem facile ut plurimum vincelatur, qui alteri subjaceret, utpote qui vel alterius incumbens omni corporis vi premeretur & urgeretur; unde id plerumque etiam pancratiastas egisse, ut adversarium prostratum sibi supponerent, dubitari non potest. Sed horum contententium alterum etiam hæud raro, qui alteri vi prosternendo se imparem sentiret, data opera se resupinum dejecisse (*ὑπτιασαι*) & secum decedente alterum in terram pronum quasi traxisse, ut scil. quem erectus certans superare non posset, eum humi varie coerceret & conficeret, PHILOSTRATUS imprimis in *Arrhichione* docet; ad cuius hæc verba: *δει αὐτοῖς (πανκρατιαζουσι) ὑπτιασμων, εἰ μὴ εἰσι ἀσφαλεῖς τῷ παλαιοντι, καὶ συμπλοκῶν, ἐν αἰς περιγινεσθαι χρεῖ, οἷον πιπτοντα*, quæ adnotavit Olearius, conferri velim.

(i) In luto (de cuius usu e veteribus LUCIANUS in *Anacharside* imprimis est legendus; cfr. etiam RAMBACH l. c. p. 579) pancratiastas decertasse, non in arena, PLUTARCHUS, quem supra citavimus, auctor est. Unde PHILO-

ter alterum varie premerent, torquerent, angerent (k). Unde cum pateat artes omnes, vel plurimas certe, quas luctatores solerent, etiam pancratiastas exercuisse, in eo tamen maxima differentia inter eam ὀρθίαν παλιν, quæ proprie diceretur, & eam, quæ pancratio inesset, intercessisse videtur, quod qui illa certa-

---

STRATUS - Arrhichionem in pancratio interentum ἐς τον των ὀλβίων πεπεμφθαι χωρον: αὐτη κνει, dicens, non arenam, in qua pugiles certarent, sed pulverem, quo Arrhichio ante motam scil. contentionem, ut solebant pancratiastæ, ceromate illiti,) inspersus moriens (h. e. in ipso certamine occumbens) in beatorum sedes migraret, cogitasse forsitán existimandus erit. Periterque ἀκονιτι, q. d. pulvere live ἀφη non insperú, vicisse inprimis & proprie dicti videntur, qui luctæ vel pancratiæ palmam sine certatione tulissent, quod iis nemo se ἀντιπαλον offerre ausus esset; cfr. FABER *lib. III: XXII*. Nisi forte luti usam in gymnasiis solum, non in publicis certaminibus fuisse, putare velis. Ceterum in arena (κνει) etiam την παλιν κυλιστικην institutam fuisse LUCIANI infra afferendus locus probat.

(k) Hinc inter pancratiastica vocabula, luctatoria illa ἀγχειν (*guttur constringere*) & ἀποπνιγειν (*suffocare, strangulando* i. fauces comprimendo enecare) POLLUX *Onom. III: XXX: 150*. refert. Et PHILOSTRATUS *l. c.* nonnullas pancratiastarum humi certantium artes recensens, ex earum numero, quæ luxationis sunt, inprimis των τω σφρω προσπαλαιειν (malleolo s. plantæ pedis quasi oblutandi.) & την χειρα τρεβλεν, h. e. pedis vertebram, sive locum ubi is cum crure jungitur, & carpum sive manus cum brachio juncturam distorquendi, mentionem facit.

certarent, sese mutuo (saltem ex vulgarissimo more (l)) complectentes colluctarentur, pancratiaistæ vero certamen ineuntes amplexu sese invicem non circumplicarent, sed qui horum, mota jam contentione, alter alterum brachiis comprehendere & circumplecti vellet, vel eum repugnantem vi impetuque facto coërcere, vel fraude ac quasi per insidias circumvenire necesse haberet (m).

C 3

Pari-

(l) MERCURIALIS lib. III: 5 (aliis tamen aliter sentientibus, cfr. POTTER l. c. pag. 968) præter παλαιὴν ὀρθίαν & κυλιστικὴν tertium aliquod luctæ genus fuisse ἀκροχειρισμὸν, seu colluctationem quandam summis tantum manibus factam, in qua nulla reliqui corporis pars ab ipsis digitis tangebatur, donec adversarius deficeret, perdurantem, eximit; dubito, an iirma ratione suffultus. Nam primo ars quedam fuit in certando adhibita ὁ ἀκροχειρισμὸς, non majori igitur jure quam v. gr. ὁ ὑποσκελισμὸς inter diveriorum ludorum genera referendus. Deinde τὸ ἀκροχειρισμὸν usum in solo pancratio fuisse, veteres omnes suo testimonio confirmare videntur, excepto forte PAUSANIA, qui tamen ipse ex fama modo (ut videtur) *Eliac. II: IV* tradit luctatione Leontiscum, non adversarios prosternendo, sed eorum digitos frangendo vicisse (λεγεται — τον Λεοντισκον καταβαλειν μεν οὐκ ἐπιξασθαι τους παλαιοντας, νικαν δε αυτον κλωντας τους δακτυλους).

(m) Comprehensum vero adversarium iis omnino artibus, quibus luctatores uterentur, ut supplantando (ὑποσκελισμῷ) rel., in terram dejicere pancratiaistas etiam studuisse, nemini improbable esse potest.

Pariter pugilationem, quam vulgo dicerent ludi
genus cogitantes, pancratio inesse non potuisse, op-
pido patet. Nam pugiles sese invicem pugno cæsti-
bus (n) armato feriisse, alterum scil. alterius pectus,
bra-

(n) *ἱμαντας & μυρμηκας* dicebant. Nudis etiam pugnis
interdum sibi invicem ictus intulisse pugiles certantes,
MERCURIALIS existimat, *lib. II. c. IX*, cæstum pugnam
a pugilatu distinguens. Sed pugilationis inermibus mani-
bus peractæ mentionem nullibi factam reperimus; & Ho-
mericorum jam pugilum manus *ἱμασι* munitæ erant, vid.
II. XXIII: 683. At primæ tamen in gymnasiis institutæ
pugilatus exercitationes in ictibus sola pugnorum, non
armatorum, vi infligendis & excipiendis vel defendendis
& declinandis forte constiterunt; nam juventutem (ut vi-
detur) par erat senum doloribus perpetiendis asvescisci,
neque graviter is vulnerari debuit, qui in arte primum
instituentus erat. Unde *σφαιρομαχίαι* etiam, in qua ma-
nibus iphæra seu globulo quodam plenis pugnatum per-
hibetur, gymnasticæ exercitationis genus fuisse videtur;
cfr. RAMBACH in notis ad Potterum *l. c. pag. 956*. —
Ceterum antiquissimis quidem temporibus ante cæstus,
quibus ad carpum vel (qui mos recentius obtinuit) ad
cubitum, immo ad humerum usque, revinctis, pugni ob-
stringerentur, investos, pugilum medias manus *μειλιχαίαι*
ἢ *λοιῆς* ad volam sibi invicem implicatis, ita circumliga-
tas fuisse, ut digiti tamen (extremi, ut videtur) nudi es-
sent, PAUSANIAS *Arcad. XL* refert (*τοῖς δὲ πυκτευσσίν
οἷα ἢ πρὸς τὴν κίευστα ἱμας ὄξυς ἐπὶ τῷ καρπῷ τῆς χειρὸς
ἐκαστέρας, ἀλλὰ ταῖς μείλιχαίαις ἐπὶ ἐπυκτευσσόν, ὑπὸ τὸ κοι-
λὸν θέοντες τῆς χειρὸς, ἵνα οἱ δακτύλοι σφίσι ἀπολειπώνται
γυμνοὶ ὅτι δὲ ἐκ βόειας ὤμης ἱμαντὲς λεπτοὶ τροπὸν τινὰ
ἐρχασίον πεπλωγμένοι δι' ἀλλήλων ἦσαν αἱ μείλιχαίαι*)

brachia, dorsum, caputque inprimis ac faciem & aures petentem, notum est. In iis vero omnibus (o), quæ utriusque *παλης* essent, feliciter peragendis id certantem maxime (p) adjuvisse, ut manu brachiisque firmiter & valide comprimere & tenere (seu momente Aristotele, *θλῖβειν καὶ κατεχεῖν*) posset, cuique est in promptu. Unde cum luctatori necessarium & insignem fuisse manuum & digitorum usum, nec modo ad prehensa adversarii membra stringendum, sed & ad firmandas (q) complexiones, quæ brachiis fierent, manifestum sit, ineptas fuisse ad ea quæ luctatorum essent, obeunda, pugilum circumligatas & obstrictas manus (r), liquet. Quare pugilationem pan-

cra-

(o) Adversario scil. deprimendo, detorquendo, sublato evertendo, rel. ejusque membra distrahendo, rel.

(p) Eoque magis, quo lubriciora essent sudore & oleo vel ceromate madentia, luto etiam in quo varia volutarentur, his insuper obducto, luctantium membra, hinc cum anguillis e prehendentis manu facile elabentibus a LUCIANO comparata *Anachars. ab init.*

(q) Digitis scil. utriusque manus sibi invicem implicatis & connexis.

(r) Cfr. FABER I: IX, qui tamen *meilicharum usum pancratiastis denegatum asseverare se nolle dicit, quod scil. hanc ipsam inter meilichas & cæstus differentiam a Pausania (l. c.) proditam existimet, ut ipsi brachiorum prehensione ad luctam utpote nudis relictis digitis, ipsarum meilicharum usus officere non posset, sicuti cæstum. Sed Fabri sententiam Pausanias confirmare non videtur, qui videl. primo diserte tradit, meilichis pugiles (non lucta-*

cratiasticam, eam aliquam, neque tamen mitem (s),
fuisse, quæ ab inermi & nudo homine, plagis adver-
sario vel manu vel pugno stricto (t) inferendis, pera-
gi

tores, nec pancratiastas,) uios fuisse; cui athletarum,
feriendo certantium, generi adversarios *prehendere* non
licuisse, notissimum est; deinde Lamoxeum pugilem,
cujus manus melichis circumligatas fuisse refert, non
brachia Creugantis *prehendisse* narrat, sed in ejus illa
digitos infectos tanta vi incussisse, ut cum eos incurva-
tos e latere perrupto extraheret, ipsa etiam intestina e-
vellens, misero antagonistæ factam mortem inferret (ἀνα-
σχοντες δε τῆ Κρευγαντος τὴν χεῖρα) παῖει (ὁ Δαμοζενος)
τοῖς δακτυλοῖς ὀρθοῖς ὑπο τὴν πλευρὰν ὑπο δε ἀγκυῆς τε
τῶν ὀνυχῶν καὶ βίας τῆς πληγῆς τὴν χεῖρα εἰς τὸ ἔντος
καθεὶς ἐπιλαβομενος τῶν σπλαγγχῶν εἰς τὸ ἔκτος ἐλκῶν
ἀπερρηξε· καὶ ὁ μὲν τὴν ψυχὴν αὐτικὰ ὁ Κρευγας ἀφίησιν).
(s) Gravia pancratiastarum vulnera veteres haud raro lo-
quuntur; ut PROPERTIUS v. c. lib. III. eleg. XII:
patitur duro vulnera pancratio.

(t) *Pugnis non strictis, sed digitis solummodo inflexis
pancratiastas pugnasse,* ex Galeni verbis: εἰ δε ἐκαστος
τῶν δακτυλῶν καμφθῆ, τὸ σχῆμα τῆς χεῖρος γένετο μα-
λιστα τοῖς ἐν παγκρατίῳ προτετακτοσιν αὐτὴν ὁμοίῳ, probare
CONATUR MERCURIALIS II: IX, quem sequitur JOH. PHIL.
PFEIFFERUS *Antiqq. Græc. lib. II cap. LXI.* Sed σχῆμα
illud extensæ manus, quod Galenus loquitur, & ad pre-
hensandum, & ad plagas contriçto pugno inferendas pa-
ratæ, qualis illa pancratiastarum certamen ineuntium es-
se debuit, sine dubio est. Ceterum ut *πυγμα* a *πυξ*
παῖειν, perinde ac *pugilatio* a *pugno*, nomen est forti-
tum, *πυγμα* pancratio inesse dici fere non potuisse vi-
detur, nisi pancratiastis etiam pugno verberare licuisset.

gi posset (u), minime vero sævisissimam illam & cruentam cæstum pugnam (x), intellectu difficile non est.

§. IV.

Præterquam vero quod viis, tam quas luctatoribus (comprimendo, angendo, rel., non vulnera inferendo), quam quas pugilibus (pugnis feriendo, non adversariosprehendendo & detinendo, ut certiores & graviores ictus fierent) ad victoriam sibi parandam sequi liceret, iisdem, utut inter se diversis, vel quibus possent omnibus simul, vel earum illa, quæ cuique maxime placeret & tutissima videretur, ad antagonistas quasi circumveniendos, opprimendos, & varie conficiendos, pancratiastræ ex legibus gymnasticis incederent, iisdem facultatem etiam datam fuisse alia quoque, tantum non omni, qua possent ratione, corporis, non armati scil., viribus ad adversarios varie subigendos, comminuendos, frangendos, utendi, dudum

D

dum

(u) Hinc neque pancratiastras (saltem qui publice præmii causa decertarent) ἀμφοτέρωσιν ἢ ἀντιώτερωσιν ufos fuisse, eo nobis probabilius est (cfr. FABER I: IX), quo certius his aurium operimentis instructi, non athletæ, sed juvenes in gymnasticis primum exercitandi, pugilationem iniisse videantur; cf. imprimis CLEMENTIS ALEX. locum a FABRO I: XI citatum.

(x) Confr. v. c. foedum Entelli & Daretis certamen, VIRGILII *Aen. V*: 401 sqq.

sum clarissimi viri (a) monuerunt: unde nomen eti-
am τα παγκρατια, ε παντι κρατει (omni corporis ro-
bore) in certando adhibito, ortum esse (b), veri haud
est dissimile. Pedibus igitur calcibusque (c) sese in-
vicem ferire (d); & ακροχειριζεσθαι (e) (scilicet erecti cum
cer-

(a) Vid. v. gr. FABER I: IX & MERCURIALIS II: IX.

(b) Quæ eadem ratio esse videtur, ob quam pancratiastræ
παμμαχοι etiam appellarentur, eo scilicet (interpretante Am-
brofio, cfr. FABER l. c.) quod omnis litis & pugne ad-
versum se haberent potestatem.

(c) Inter ea, quæ ad pancratium pertineant, POLLUX l. c.
πο. λαξ ἐναλλεσθαι & λακτιζειν commemorat. Et QVINCTIL-
LIANUS Instit. Orat. II: IX, exercendi corpora peritus,
ait, non si docendum pancratiastræ suscepit, pugno feri-
re, vel calce tantum, aut nexus modo, atque in his cer-
tos aliquos docebit, sed omnia, quæ sunt ejus certami-
nis. Atque SUIDAS παγκρατιαστῶν reddens ἀθλητῶν,
πυκτῶν, τῶν χειρῶν καὶ ποσῶν πυκτομαχοῦσι, quanquam
his verbis pancratii certamen non accurate describens,
pancratiastas tamen in adversarios suos etiam pedum vim
& impetum adhibuisse, manifeste testatur.

(d) Constat quidem, nonnisi pugnis sese invicem pugiles
percussisse. Quod si tamen quis παραχρηστικῶς πυγμὴν ge-
neratim definire velit ludum, in quo feriendo certaretur,
pancratiasticum etiam pedum & calcium usum inter artes
pugilatorias, Suidæ exemplum secutus, referre poterit.

(e) Cfr. supra §. III not. (1). Pancratiastis proprium fuis-
se τὸν ἀκροχειρισμὸν (qui neque cum mutuo ludatorum
complexu conlittere potuisse fere videtur). præter alios
POLLUX l. c. & II: IV: 153 (καὶ ἀκροχειρισμὸς μελετη-
τῆς ἐν παγκρατίῳ, inquit) discrete monuit. Quod si quis

certarent, alterum alterius summas manus digitosque prehendere, stringere, torquere (*f*) pancratiastas solitos esse, mordendo vero, & unguibus digitisve alteri alterius oculos & cetera, quæ sint molliora corporis membra, quasi effodiendo, lacerando, discerpando (*g*), iis interdictum fuisse (*h*) veteres scriptores docent.

D 2

§. V.

(eodem scil. jure, quo το λακτιζειν των πυκτων esse existimet) adversarii subigendi artes, quæcunque inprehendendo & stringendo utæ sint, pro luctatoriis habere velit, in harum numerum etiam τον ακροχειρισμον ei referendum esse, patet.

(*f*) Duplex fuisse videtur του ακροχειρισμου usus; alter in adversario deorsum flectendo ac in terram quasi detorquendo (ακροχειρισμω scil. in locum mutæ complexionis, quæ in ορθια παλη obtineret, quadantenus substituto), alter in adversarii digitorum articulis & manuum cum brachiis juncturis distorquendis, positus. Hujus artis laude celebrem inprimis fuisse Sosstratum Sicyonium pancratiastam, hinc etiam ακροχεριστην cognominatum, PAUSANIAS *Eliac. II: IV* prodit.

(*g*) Quibus artibus qui athletæ adversarios suos conficere studerent, κακομαχουντες & ferarum (non hominum) more certantes appellari solebant, cfr. FABER *III: VIII* & RAMBACH *l. c. pag. 584*.

(*h*) Cfr. inprimis PHILOSTRATUS *l. c. οι δε αυτοι (παγκρατιασαι), inquiring, και σφυρα προπαλαικισι, — προσοντος τε παιειν και εναλλεσθαι ταυτι γαρ του παγκρατιαζειν εργα, πλην τε δακνειν η ορυττειν Λακεδαιμονιοι εν και ταυτα νομιζουσιν, απογυμναζοντες, ομαι, εαυτες εις τας μαχας. Ηλειοι δε αγωνες ταυτι μεν αφαιρβσι, το δε αγχειν*

§. V.

Ex hisce igitur diversis artibus & pugnandi modis qua potissimum ratione compositum pancratium fuerit, ut intelligatur, monendum est (quod & supra leviter indigitavimus), pancratiastas certantes, comprimendo, angendo, luxando, rel., quæ vel luctatorum essent (a), vel in luctatoriis quadantenus numerari possint (b), sese invicem subigere & domare inprimis quidem studuisse videri. Verum cum hi, alter alterum, non luctatorum more sese mutuo complectentes, sed alter alterius brachia, manus, jugulum, prebidentes, stringentes, torquentes, aut medium corpus vel vi vel fraude ulnis suis circumplicantes, evertere, prostertere, sibi que subicere stude-
rent

ἐπαινοῦσιν; cujus igitur το δακνεῖν & ὀρυττεῖν apud Lacedæmonios in usu fuisse affirmantis, cum Plutarcho & Seneca, eosdem pancratio (quod scil. Lycurgi lege varentur) decertasse negantibus, eam conciliandi rationem. FABER I: XII iniit, ut Philostratum Lacedæmoniorum ephoborum pugnam, in Platanone institui solitam (de qua PAUSANIAS *Lacon XIV*: μαχονται δὲ καὶ ἐν χερσὶ καὶ ἐμπηδῶντες λαξ, δακνοῦσι τε καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀντορυσσοῦσι κ. τ. λ). cogitasse statueret. Ceterum dentium usum neque luctatoribus prorsus denegasse Lacones videntur, cfr. II: supra not. (g. cit.

(a) Quibus etiam artis magis quam pugilationis illis, inesset; unde τὴν πρῶτην ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ *Sympos. II: IV* τεχνικώτατον καὶ πανεργότατον τῶν ἀθλημάτων dicit.

(b) ut ἀκροχειρισμῶ.

rent & niterentur, ad hos igitur mutuos & violentos & dolosos prehensandi ac complectendi nifus & conatus, ab altera parte reprimendos & coërcendos, ab altera adjuvandos & promovendos, in ipso quidem maxime certationis suæ initio pugilatione seu generatim ictibus inferendis (c) usi videntur. Quod ut veterum auctoritate confirmetur, elegantem hic adponemus Panaetii locum ab A. GELLIO (T. AGELLIO) *Noct. Att. XIII: 26* citatum, ubi philosophus prudentis viri animi quasi habitum e pancratiaistarum, in eo jam constitutorum, ut certamen moveant, comparatione illustraturus, *vita, inquit, hominum, qui certatem in medio rerum agunt, ac sibi suisque esse usum volunt,*

D 3.

(c) Hinc & id fere videtur LUCIANUS in *Anacharf. ab i-*
nit.) solum inter pancratium & luctam intercessisse discrimen, affirmare, ut pancratiaista erecti, s. certamen ineuntes, alter alteri ictus infligerent, iuctatores, quibus scilicet ferire nunquam liceret, non item (των γυμνασματον των των, το μεν εν τω πηλω εκεινω, παλη καλειται οιδεν τη κωνει, παλαιουσι και αυτοι το δε παιειν αλληλους ορθοσαδην, παγκρατιαζειν λεγομεν; quibus subjiciens: και αλλα δε ημιν ετι γυμνασια πυγμας, κ. τ. λ., manifeste pugilationem a pancratio distinguit. Ceterum Luciani s. Solonis, quem is cum Anacharide Scythia de Græcorum gymnasticæ usu disputantem fingit, verba: το δε παιειν κ. τ. λ., ex Anacharfidis illis, paulo superioribus: οι δε ορθοσαδην, κεκοιμενοι και αυτοι, παιουσιν αλληλους προσπεσοντες και λακτιζουσιν, illustranda esse nemini iocum perlegenti dubium esse poterit.

volunt, negotia periculaque ex improvise assidua & prope quotidiana fert; cui ea cavenda atque declinanda proinde esse oportet animo semper prompto atque intento, ut sunt athletarum, qui pancratiæ (d), vocantur. Nam sicuti illi ad certandum vocati, projectis alte brachiis (e) consistunt, caputque & os suum manibus oppositis quasi vallo præmoeniunt, membraque eorum omnia, priusquam pugna mota est, aut ad vitandos ictus cauta sunt, aut ad faciendos parata; ita animus atque mens viri prudentis, adversus vim & petulantias injuriarum omni in loco atque in tempore prospiciens, debet esse erecta, ardua, sacpta solide, expedita, nunquam connivens, nunquam aciem suam flectens, consilia cogitationesque contra fortune verbera contraque insidias iniquorum quasi brachia & manus protendens, ne qua in re adversa & repentina incursio imparatis improtegitisque nobis oboriatur.

Unde cum satis pateat qualis prima pancratiastarum conflictio fuerit, peragendi dein eorum ludi ratio

---

(d) Librariorum, ut videtur, culpa, pro pancratiastæ; nam *πανκρατίας* nullibi reperitur: nisi forte pravam defendere velis PAUSANIÆ *Eliac. I: 2* lesionem, quæ in exemplis prelo impressis est: *τουτους ἐπι τον ἀγωνα ἐλθοντας των Ισθμίων πανκρατίας ὄντας ἐν παισι;* quam KUHNIUS, *το πανκρατιασοντας* loco *του πανκρατίας ὄντας* restituens, emendavit, adeo ut sensus sit *Prolai filios ad Isthmicos venisse, ut pancratio inter impuberes certarent*: cfr. E. J. not. in *b. l.*

(e) Manibusque etiam ad prehensendum extensis, cfr. GALLENUS supra cit.

tio ea præcipue fuisse videtur, ut certantium altero ab altero prehenso vel nexu quodam circumplicato, pugna tandem in luctationem aliquam, & demum quidem in volutatoriam (f), altero in terram dejecto aut decidente aut ὑπτιάζοντε, converteretur. Quod ut neque veterum quodam testimonio destituatur assertum, ultimo jam (variis etiam rationibus longiores nos esse vetantibus) proferenda est pancratiaffici certaminis, ad finem jam perducti, a PHILOSTRATO data descriptio, qua Gellianæ ejusdem ineundi illi adjecta, plenior aliqua ludi nostri quasi imago ob oculos fitti posse videtur. Arrhichionem igitur pancratiaffitam ille ea ratione & ipsum in certamine interemtum esse, & morientem (victorem scilicet ab Olympicis ἑλλανοδικαίς renunciatum) vicisse tradit, ut cum is, certatione jam in volutatoriam contentionem versa, adversario subjectus, ab eo ita nexu quodam constrictus teneretur, ut quin ipse suffocaretur (antagonista videlicet ejus guttur suo cubito comprimente & ei spiritum intercludente), impedire non posset, idem tamen vel moribundus insidias in incumbentem & superiorem adversarium quasi struens, ejus pedis plantam poplitis sui flexu complecteretur & adeo vehementer, præ mortis etiam dolore vires acrius intendens, retorqueret, ut qui ei vitam eriperet, idem etiam ipse luxationem passus, victor simul & victus defici-

(f) Scilicet nisi ubi alter, nondum humum dejectus, se viribus deficientem victumque confessus esset.

deficeret. His vero verbis in describendo hoc, egregio scil., pancratiasticæ artis specimine, utitur: . τῷ Ἀρρικήωνά, μέσον ἤδη ἡρῆκως, ὁ ἀντιπαλὸς ἀποκτείνεται ἐγνώ και τοι μὲν πηχυν τῆ δειρῆ ἐνεβαλεν, ἀποφραττων αὐτῶ το ἀσθμα· τὰ σκελῆ δὲ τοῖς βουβῶσιν ἐναρμῶσας, και περιδείρας εἰς ἑκάτεραν ἀγκυλὴν ἀκρῶ τῶ ποδὲ, τῶ μὲν πηγματι ἐφθῆ αὐτὸν, ὑπνιλε τὲ ἐντευθεν; θανατοῦ τοῖς αἰσθητηριοῖς ἐντρέχοντος· τιδὲ ἐπιτασεῖ τῶν σκελῶν ἀνεμνη χρῆσαμενος, οὐκ ἐφθῆ τὸν λυγισμόν τὲ Ἀρρικήωνος. Ἐκλακτίσας γὰρ τὸν τάρσον τὲ ποδὸς Ἀρρικήων, ὑφ' ἐ ἐκινδυνευσεν αὐτῶ τὰ δεξιά, κρεμαννυμένης ἤδη τῆς ἀγκυλῆς, ἐκείνον μὲν συνεχεῖ τῶ βεβῶνι, ὡς ἔκετ' ἀντιπαλὸν τοῖς δὲ γε ἀριστεροῖς ἐνίχησας. και σο περι το ἀκρον τὲ ποδος ἐναποκλείσας τῆ ἀγκυλῆ, οὐκ ἐὰ μενειν τῶ σφυρῶ τὸν ἀσραγαλόν, ὑπο τῆς ἐς τὸ ἔξω βίαιε ἀποσροφῆς· ἢ γὰρ ψυχῆ, ἀπίουσα τοῦ σώματος, ἀδρανὲς μὲν αὐτὸ ἐργάζεται, δίδωσι δὲ αὐτῶ ἰσχυεῖν ἐς ὃ ἀπερειδεται (g).

(g) Paulo aliter PAUSANIAS eandem Arrhichionis s. Arrhachionis certationem ac victoriam commemorat *Arcad. XL*.

DISSERTATIO HISTORICA
DE
LUDIS
PRISCORUM SCANDIANORUM
PALÆSTRICIS.

Cujus Partem Priorem

VENIA AMPL. ORD. PHILOS. IN IMP. ACAD. ABOËNS.

publico examini modeste offerunt:

REINHOLDUS VON BECKER,
Philosophiæ Magister,

ET

SALOMON SAVENIUS,
*Stipendiarius Publicus,
Wiburgenses.*

In Auditorio Philosoph. die XXIII. Junii MDCCCVIII.

h. a. m. f.

ABOË, typis FRENCKELLIANIS.

D: NO MAG. **PETRO JOH.
ALOPÆO,**

*Dioeceseos Borgoënsis ARCHIPRÆPOSITO,
Consistorii ibidem ASSESSORI primario,*

FAUTORI apprime propenso,

*Ob. exhibitam sibi summam & singularem in litterarum
studiis regendis benevolentiam, in rebus suis adjuvandis gratiam
& favorem, tenuem huncce & gracilem, sed OPTIMI antehac
MODERATORIS præceptis & monitis debitum fructum, pio,
quo gratos decet alumnos, & venerabundo pectoris affectu,
sacrum. voluerunt.*

*MAXIME REVERENDI atque CELEBERRIMI
NOMINIS*

CULTORES HUMILLIMI
REINH. VON BECKER,
&
SALOM. SAVENIUS.

In signioribus nationum rebus gestis, fatis regnorum inopinatis & gravioribus, annorum, nominum illuc pertinentium justa & convenienti enumeratione, non omnem contineri materiam historię, verum minores quoque & remotiores in rerum serie articulos, causasque abstrusiores, haud infructuosas illas maximorum sæpe eventorum matres, historico etiam indaganda esse diligenterque tractanda, omnes inter facillime convenit pragmaticos rerum narratores. Quos igitur penitiores rerum fontes rite cognoscere cupienti, homines non in seriis modo, quas plerumque necessitate aliqua permoti gerunt, rebus peragendis, sed in his quoque, animi causa institutis, in quibus genio suo magis indulgent, huncque produnt apertius, scrutandi sunt atque perspicendi. — Plurimum enim delectationis habet diligentia posita in observando, quem ad modum genius gentium primo quidem horridus & feritatem redolens, sensim tamen a cultura ipsarum surgente mitior factus politusque, ac mollitie tandem pullulan-

A

te

❖ 2 ❖

te evanescens, fata earum moderetur, diversas ætates diversis, in quibus eandem tamen agnoscas licet spiritum, vestigiis consignans (a). Quæ quidem observatio, rei morali fructuosissima, aridiori simul sermonis Historici generi flores adspersit longe syavisimos. Cumque duplex sit Historia, *Gentilis* altera, altera *Civilis* (b), magni est usus ista, de qua loquimur, generis investigatio in primis in Gentili illa; quippe in qua genius iste adhuc nudior quasi atque purior & eminentior spectetur. — Temporum vero locorum, personarum diligentior scrupulosiorque enumeratio, utilis illa quidem, magis necessaria est Civili contexendæ historiæ, homines multiplicibus legum, institutionum, rituum civilium vinculis obligatos describenti, quam huic Gentili istorum vinculorum maximam partem experti, aliaque gaudenti indagine. Nimirum, qui animus, quæ mens, quæ cogitandi & agendi ratio, qui mores, quæ cultura in singulis aut plurimis saltem fideque dignissimis gentis cujusdam historiis, quamvis vel ficta nonnunquam prodentibus, apparent, gentis ejus fuisse jure concludit.

Sequitur vero hinc, ut gentium historiam longius atque altius, usque scilicet inter fabulas istas, a quibus omnium populorum facti incipiunt, repetere & persequi liceat. — Verum quidem est, minores sive specialiores veritates in hisce fabulis per-

---

a, b) Videantur Libri Celebri ARNDT, *Geist der Zeit*, imprimis p. 289 sqq. & *Einleitung zu historischen Karakterschilderungen*, excus. Berolini 1810.

❖ 3 ❖

perire, at possumus tamen generales quasdam & communes ex illis colligere. Nequeunt verbi causa, Traditiones Islandicæ (vulgo *Isländska* l. *Nordiska sagorna* dictæ) civilis historiæ, testibus & documentis munitæ, loco haberi, at præbent tamen nobis materiem gentilis historiæ scribendæ utilem. Sin minus indubitata sint, quodvis certamen singulare, quæque piratica expeditio, quodlibet denique factum heroicum in illis memoratum, si minus semper probent, ubi & quando factum quodvis evenerit, probant certe ejusmodi facinora populo & amata fuisse & usitata. Mores vero, cultura, exercitia, in hisce traditionibus depicta, cum & inter se & genio antiquo conveniant, cum primum quasi itamen historiæ tabulis postea interpolatæ & refertæ constituent, cum testibus fide dignis, quales ARE FRODE & STURLONDES, confirmantur, tanto minus fide privantur sua, quanto minus est credibile, aut homines exterarum litterarum rudes, quales harum traditionum auctores fere omnes fuisse constat, res domesticas exoticis nec suo saltem ævo in patria usitatis infucasse moribus, — quos tamen nulla, ut videtur, alia ex causa quam vulgarem ob usum obiter plerumque tantum memorant; — aut peregrinos, in illa non modo linguæ, sed & rerum Gothicarum ignorantia, vel denique sequioris ævi scriptores dictas traditiones fingere potuisse genio prisco mire adeo congruentes.

De genio quidem Veterum Scandianorum minime convenit dubitare: patet namque, fortitudinem, summam, vel solam potius, virtutem ab ipsis fuisse censam. Nemo fere ignorat

lætam illam celsamque & heroicam animi indolem, quæ in omnibus eorum cogitatis factisque elucet, & ad quam omnia apud ipsos adspiraverunt, spectaverunt: notum est, eos optimam ætatem in horridissimo armorum strepitu transegisse, animi causa prælia cruenta, acerrima edidisse (c), vitam ignavam morte pejus timuisse (d), heroicam cruentamque tantummodo mortem honestam & nobilem arbitratos, quam oppetebant, nunc in acerrimis pugnis, nunc in flammis rogorum voracibus, nunc ex rupibus præruptis (*Aitstapor*), nunc in foveis serpentum, ubi cantus suos cecinisse narrantur triumphales: Sin vero tale quid ipsis non obtigisset, morbo mortali implicitos corpus suum mucrone hastæ notari iussisse, quo melius accepti beatorum intrarent aulam (*Walhall e*), ubi luctationem cum heroibus defunctis inter jucundissima vitæ futuræ oblecta-

---

c) Singulare plane exemplum hujus rei est prælium Brävallense vid. *Sagubrottet om nockrum fornkaungum i Svía och Dana veldi oc om Brävalla slag.*

d) Sic plerique mori, quam pace emta aut re etiam inexpecta ab adversario, viribus quamvis superiori, digredi se malle dixerunt.

e) Notissima sunt: Othinum, quo melius populo militarem svaderet ardorem, mortisque contemptum ipsi inculcasse, omnes ense vulneratos occisosque sedem intraturos beatorum, eumque ipsum, & multos postea alios, serpentis figura moribundis sibi inscripta mortuos; montis præterea præcipitium in Hist. Gothici, item serpentum fovea in vita *Ragnar* & sitorum, in *Ragnar mal*, (& in fabula *Vilkin*,) memorata

amenta posuerunt (f). Hic animi mentisque habitus & indoles cœli solique plagæ haud parum debebatur. Hiemis asperitas, auraque firmans & prægelida mirificam ipsis ingeneravit strenuitatem, constantiam, duritiem; veris amœnitas, æstatis temperies animos ipsorum purissimis exhilarabant deliciis atque a vehementioribus integros præstabant perturbationibus. Ita non Philosophorum imbuti præceptis, sed a natura ipsamet educati, & in adversis lætam, & in secundis gravem, semper virilem masculamque servabant, mentem.

Ingenui vero sit felicioris, genium antiqui ævi pingere, cui nec desuerunt probi & integri iudicii laudatores (g). Nonnulli eadem gloriatione Scandianorum Veterum res gestas, laudibus extulerunt, quæ annis jam confectus senex, otii amans, tenax antiqui, laudatorque temporis aevi, virilis suæ ætatis strenua facta enarrat: tenellis æquius gratiusque erit viribus nostris, simili, quo lusus pueritiæ reminiscimur præterlapsæ

---

f) Quare nonnulli heroum moribundi ad Othinum se luctatum festinatores dicentes, appropinquare significabant mortem.

g) Videantur inter recentiores; Celsi E. M. ARNDT, *Einleitung zu historischen Charakter schilderungen*, p. 134 sqq. & *Geist der Zeit*, atque liber, cujusdam aliquot sectiones, Holmiæ excusæ, apparuerunt, a Societate *Götliskt Förbund* dicta editus; Idemque inscriptus. — Fuerunt vero inter Archæologos Scandinaviæ, qui in laudibus patriæ suæ celebrandis, incerta procertis habendo, veræ etiam Priscis Scandianis detrahendæ laudis ansam adversariis suis præbuere. Cfr. Diss. Prof. BRING *de fide Historica monumentorum Island.* exc. 1762.

lapsæ, pectoris affectu, laudatorum Scandianorum *Ludos Palæstricos* potissimum simplici & perbreui delineare narratione (h). In quibus adumbrandis, hoc mitiorem Lectoris Benevoli speramus censuram, quo altius sæculorum tenebris, ubi veterani quoque antiquitatis scrutatores, materie, præsiidiis, fortunis longe affluentiores crebro errarunt, jacent sepulti.

Placuit vero antequam ad ipsam materiam tractandam veniremus, tum significare, quantum traditiones Islandenses habeamus utiles fideque dignas, — quo facilius Lectori appareat, Candido, quo jure argumentove nixi, earum quoque testimonio narrationis nostræ fidem putaverimus firmandam; — tum simul, genium moresque antiqui ævi perstringendo, ansam ei præbere ex majorum institutis de exercitiis ipsorum judicandi.

Quam-

---

h) Non quidem omnes, quos allaturi sumus, ludi a Græcis ad Palæstram referebantur; cum tamen omnes palæstricis sint similes, atque, ad corporis exercitationem adhibiti palæstricis respondeant, non dubium videtur, quin laxiori significato Palæstrici queant inscribi.

Quamvis igitur rigidior, quam incoluerunt, orbis pars, frigore vexata, silvarum vastitas & bellicus ipsorum ardor, Priscorum Scandianorum ingenia ad severiora, ardua fortiaque facinora peragenda præcipue stimulaverint, neque tamen ludis caruerunt, nec tantam istam bellicæ fortitudinis laudem sine exercitiis prægressis consequi potuerunt. Quem ad modum enim celebres quondam Græcorum ludi ad militarem ipsorum laudem plurimum valebant, sic laudatorum quoque Scandianorum Palæstricæ exercitiis ad bellicam ipsorum virtutem augendam & instituta fuisse & multum profecisse inveniuntur. In eo utrorumque, ut cunctarum gentium priscarum, studia & exercitationes convenerunt, quod ad corporis facultates, simulque ad sensus & phantasiam excolendam maxime essent idonea, quamvis Græcorum svavior aurâ ingenia ipsorum formaverit festiviora (i), ludique nostratum, utpote ad eum, quem Græci, culturæ gradum haud provectorum, non tam artis quam vitium suere experimenta, nec ad certos adeo, aut dies, aut artis regulas adstricti, sed multo utique simpliciores.

Simplicissimum (k) quidem ludorum Palæstricorum apud Scandianos *Cursum* fuisse putamus, eundemque antiquissimum, quippe

---

i) Videtur inter alia MARMONTELLI & Sveci Anonymi dispp. illius in *Reflexions zur la Tragedie*, hujus in *Lärda Tidn*, Holmiæ 1750 edit. Num. XI, sqq. in primis vero libri Cæli ARNDT cit.

k) Ordine neque alphabetico, summa cum imis confundente, nec petito ex dignitate, quæ male omnia comparat, ludorum, neque ut

quippe necessarium maxime hominibus venatu reque pecuaria victitantibus (l), quales priscos Scandianos principio fuisse, tum analogia vetustissimorum in quaque terra incolarum, tum etiam historia antiqua abunde testantur. Fuit autem ipsis alia super nives currendi methodus, de qua mox, alia æstivo tempore. Præterquam enim quod in venationibus (m) sæpe currendo exercebantur, instituebant etiam currendi pro pignore brabeove certamina, idque peditem inter & equitem; in quo Haraldus Gille, vir Islandicus, pedes equum Gothicum pernicem ter vicit. Neque tamen credendum non nisi ter victoribus præmium, obiciente enim Magno, quocum certavit, illum fraude vicisse, illi ulterius certandum fuit (n). Currebat vero

---

Nobiliss. BRÆCK in *Samlaren*, 7; de Delen, St. 102 sq. (p. 41—53) ad tempestatu anni, quibus quisque institui solitus est, plenam ordinandi rationem haud subministrantes, neque denique ad ætatem ipsorum, tenebris jam obsessam, respectu habito, ludos enumerare nobis libuit. Quos igitur ne omni destituamus ordine, ita exponemus, ut qui natura simplicitateque antiquior videbitur, magis composito, majoremque prodeunti culturam apte antecedit.

- l) Vid. Dissert. Cl. ROSSÆCK. Præf. BENZELSTJERNA & AMNELL, de Περταθλου ἢ certaminum Gymnicorum ap. Græcos Origine, cum applicatione ad res patrias, Ups. 1748. & 1751. edit.
- m) Vid. Eigilli & Asmundi hist.
- n) Vid. Hist. Sigurdi Jorsalafara, in Heims kringla SYURLONIDIS, editione SCHÖNINGGI, Tom. III. Cap. XXXIV. p. 281. Dicebatur Veteribus, Spatium Skeidi, curriculum per currere, renna l renna skeidi, tafa skeidi, cursores kappur (hodie kámpar), meta skeiðsende; pignus l

vero Haraldus interulam, tunicam, braccas, pileumque indutus. Determinatum semperque idem nec spatium fuisse, neque brabeum, sed a provocatore proponi solita; victoriæ item, quam brabei cupidiores Priscos Boreales fuisse, partim ex allato, partim ex aliis apparet locis. Atque etsi ob Historiarum Vet. Islandicarum penuriam (o) plurium hujusmodi cursuum exempla relata non vidimus, ad eam tamen, qua erant celeritatis laudem ipsos sine exercitiis hujusmodi prevenisse vero non videtur consentaneum (+). Islandis tamen proprium aut frequentiore saltem fuisse ludum huncce, Haraldus certe Gilli ævo, ex citato loco pronum est judicatu.

Alterum calidioris terræ incolis inusitatum currendi genus, quod hieme xylofoleis instituitur, vetustissimis illis Scandinaviæ incolis cognitum usurpatumque fuisse, passim monstrat historia ipsorum. In primis qui terras incoluerunt magis Septen-

B

---

brabeum vad. Pignus in hoc certamine, ut in quibusdam aliis, aureus fuit annulus.

- o) Constatendum est enim Bibliothecam Aursicam pluribus Vet. Scandianorum, ne dicam manuscriptis, verum typographica etiam arte divulgatis historiis traditionibusque adhuc carere e. c. Historiis Gri-mi Ludikini, Gretteri, Niali & filiorum, Eigilli Scaldagrimi, Orvari Oddi cet. ut taceamus JANUM BRACHNERODIUM, qui de Palæstra antiquaria, (Disquisitionum curiosarum &c. centuriam exhibente) in Hafn. 1688, diligenter, ut solitus est scripsisse narratur.
- +) Vid. notas nobil. REENUWELM ad Thorsteini Vikingsons Hist. C. 9. p. 70.

tentrionales nivibus diutius operas, cursum hunc egregie cal-
 lebant, tantique narratur fecisse, ut initio hiemis sacrificia
 in xylosolearum usum impetrandis immolarent (p). Atque
 Fennos quidem aut Lappones exteris etiam xylosolearum no-
 mine innotuisse ex ADAMO BREMENSI & SAXONE GRAMMATICO
 conjiciendum videtur, qui ipsos Scytho-fennos, quasi Fennos li-
 gneis currentes, soleis nominarunt. (q).

Certe etiamnum inter Fennorum Lapporumque vulgarissi-
 ma exercitia cursus xylosolearum est, maximam simul in feris
 insectandis afferens utilitatem. Præsertim vero ludus xyloso-
 learum mense *Februario*, die *Martis* post festum Quinquagesi-
 mæ proximo, *Svecis Fastlagen*, a verbo *fasta* (jejunare) dicto,
 Fennis vero *Laskiainen* a verbo fennico *Laska*, (*mähre*) id est
 fere, xylosoleis ferri, ritu antiquo ad uberem lini proventum
 obtinendum celebratur (r). Ludum hunc per occidentem quo-
 que

p) Vid. *Origines Norvegiæ (Fundin Noregur)* in: *Biðaners Nordiska Kämpadater*, ubi *Nore profectiorem distulisse*, dicitur, *donec nive tesquis illapsa; iter Xylosoleis fieret optum; & paulo post: Tertiio Quent pro impetranda nive Xylosoleis proficiscuntibus vehendis idonea; hæ illorum delicia.*

q) Vide *JOH. LOCCENI Antiquitatum Sivo Goth.* p. 123 & seq. C. III.

r) Quæ celebritas an residuum sit festi Quenorum in Origibibus Nor-
 vegiæ memorati, disquirant, quibus lubet. — De ludis Fennorum,
 vide, quæ elegantissime, ut assolet, disputavit Reverendiss. Doct. E-
 pisc. & Pro-Cancell. JAC. TENGSTRÖM in *Inträdes tal hållit i Kongl.*

que Scandinaviam celebratum fuisse, testis est STURLONIDES
 narrans (s). *Eystenum fratri virtutes & exercitia sua prædi-
 canti regessisse: Xylosolearum usu, multum mihi concedes, &
 huic quoque olim arti honor fuit.* Olim dixit, utebantur enim
 Xylosoleis jam multo ante Christianam æram Scandiani, hæc
 vero æmulatio circa initium undecimi post Christ. nat. sæculi
 habita est. — Quis vero tum hujus, tum aliorum, quos expo-
 nere proposuimus, ludorum fuerit inventor, nescimus omnino;
 nam quæ in Saxone Grammatico obveniunt, verba Starkotheri:
primus ego lignis docui decurrere plantis, commentum certe
 est, nec eas saltem, de quibus nos loquimur, respiciunt xylo-
 soleas (t).

B 2 Neque

Vitterhets &c. Academien d. 15 Julii 1795 (Vitt. Hist. ooh Ant. Acad. Handling. Del. VII, p. 265) Om de gamla Finnars lekar och tidsfördrif; passimque Mythologiae Fennicæ GANANDRI.

s) Edit. SCHÖNINGGI Tom. III, *Hist. Sigardi Forsalafara* Cap. 24, p. 263 sqq. — Nec-brabei, nec metæ, huic cursui adhibitz, mentionem usquam invenimus.

t) Xylosolearum usum antiquiorem apud Fennos, quam apud Gothos Svecosque Scandianos esse, non difficile est creditu; tum quod Fen-
 ni antiquiores habeantur Scandinaviæ incolæ, tum in primis, quod
 nominum vocumque, ad xylosoleas pertinentium, in Fennorum lin-
 gua longe uberius, quam in Svecorum, inveniatur copia. Antiquus
 quoque est in Fennia ossibus levigatis per glacies decurrendi ratio;
 cujus denominatio *luislaminen* a voce fennica *lu* (i. e. os, ossis) de-
 rivandæ ad posterioris etiam inventionis glaciæm cursum significan-
 dam adhibetur.

Neque lubricæ glaciæ transcurrendæ, ludosumve in ea faciendorum ignari Laudati Scandiani, lævigatis tibiis (s. osibus) bovinis soleati, & procul dubio, baculo mucronato, uti etiamnum rustici, se protudentes, congelata stagna & vada transibant. Certamina cursus hujusmodi antiquitus instituta fuisse ac celebrata ex loco Sturlorðdis modo allato discimus. Ibi Eystenus fratri respondit: (*Pecudum*) quoque tibiis soleatus ita glacies decurrebam, ut neminem cognoverim qui mecum contendere sustineret, tu vero istius rei tantundem, quantum bos callebas. — Ediderunt quoque Vet. Scandiani alios in glacie ludos, quos, utpote artificiosiores in partem rejicimus posteriorum.

Cursus e latere ponendus est saltus, ei quippe antiquitate, usu & simplicitate finitimus. Scandianos enim Antiquissimos, venatu magnam partem victitantes, ferasque per varia loca tantum non inaccessibilia insectari solitos, post vero civile assumptum regimen, piraticam summo studio exercentes, — ubi in arcibus navibusque expugnandis, pro ratione eorum bella gerendi, saltus plurimum dedit præsidii, — egredia fuisse salendi exercitatione peritiaque, nullo perspicitur negotio. — De publicis tamen apud ipsos salendi certaminibus nusquam nos quidem invenimus relatam, etsi credibile sit, loca illa, ad prædia & arces principum, nomine *leikvoll* insignita, ut aliis, ita saltus etiam inservivisse exercitationibus; Certè vicem Palæstræ sustinebant. — Sed de Palæstra Antiquorum commodior nobis erit alias (*u*) loquendi occasio, ad saltus certamina

u) Videantur. Paginæ ultimæ partis posterioris.

tamina revertimur, quæ in montium hiatibus aut in aliis ejusmodi locis, haud raro cum vitæ discrimine instituebantur; nec enim, ut ait Arngrim Jonæ f., nullo periculo certare volebant. — Sic tres olim celeberrimi piratæ, Vikingus, Niorve & Halldanus exercitationis ergo hiatum montis, valde & latum & profundum transiluisse leguntur (*v*): & quidem Vikingus plene armatus; Niorve levisima indutus veste, Halldanus autem ita, ut Vikingus ipsum in altera hiatus margine reciperet; & paullo post Vikingi filii Thorsteinus & Thorer eundem hiatum saltu narrantur superasse, uterque armatus, hic tamen non sine vitæ periculo.

De Halldano & sociis ejus Sigundo Sigurdoque relatam est (*x*), eos septum tabulatum transilire annisos, atque hunc tertiam, illum mediam emensos septi partem, illum vero totum transiluisse septum. — Narratur quoque (*y*) Bossem ex monte

v) *Thorsteini Vikingson Hist.* p. 42. — Quod vero XXX ulnas (*triatige alna*) latus fuisse dicitur montium hiatum; id. nisi mendum fuerit scriptiois, litteris aut male digestis aut interpolatis tribuendum, (quod fere crediderim), commentum certe est crassimum: series tamen narrationis ipsam saltus exercitationem ibi institutam in dubium vocari minime permittit.

x) Vid. *Hist. x Halldani Brana-fosstra Cap. 14. (Björners N. K. D.)*

y) In *Heraudi & Boses Hist.* — Vide etiam *hist. Olai Trygg. Auðrore Oddar Munk* p. 37. — De Vidga etiam e Dania oriundo in *Wilkinensi traditione* narratur eum sine stapedum ope equum insiluisse.

te in navem Heraudi præternavigantis insiluisse, spatiumque illud XLV ulnarum a nonnullis fuisse æstimatum; quod quamvis a veritate abhorreat, — neque enim est nisi conjectura eorum, qui admiranda immodicis exaggerant verbis, — minime tamen dubium videtur, quin Bose in omnibus palæstricis exercitiis facile princeps, non quidem tantum, quantum traditio narrat, at maximum tamen, ipsisque sociis suis admirandum fecerit saltum.

Inter vero cursum saltumque medium quasi locum tenet *montium Scansio* ludus non ultimæ laudis apud priscos Scandianos (z). Quod non ibit infitias, qui meminerit ipsorum & arces montibus fundatas, horum murorumque scansione oppugnandas & navalia bella, in naves hostium insiliendo fuisse concipienda. Quare nec a regum personis absuit exercitatio hæc. Rex quidem, Norvegorum lætus imperio montium, — quorum aspectus innotæ istius firmitatis, fortitudinis atque celsitatis ideam in vita ejus omni semper conspicuam, in mente ipsius aluit vividissimam, — Olåus Tryggvii filius in insula *Brimangur*, montem ascendit præruptum, editissimum Norvegis dictum *Smalsarhorn*, cujus in vertice scutum delevit superbientem, signum quasi, meritum se esse, qui ejus saluta-

z) Videantur: *Rimur om Karl och Grymur Svía kongum och om Hialmar Hareks juni fra Biarmaland*, in *Hjørners Nord. K. Dat. T. I. it. hist. Olai Tryggv. ab Oddo Mon;* ed. REENHJELM. C. 45 p. 162 & a STURL. T. I, p. 290 ed. SCHÖNINGK.

lutaretur dominator (a). — Atque ut ad mores Principum ludos componunt reliqui, ita Olai quoque aulici, in quorum numero nemo, nisi præcipuis corporis aut animi dotibus ornatus admittebatur, inter se certabant, ut in audacissimis hisce exercitiis dilectissimo similes essent Domino. Dixisset te montium incolas vidisse, centauros istos, de quibus gloriatur narrat Homericus ille Nestor, si hos in insula aliqua montium ascendentes præcipitia, indeque immania devolventes saxa conspexisses; dixisses cum Nestore:

κεννοίσι δ' ἄν' ὄντις
τῶν, δι' οὖν βέροισι εἰσι ἐπιχθόνιοι, μαχητοῖσι

Meminit historia Olai Tryggv. (b) duorum, ex his, quæ sponcione deposita, uter altius montem ascenderet arduum, uterque magnum quidem montis partem ascendebant, alter tamen majorem; temerarii vero, ut erant, descensus periculorum tamdiu incuriosi, donec ulterius progredi nequirent, atque tum alter vix, alter non sine vitæ discrimine reverti poterat.

a, b) locis sub nota z citi. — Capitulis fortasse XLV in Oddi M. hist. de Olåo Tryggv. obscura memoriâ Nobilissimo Barcon subiit, qui hujus historię paginam 37am citavit, quasi de montium scansione agentem, quem verba & contextus luculenter monstrant: de saltu agere, ex muris in campum facto, quem urgenti necessitati debitum nemo non videt. In nota q ad Tomi I, Siurla. p. 290, & mappis geographicis editioni suæ præfixis, SCHÖNINGK altitudinem situmque & hodiernum montis *Smalsarhorn* nomen nos docet.

tentes, frustra etiam commilitonum efflagitantes opem, poenas dedissent temeritatis, nili veste leviori assumta, ipsos periculo liberasset in hoc quoque certaminis genere princeps Olauus Tryggvones.

Qui quidem rex, quanta fuerit agilitate etiam inde quodantenus colligi potest, quod *in prominente margine, quo navis ejus cingebatur iuisse* narretur a STURLONIDE l. c. quem tamen locum aliter interpretatus fuisse videtur Nob. REECH, dicens (c), *Olaum super remos navis agitata curstasse*; quod si verum esset, liceret inde observare, qua vi quantosque agitarint remos navis Veteres Scandiani.

Horum vero inter exoptatissimas exercitationes natatio numeranda est. Qua tactum excelluerint, facili vel leviter in ipsorum historia versatus perspiciet negotio (d). Nec enim

c) l. c. p. 48.

d) Inter alios nando celebres memoria digni sunt: Olauus Tryggv.; Thorsteinus Vikingson, Asmundus Kappabana, qui enses ex lacu hodie Mälaren dicto, prope Holmiam (tunc Agnast) ab avo suo demersum urinando expiscatus est (vid. Asmundi kappa bana hist.); Sigurdus Jorsalafara, Sturlauge, Toke, Hjalnter, Agnar, qui armillam auream 80 annos in maris fundo demersum urinans expiscatus est, de quo videlicet hist. Rotvoni Krake Cap. 12. p. 29. & historia de Bodvaro Bjarke epitome, in Björners Nord. Kämpader; Porro Sigurdus Siembe-diacon, (de quo in Hist. Magni Cocci & Haraldii Gille in STURL. H. Kringla ed. SCHÖNING, T. III, item As-

potuit aliter fieri, quin plurimam in navibus peragentes vitæ partem (e), ac roborantia quævis fortiaque exercitia adamantes, natando urinandoque recreationem corporis, firmitatem animi, effugium futurorum periculorum sibi parare averent. — Ita idem Olauus Tryggv. (f) cum aulicis se natando oblectavit; cum Kiartano, viro Islandico, certabat; quum enim Kiartanus Olao adnatasset, hunc pede prehensum in fundum traxit, unde post aliquantulum temporis spatium enatarunt; tum profundo rursus petito, ibique diutius commemorati iterum emerferunt; tertium vero demersi diutissime in fundo manserunt, ut Kiartanus quidem emergere optaret, si per Olaum licisset, cujus a viribus suis superatas expertus est.

Simili fere modo nandi certamen in *Halfdani Branafostra historia* (g) describitur. Nam Akone finium Anglicorum cultore, Halldanum Norvegici regis filium ad nandi certamen provocante, regeque postredie ad ludi spectaculum invitato, Haraldus cum suis, rex cum aulicis ad lacum conveniunt, in quem

C

mund, Rolf, Grimmer; videatur hist. Góthrici & Rotv. Cap. 26.; itemque Greta C. 6L. alios ut taceamus.

e) Sic de quodam rege Scandiano narratur, eum sub tecto fumato — fumata namque olim tecta domiciliorum — nunquam potasse.

f) Hist. Ejus ab Odde Monacho ed. Nob. REENHJELM p. 130 sq. STURL. l. c. T. I. p. 286 sq.

g) Cap. 14.

quem Haraldus veste militari se immittens ad Akonem adnata, raptumque secum in fundo detinuit diutissime, ut Akonem, nandi quamvis peritissimum, animo viribusque deficientem & exhaustum, aqua trahere domumque ducere sui haberent necesse. Halldanus autem, multis adhuc ludis gyrisque factis, aqua tandem egreditur. — Urinando in primis certasse veteres Scandinaviæ natatores etiam ex *Sigurdi Jorsalfara hist.* est videre (h).

Atque nulla quidem allatis jam locis *brabei* natatoribus propositi facta reperitur mentio; *Orvari* autem *Oddi historia*, citante Nobilissimo BERCH (i), de nandi certamine loquitur, in quo *brabei* loco aurei annuli (vel forte armillæ) deponabantur apud *brabeutam*, qui non Græcorum more vir fuit annis sapientiaque venerabilis; verum — quod non minus videtur ingeniosum, ætateque ista heroica nihil habens dehonesti, sed notabili indicio singularis, quæ fuerunt erga feminas suas, humanitatis, fuit inquam — regia Virgo *brabeum*, quamdiu certabant, manu tenebat.

De manu tamen adeo grata non omnibus contigit victoribus præmium reportare gloriosum & lætabile; quo, nisi quod forte affectionis, ut dicunt, accederet pretium, victoriæ, quam ejus appetentiores, sæpe, ut jam monuimus, plane caruerunt. Ludentes vero in maris fundo eos fuisse luctatos, quod ex *Hist. Olai Tryggv.* probare vult Nobil. BERCH (k), id nec e-

h) *Hist. Svear.* ed. c. T. III. p. 264 & 284.

i, k) Vid. *Samlæren*, 7te Del. p. 45.

dicta, neque ex ulla alia historia colligere potuimus ratas autem, bellico furore incensos, in maris etiam tate, passim in vitis ipsorum narratur (m).

Ut igitur dubium manet, an *lucta* in maris fundo Scandianorum ludis sit annumeranda, ita contr. est, ipsos, eam in terra animi causa studiose exercuisse magis, quod *luctatio*, ut fuit in bellis, tunc non tam torum artisque militaris ope, quam manuum corporis re gestis, maximo usui, ita genio ævi atque doctrinæ ipsius religionis sacrata conformisque erat. Quare & in *luctam* sæpe mutarunt (n), & non peregrinis solaulicis adscribi averent, virium specimen *lucta* dandum verum & qui ad aulam defunctorum decesserant, magnationis viri, *luctatione*, ab *Othino*, ceterisque hero-functis, honoris causa excipi tradebantur (o). Quod dogma nitè videtur fama I. traditione antiquiore de-

l) Quin ipse BERCH, testis est, in *Orvari Oddi Historia* l. *luctæ*, in maris fundo institutæ, fieri mentionem, ubi tamen us describitur nandi certamen; quorsum etiam pertinet, ex arce signum certaminis celebrandi spectatojibus datum.

m) In *Thorsf. Vikingsf. hist.* C. 23. — & *Ivari Vidfadme* v. verlus.

n) *Ani Bogasveigeri hist.* C. 6. & *Bodvari Bjarke*, itemque *gi vita*.

o) *Eigilli & Asmundi hist.* duobus locis; it. *hist. de Sorlo*

p) Vidcantur *Eddæ & Scaldi*.

perita Othini. In *Edda* certe — si e in re saltem verisimili
 fidei quid tribuendum. — Aulici Othini, Gylfone ipsum in A-
 saheimia invisente, lucta se oblectasse narratur. (q). Ita etiam
 in aula Geiraudi, Thorsteino *Bæarmagna* ipsum — cuncte, ho-
 spites & aulici inter pocula vires suas luctatione experti in e-
 jusdem Thorsteini historia narrantur. — At, e quamvis sit
 fabulis referta historia hæc, nulli tamen dubium quin li-
 ceat inde, diligentis ope critices, elicere, quo luctari sint mo-
 do Prisci nostrates. Occurrit vero ibi satis copiosa & in illo
 plenior luctæ descriptio, quam itaque hic subjungi non potest
 alienum (r).

q) BERCH. l. c. pag. 43. Verisimile est Othinum tot artibus imbutum
 (v. *Ynglinga Sag.* C. 6 & 7) ludorum quoque nonnullos in Scan-
 dinaviam induxisse.

r) *Thorsteini Bæarm. hist.* Cap. 7. p. 155 sqq., ex versione Björneris
*Dum prope mane quisvis suum caperet gaudium, mensasque per-
 nerent coqui, Geiraudus rex quæsiit, si cum lucta indigere vellent*
(hvort sveinar vilja ecki glyma)? Illis proinde imperio ejus sese
submittentibus — omnes vestibus exultis in complexus avide rue-
bant (tokull iadmbrogdum), Et quidem tanta, ut Thorsteinus
haud parum se antea oculis usurpasse fateretur; cum omnia iis ea-
dentibus & fatuatim collidentibus contremiscerent; inclinabatque jam
pugna in comitatum Adga Jarli, quum Frostius in pavementum
procedens interrogaret, quis secum congregi vellet? Fullsterko ergo
respondente: aliquem utique futurum, hi ipsi brachiis comprehensis
multiplici decertare coeperunt luctatione. Eratque Frostius multo ro-
bustior; ideo simul ac ad Thorsteinum adpropinquassent, Fullsterkum
ad galeam, (bingu?) suam ita allisit, ut admodum fatisceret.